

Trnavská univerzita v Trnave
Filozofická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCA

Trnava 2007

Michal Drotován

Trnavská univerzita v Trnave
Filozofická fakulta

Katedra politológie

Sloboda prejavu v európskom a americkom práve

Diplomant:
Vedúci diplomovej práce:

Michal Drotován
JUDr. Dušan Pálka

Trnava 2007

Čestné prehlásenie:

Prehlasujem na svoju česť, že som túto diplomovú prácu napísal samostatne a použil iba uvedenú literatúru

ABSTRAKT

DROTOVÁN, Michal: *Sloboda prejavu v európskom a americkom práve*. [Diplomová práca] / Michal Drotován – Trnavská univerzita v Trnave. Filozofická fakulta; Katedra politológie. – Školiteľ: JUDr. Dušan Pálka. Stupeň odbornej kvalifikácie: Magister politológie – Dátum odovzdania práce: 2007-04-20 – Trnava: FilF TT, 2007. – 82 s.

Diplomová práca sa zaoberá vybranými problémami v otázke slobody prejavu v európskom a americkom práve. Práca je rozdelená na sedem častí vrátane úvodu a záveru. Jadro práce tvorí päť kapitol. Prvá kapitola približuje základné aspekty slobody prejavu ako vo filozofickej tak aj v právnej rovine. Druhá kapitola analyzuje judikatúru a legislatívu v Európe a USA v otázke obmedzenia slobody prejavu v záujme ochrany práv a slobôd iných. Podkapitoly sa zaoberajú hanobením, osvienčimskou lžou a poškodzovaním dobrého mena. Tretia kapitola hovorí o konflikte medzi slobodou slova a otázkou verejného poriadku a bezpečnosti štátu. Štvrtá kapitola sa zaoberá judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva a Najvyššieho súdu USA v otázke ochrany mravnosti. V každej z uvedených kapitol je zahrnutá aj podkapitola analyzujúca právny stav v Slovenskej republike. Komparácia európskeho a amerického práva je náplňou kapitoly číslo päť, ktorá je aj zhrnutím zistení popísaných v predošlých kapitolách. Poslednou časťou je záver a zhrnutie diplomovej práce. Prácu dopĺňa zoznam použitej literatúry. Základná metodika použitá v diplomovej práci je komparácia a analýza.

Kľúčové slova.

Sloboda prejavu. Európsky súd pre ľudské práva. Najvyšší súd USA. Judikatúra. Legislatíva. Právo. Hanobenie rasy, národa a presvedčenia. Blasfémia. Osvienčimská lož. Ohováranie. Verejný poriadok. Lojalita k štátu. Symbolický prejav. Pornografia. Ochrana mravnosti.

PREDHOVOR

Sloboda prejavu je jedným z najdôležitejších elementov demokratickej spoločnosti. Ku koncipovaniu tejto diplomovej práce ma viedol môj osobný záujem o ľudské práva a skutočnosť, že možnosť beztretno prezentovať svoj názor patrila a vždy bude patriť medzi vymoženosti, ktoré si nemôžeme nechať nikým za žiadnu cenu vziať.

Účelom tejto práce je porovnať postoj amerického a európskeho práva vo vybraných problémoch, ktoré sa slobody prejavu a jej obmedzovania týkajú. Podľa dostupných informácií sa obširnejšou komparáciou v otázkach, ktorými sa zaoberám, nevenovala na Slovensku náležitá pozornosť. Dokladuje to aj absencia literatúry v slovenskom jazyku a podľa môjho názoru až prílišná orientácia akademikov na európske právo. Z tohoto dôvodu si uvedomujem, že kreovanie tejto práce bude veľmi náročné.

Cieľom mojej diplomovej práce je otvoriť rozpravu o nevyhnutnosti a podľa môjho názoru často zbytočnosti niektorých obmedzení slobody prejavu v Európe. Prínosom tejto práce by tiež mali byť vybrané judikáty Najvyššieho súdu USA, ktoré neboli na Slovensku analyzované a pre väčšinu odbornej verejnosti sú neznáme.

Sloboda prejavu je obširna téma, preto som sa pre rozsah tejto práce mohol venovať iba niektorým vybraným otázkam. Budem veľmi rád, ak sa táto práca stane námetom pre ďalšie skúmanie a analýzu aspektov slobody prejavu, či už prehĺbením otázok nastolených v tejto štúdií alebo iných.

Pri vypracovávaní tejto práce mi veľmi pomohli internetové databázy súdnych rozhodnutí Najvyššieho súdu USA a Európskeho súdu pre ľudské práva, ktoré v mnohých prípadoch nie sú na Slovensku dostupné v knižnej forme.

Záverom považujem za povinnosť poďakovať svojmu konzultantovi pánovi JUDr. Dušanovi Pálkovi za cenné pripomienky pri tvorbe tejto práce. Zároveň by som chcel poďakovať svojej rodine a priateľke Andrei za morálnu podporu.

Autor

OBSAH

ÚVOD	8
1 ZÁKLADNÉ ASPEKTY SLOBODY PREJAVU	9
1.1 FILOZOFICKÉ ASPEKTY SLOBODY PREJAVU.....	10
1.2 PRÁVNE ASPEKTY SLOBODY PREJAVU V USA A EURÓPE.....	13
1.2.1 PRVÝ DODATOK ÚSTAVY SPOJENÝCH ŠTÁTOV AMERICKÝCH.....	13
1.2.2 ČLÁNOK 10 EURÓPSKEHO DOHOVORU O ĽUDSKÝCH PRÁVACH.....	15
1.2.3 ZAKOTVENIE SLOBODY PREJAVU V ÚSTAVE SLOVENSKEJ REPUBLIKY..	16
2 SLOBODA PREJAVU A OCHRANA PRÁV A SLOBÔD INÝCH	17
2.1 PODNECOVANIE K NENÁVISTI.....	17
2.1.1 JUDIKATÚRA EURÓPSKEHO SÚDU A EURÓPSKEJ KOMISIE PRE ĽUDSKÉ PRÁVA.....	17
2.1.2 PRÍPAD DÁNSKYCH KARIKATÚR PROROKA MOHAMEDA.....	19
2.1.3 JUDIKATÚRA SPOJENÝCH ŠTÁTOV AMERICKÝCH.....	20
2.1.4 LEGISLATÍVA A JUDIKATÚRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY.....	23
2.2 OSVIENČIMSKÁ LOŽ.....	25
2.2.1 PRÁVNA ÚPRAVA VO VYBRANÝCH EURÓPSKYCH ŠTÁTOCH.....	26
2.2.2 JUDIKATÚRA EURÓPSKEHO SÚDU A EURÓPSKEJ KOMISIE PRE ĽUDSKÉ PRÁVA.....	28
2.2.3 POSTOJ NAJVYŠŠIEHO SÚDU USA K DANEJ PROBLEMATIKE.....	30
2.2.4 PRÁVNÝ STAV V SLOVENSKEJ REPUBLIKE.....	31
2.3 OHOVÁRANIE, ZOSMIEŠŇOVANIE A POŠKODZOVANIE DOBRÉHO MENA.....	34
2.3.1 JUDIKATÚRA EURÓPSKEHO SÚDU PRE ĽUDSKÉ PRÁVA.....	34
2.3.1.1 KRITIKA POLITIKOV.....	34
2.3.1.2 KRITIKA SUDCOV A SÚDNICTVA.....	37
2.3.1.3 OCHRANA POVESTI A PRÁV SÚKROMNÝCH OSÔB.....	39
2.3.2 JUDIKATÚRA NAJVYŠŠIEHO SÚDU USA.....	40
2.3.3 LEGISLATÍVA A JUDIKATÚRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY.....	45
3 SLOBODA PREJAVU A OTÁZKA VEREJNÉHO PORIADKU A BEZPEČNOSTI ŠTÁTU	48
3.1 JUDIKATÚRA EURÓPSKEHO SÚDU A EURÓPSKEJ KOMISIE PRE ĽUDSKÉ PRÁVA.....	48
3.1.1 NELOJÁLNOŠŤ VOČI ŠTÁTU A ŠTÁTNEMU ZRIADENIU.....	48
3.1.2 KRITIKA PRÍSLUŠNÍKOV POLÍCIE A OCHRANA VEREJNÉHO PORIADKU..	50

3.1.3	<i>OCHRANA NÁRODNEJ BEZPEČNOSTI A ÚZEMNEJ CELISTVOSTI.....</i>	51
3.1.4	<i>PREDCHÁDZANIE NEPOKOJOM A ZLOČINNOSTI.....</i>	53
3.2	JUDIKATÚRA NAJVYŠŠIEHO SÚDU USA.....	54
3.2.1	<i>OCHRANA NÁRODNEJ BEZPEČNOSTI A PREJAVY NABÁDAJÚCE K NÁSILNÉMU ZVRHNU TIU VLÁDY.....</i>	54
3.2.2	<i>NELOJÁLNOŠŤ VOČI ŠTÁTU.....</i>	56
3.2.3	<i>OCHRANA VEREJNÉHO PORIADKU.....</i>	58
3.2.4	<i>FIGHING WORDS DOCTRINE.....</i>	60
3.3	LEGISLATÍVA A JUDIKATÚRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY.....	61
4	SLOBODA PREJAVU A OCHRANA MORÁLKY.....	63
4.1	JUDIKATÚRA EURÓPSKEHO SÚDU A EURÓPSKEJ KOMISIE PRE ĽUDSKÉ PRÁVA.....	63
4.2	JUDIKATÚRA NAJVYŠŠIEHO SÚDU USA.....	65
4.3	LEGISLATÍVA A JUDIKATÚRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY.....	69
5	KOMPARÁCIA SPOJENÝCH ŠTÁTOV AMERICKÝCH A EURÓPY.....	71
6	ZÁVER.....	77
	ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY.....	78

ZOZNAM POUŽITÝCH SKRATIEK

ATS – Austrian Schilling [rakúsky šiling]

ČSFR – Česká a Slovenská federatívna republika

DKP – Deutsche Kommunistische Partei [Nemecká komunistická strana]

Dohovor – Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd

ETA – Euskadi ta Askatasuna [Baskitská vlasť a sloboda]

EP – Európsky parlament

ESĽP – Európsky súd pre ľudské práva

FPÖ – Freiheitliche Partei Österreichs [Strana slobodných Rakúska]

IRA – Irish Republican Army [Írska republikánska armáda]

KDH – Kresťansko-demokratické hnutie

KKK – Ku Klux Klan

KSS – Komunistická strana Slovenska

NSPA – National Socialist Party of America [Americká národno-socialistická strana]

NSR – Nemecká spolková republika

PKK – Partiya Karkerên Kurdistan [Strana kurdských pracujúcich]

SK – Slovenská koruna

SKDH – Slovenské kresťansko-demokratické hnutie

SNS – Slovenská národná strana

SP-NS – Slovenská pospolitost' - Národná strana

SR – Slovenská republika

USA – United States of America [Spojené štáty americké]

U.S.C. – United States Code [zákon Spojených štátov]

USD – United States Dollar [americký dolár]

ZSSR- Zväz sovietskych socialistických republík

ÚVOD

„Slobodou prejavu sa človeku umožňuje vysloviť alebo zamlčať svoje city, myšlienky a názory. Dáva mu možnosť prejaviť sa ako hulvát alebo gentleman, hlupák alebo intelektuál, luhár alebo zástanca pravdy bez ohľadu na následky.“¹

Právo vyjadriť svoj názor je právom, bez ktorého si nevieme predstaviť fungovanie demokratickej spoločnosti. Strach z možnosti prezentovať svoj názor viedol všetky totalitné režimy v 20. storočí k cenzúre a sila médií bola potvrdená ich zneužitím na propagandu a indoktrináciu. Slovensko, vtedy ako súčasť Československa, má podobnú skúsenosť z nedávnej minulosti, keď existoval iba jeden správny názor komunistickej štátostrany. Neprešlo ešte ani dvadsať rokov od doby, keď boli vodnými delami rozohnaní veriaci so sviečkami v rukách na Hviezdoslavovom námestí či brutálne zbití študenti na Národni třide v Prahe. Postupy nedemokratických režimov asi najvýraznejšie podčiarkujú nezastupiteľnú úlohu a silu slobody prejavu.

V tejto práci sa budeme venovať vybraným otázkam, ktoré sa týkajú slobody prejavu a jej obmedzovania. Uvedomujeme si, že táto téma je tak obširná, že každý problém, ktorým sa zaoberáme, by bol námetom na samostatnú diplomovú prácu. Úlohou tejto práce je komparácia amerického a európskeho pohľadu na obmedzenia slobody prejavu v záujme ochrany práv a slobôd iných, verejného poriadku, bezpečnosti štátu a ochrany morálky.

V demokratickej spoločnosti má sloboda prejavu tiež určité hranice. Nikto nemôže o druhom beztrestne bezdôvodne vyhlasovať, že je hlupák, klamár či zlodej. Taktiež nemôže beztrestne šíriť poplašnú správu, ktorá sa nezakladá na pravde. Existujú však aj obmedzenia, ktorých nevyhnutnosť v demokratickej spoločnosti je otázna. Patrí sem hanobenie rasy, národa a presvedčenia, šírenie osvienčimskej lži či kritika verejne činných osôb. Týmto a ďalším obmedzeniam slobody prejavu sa budeme venovať na nasledujúcich stranách.

Cieľom tejto diplomovej práce je prispieť do diskusie o úlohe slobody prejavu a samotná komparácia pohľadu na túto slobodu v ponímaní európskeho a amerického práva.

¹ DRGONEC, J.1999. *Základné práva a slobod podľa Ústavy Slovenskej republiky*.zv. 2, s. 64

1 ZÁKLADNÉ ASPEKTY SLOBODY PREJAVU

Existujú rôzne delenia ľudských práv, v našej práci budeme vychádzať z delenia na tri generácie ľudských práv. Medzi práva prvej generácie patria občianske a politické práva, do druhej generácie hospodárske, sociálne a kultúrne práva a do tretej skupiny práva solidarity. Podľa ideologického zamerania posudzovateľa sú tieto skupiny uznávané resp. zaznávané. Väčšina klasických liberálnych mysliteľov a čiastočne aj neokonzervatívci neakceptujú na rozdiel od socialistov a tzv. moderných liberálov stávanie týchto generácií práv na rovnakú úroveň (napríklad náboženské slobody vs. právo odborov na vyjednávanie). V danej problematike môžeme badať výrazný rozdiel medzi kontinentálnym a anglosaským právom. V USA nie sú práva druhej a tretej generácie stávané na ústavnú úroveň.

Práva prvej generácie, teda tie, ktoré boli formulované a zakotvené v ústavách národných štátov v 18. storočí ako *Deklarácia práv človeka a občana* prijatá Národným zhromaždením vo Francúzsku 26.8.1789 a dodatky k *Ústave USA* prijaté v roku 1791, zahrňujú na jednej strane občianske práva, ktoré sú základné, nezávislé od štátu a človek je v nich braný ako autonómna bytosť. Patria sem práva, ktoré zabezpečujú ochranu ľudského života, ochranu ľudskej dôstojnosti a slobodného rozvoja osobnosti. Medzi najdôležitejšie môžeme zaradiť právo na život, nedotknuteľnosť osoby, zachovanie dôstojnosti, právo vlastniť majetok, sloboda pohybu a pobytu, sloboda myslenia, svedomia a náboženského vyznania. Na základe Ústavy Slovenskej republiky sú iba tieto základné práva a slobody neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné (článok 12 ods. 1 Ústavy SR). Na druhej strane sú to politické práva, ktoré sú formulované štátom, ktorý ich schvaľuje prostredníctvom zákonodarného orgánu, uplatňujú sa v rámci verejného života, pri realizácii politických záujmov, tvorbe a kontrole politickej reprezentácie a štát má za úlohu vytvoriť právne podmienky na ich realizáciu. Medzi najpodstatnejšie politické práva patria sloboda prejavu a právo na informácie, sloboda zhromažďovania a združovania, sloboda vedeckého bádania a petičné právo. Keďže ľudské práva prvej generácie sú brané ako akési prirodzené práva, kladie sa na ich realizáciu asi najväčší dôraz.

1.1 Filozofické aspekty slobody prejavu

Na základe vyššie uvedeného môžeme konštatovať, že sloboda prejavu spadá aj pod občianske práva (ako sloboda myslenia), rovnako tak ako aj pod politické práva. To je jeden z dôkazov o jej dôležitosti pre rozvoj jednotlivca a celej spoločnosti. *„Ak by sme mohli oceniť jedno právo nad všetky v demokratickej spoločnosti, tak by to bola sloboda prejavu. Možnosť prezentovať svoj názor bola výzvou pre všetky politické systémy, možnosť kritizovať vládu bez strachu z potrestania zo strany štátu je základom rozdielu medzi životom v slobodnej krajine a v diktatúre. Na Panteón práv ľudí, sudca Najvyššieho súdu USA Benjamin Cardozo napísal, že sloboda prejavu je matka... nepostrádateľná podmienka takmer každej ďalšej slobody.“*²

V rozsudku *Handyside v. Spojené kráľovstvo* Európsky súd pre ľudské práva konštatoval, že: *„...sloboda prejavu predstavuje jeden zo základných pilierov v demokratickej spoločnosti, jednu zo základných podmienok jej rozvoja a seberealizácie jednotlivca... Uplatňuje sa nielen vo vzťahu k "informáciám" a "myšlienkam", ktoré sa prijímajú priaznivo, resp. sa pokladajú za neurážlivé a neutrálne, ale aj k tým, ktoré urážajú, šokujú alebo znepokojujú štát alebo časť obyvateľstva. Vyžaduje si to pluralizmus, znášanlivosť a veľkorysosť, bez ktorých nemožno hovoriť o "demokratickej spoločnosti“.*

Základom liberálnej demokracie je otvorená spoločnosť, ktorá sa rovná „veľkej konverzácii ľudstva“. Všetky hlasy v nej musia byť vypočuté a kriticky zhodnotené. *„Keby celé ľudstvo až na jediného človeka bolo tej istej mienky, nemalo by o nič väčšie právo umlčovať tohto človeka, než aké by mal on, keby mal moc robiť to isté.“*³ Každá idea sa musí snažiť, v duchu K.R. Poppera, o falzifikáciu alebo verifikáciu. Racionálnou diskusiou a kritickým skúmaním sa ľudské poznanie ďalej rozvíja bez toho, aby dosiahlo konečný cieľ. Sloboda názorov považuje toleranciu a právny štát za svoj nevyhnutný morálny príkaz. Pokrok ľudského ducha môže existovať iba v rámci voľného trhu ideí a poznania. Pretože *„...ak sa umlčiava prejavovanie názorov, vlastné zlo spočíva v tom, že sa tým ľudstvo okráda - budúce generácie práve tak ako súčasné a ešte väčšmi tí, ktorí nesúhlasia, než tí, ktorí súhlasia. Ak je názor správny, ľudia sa okrádajú o možnosť napraviť chybu pravdou; ak je nesprávny- a to je nemenej dôležité-*

² UROFSKY, M. 2003. *Rights of the People...*, s. 20.

³ MILL, J.S. 1859, vyd. 2001. *O politickej slobode*, s. 32.

strácajú jasné chápanie a lepšie uvedomenie si pravdy, ktorá sa rodí v konfrontácii s omylom.“⁴

Postoje k slobode prejavu môžeme zatriediť do dvoch základných skupín. Prvý pohľad ju charakterizuje ako trh ideí, kde musí byť každý názor vypočutý a *a priori* sa neposkytuje ochrana žiadnej skupine z dôvodu emocionálnej ujmy, ktorú prejav môže eventuálne spôsobiť. Tento náhľad je uplatňovaný v anglosaskom práve. Vychádza z premisy, že slobodná spoločnosť nesmie postihovať samotné abstraktné vyjadrovanie názorov. V opačnom prípade je priznaná štátu právomoc rozhodovať prostredníctvom zákonov o tom, ktoré názory sú zlé a ktoré zlé názory môže štát zakázať vysloviť. Na druhej strane je kontinentálne európske právo, ktoré limituje slobodu prejavu z dôvodu ochrany práv iných. Vychádza z dôležitosti ideí o mierumilovnom spolunažívaní rôznych etnických, náboženských, národnostných a iných skupín. Zároveň umožňuje obmedziť slobodu prejavu z dôvodu ochrany národnej bezpečnosti, územnej celistvosti, predchádzania nepokojom alebo zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky, ochrany povesti alebo práv iných, zabráneniu úniku dôverných informácií alebo zachovania autority a nestrannosti súdnej moci. Už iba z uvedeného vidieť užšie hranice slobody prejavu a zároveň širšie pole pôsobnosti vlád v Európe v komparácii s USA.

J.S. Mill, anglický filozof, komentátor a moralista, obhajoval slobodu prejavu ako súťaž názorov a ideí, ktoré sa rečník pokúša, na základe argumentov, obhájiť. Každá myšlienka podľa neho musí byť vystavená intenzívnemu „boju o pravdu“. V svojom diele *O politickej slobode* píše: „*Je veľmi veľký rozdiel medzi tým, keď predpokladáme, že názor je pravdivý, pretože - popri všetkých skúškach, ktorými prešiel – nebol vyvrátený, a tým, keď si osobujeme jeho pravdivosť s cieľom nepripustiť jeho vyvrátenie.*“⁵ Alexis de Tocqueville, francúzsky mysliteľ a politik, pripomína, na základe skúseností získaných počas svojej cesty naprieč Spojenými štátmi americkými, že jednotlivci sa pevnejšie pripúta k názoru, ak k nemu slobodne prišiel, ako keď mu bol nariadený zhora. V klasickom diele *O demokracii v Amerike* píše „*Národy, kde sloboda tlače existuje, lipnú na svojich názoroch jednak z hrdosti, jednak z presvedčenia. Majú ich radi, pretože sa im zdajú spravodlivé, ale aj preto, že si ich sami zvolili; a tak na nich trvajú nielen ako na spravodlivej veci, ale aj veci, ktorá je im vlastná*“⁶

⁴ MILL, J.S. 1859, vyd. 2001. *O politickej slobode*, s. 32.

⁵ MILL, J.S. 1859, vyd. 2001. *O politickej slobode*, s. 35.

⁶ TOCQUEVILLE, A. de 1835 1.zv., 1840 2. zv., vyd. 2006. *O demokracii v Amerike*, s. 321.

Čo sa týka zakotvenia slobody prejavu v zákonoch, tak existuje výrazný rozdiel v anglosaskom a kontinentálnom európskom práve. V Európe možno badať často až detailné spracovanie problému slobody prejavu. Extrémnym príkladom je Švédsko ústava *Regeringes formen*, kde o slobode diskusie pojednávajú tri články a zároveň aj dve prílohy, ktoré tvoria *Zákon o slobode tlače* a *Základný zákon o slobode prejavu*. K formálnemu definovaniu slobody prejavu bol skeptický Alexander Hamilton, prvý minister financií Spojených štátov amerických, v Liste číslo 84 píše: „*Čo je to sloboda tlače? Kto ju dokáže definovať tak, aby tu nebolo tisíc možností, ako túto definíciu obísť? Myslím, že takáto definícia neexistuje; a z toho usudzujem, že záruka slobody tlače bude vždy závisieť od verejnej mienky, od celkového ducha prevládajúceho v národe a od vlády, nezávisle od kvetnatých vyhlásení o slobode tlače v ktorejkoľvek ústave.*“⁷

Sloboda diskusie však má logicky aj svoje hranice a nie je bezbrehá. „*Sloboda myslenia však neznamena nič bez slobody výmeny myšlienok – pretože myslenie je v prvom rade spoločenský produkt; a tak na slobodu myslenia nadväzuje sloboda prejavu, sloboda písania, tlače a voľnej diskusie. Tieto práva nie sú bezproblémové a vyvolávajú viacero pochybností. V určitom bode sa prejav stáva neodlíšiteľný od konania a sloboda prejavu môže znamenať právo na vytvorenie neporiadku. Hranice takejto slobody sa nedajú vymedziť ani v teórii ani v praxi. Bezprostredne nás privádzajú k jednému z bodov, v ktorom môže byť sloboda v konflikte s poriadkom...*“⁸

Americký filozof John Dewey k tomu dodáva: „*Len filozofický anarchista zastáva názor, že sloboda vyjadrovania zahŕňa právo nabádať druhých ľudí zúčastniť sa na vražde, podpaľačstve alebo lúpeži.*“⁹ Sudca Najvyššieho súdu USA Oliver Wendell Holmes uviedol známy príklad diváka, ktorý by vykrikol v divadle „Horí!“ a spôsobil paniku, aj keď v sále žiaden oheň nebol spozorovaný. Z uvedeného vyplýva, že prejav musí byť zasadený do konkrétneho kontextu. Samotný výraz „horí“ nemôže byť braný *en bloc* ako neprijateľný, napríklad vtedy, ak je vyrieknutý v prázdnej sále. Pod ochranu slobody prejavu prestáva spadať, pokiaľ by v preplnenom divadle mohol takýto výkrik spôsobiť paniku a škody na životoch či majetku.

Vyvstáva tak otázka, či spoločnosť musí tolerovať prejav, ktorý je lživý, nebezpečný, poburujúci či obscénny. K uvedenému problému vzniklo viacero odlišných

⁷ HAMILTON, A. – MADISON, J. – JAY, J. 1789, vyd. 2002. *Listy federalistom*, s. 632

⁸ HOBHOUSE, L.T. 1911, vyd. 2002. *Liberalizmus*, s. 43.

⁹ DEWEY, J. 1920, vyd.2001. *Rekonštrukcia liberalizmu*, s. 636.

teoretických prístupov. Teória sebarealizácie spojuje slobodu prejavu s naplnením vnútorných potrieb a osobného šťastia človeka. Vychádza z premisy, že pokiaľ osoba nemá prístup k širokému okruhu názorov, tak nie je schopná predstaviť si všetky možnosti a oberá sa o možnosť nájsť si tu najlepšiu. Uvedenú teóriu presadzoval napríklad Thomas Jefferson. Ďalšiu teóriu môžeme nazvať teóriou hľadania pravdy. K jej najznámejším obhajcom patria vyššie spomínaní J.S. Mill a K.R. Popper. Vychádza z určitého trhu ideí, ktoré majú odrážať myšlienkovú pluralitu v spoločnosti a každý názor má byť podrobený kritickému skúmaniu. Ďalším spôsobom nazerania na slobodu prejavu je teória samosprávy, ktorá hovorí o slobode diskusie ako o základnom kameni demokracie a tlač pasuje za jej „strážneho psa“. Teória spoločenskej stability hovorí o slobode prejavu ako o dôležitom ventile na uvoľňovanie napätia v spoločnosti mierumilovnou formou. Násilné potlačenie slobody prejavu by podľa tejto teórie mohlo v krajnom prípade viesť ku kríze až k revolúcií.

Záverom tejto podkapitoly považujem za vhodné podčiarknuť nenahraditeľnosť slobody prejavu krátkou exkurziou do nedávnej minulosti. Všetky totalitné hnutia, ktoré sa dostali k moci v 20. storočí, zo všetkého najviac brojili proti slobode prejavu a myslenia. Oprávnené sa báli úderu, ktorý slobodná diskusia môže zasadiť ich ideológií založenej na nepochybniteľných dogmách. Zároveň si uvedomovali obrovskú silu médií na formovanie samotného človeka, preto tlač a iné masovo-komunikačné prostriedky využívali na indoktrináciu a propagandu. Tento strach fašizmu, nacizmu a komunizmu pred slobodou myslenia je nepochybniteľným dôkazom nenahraditeľnej úlohy slobody prejavu v demokratickej spoločnosti.

1.2 Právne aspekty slobody prejavu v USA a Európe

1.2.1 Prvý dodatok Ústavy Spojených štátov amerických

„História Ústavy Spojených štátov sa spája nielen s vierou jej tvorcov vo vlastné schopnosti, ale aj ich úprimným presvedčením o životaschopnosti inštitúcií, ktoré utvorili.“¹⁰

Dva roky po vyhlásení nezávislosti bola schválená Kontinentálnym kongresom prvá ústava USA pod názvom Konfederáčné články (*Articles of Confederation*), ktoré

¹⁰ COOKE, J. E.: *Ústava Spojených štátov amerických*, s. 15

nadobudli platnosť, keď ich schválil štát Maryland v roku 1781. V období konfederácie vznikali rôzne problémy a táto veľmi voľne formulovaná zmluva sa ukázala ako neefektívna (hlavne vo finančných záležitostiach). Preto sa v roku 1787 zišiel Ústavný konvent (*Constitutional Convention*) vo Philadelphii, ktorému predsedal George Washington a 28. septembra 1787 zaslal navrhovaný text na schválenie konfederovaným štátom. Vznikol spor medzi federalistami a antifederalistami, ktorý viedol k vzniku dokumentu Listy federalistov (*Federalist Papers*), ktorého autormi boli Hamilton, Madison a Jay (publikovali pod spoločným pseudonymom Publius), v jednotlivých listoch publikovaných v tlači sa snažili získať pre Ústavu občanov štátu New York. Tieto články sa stali prvým výkladom Ústavy USA. Na ratifikáciu ústavy bolo potrebných aspoň deväť štátov, táto podmienka bola splnená v roku 1788. Viacero štátov však podmieňovalo schválenie ústavy prijatím Listiny práv.

Poslanec James Madison, Jr. (za štát Virginia) zúžil 210 ústavných dodatkov navrhnutých štátmi na 12, ktoré Kongres predložil jednotlivým legislatívam štátov 25.9.1789. Desiat' z nich bolo ratifikovaných 15.12.1791 a vošli do povedomia ako Listina práv (*Bill of Rights*), ktorá sa označuje za integrálnu súčasť Ústavy. Američania sú patrične hrdí na to, že za viac ako 200 rokov bolo prijatých iba 27 dodatkov (z toho napr. dodatok XXI. odvolával XVIII.). Dokumentuje to nielen prezieravosť tvorcov, ale aj zdravý úsudok celých generácií Američanov.

Výrokom v spore *Barron v. Baltimore* (1833) boli zodpovednosti za plnenie Dodatkov zbavené štáty, keďže podľa Najvyššieho súdu bolo zmyslom prvých desiatich dodatkov len zabrániť nespravodlivosti zo strany vlády USA a pre štáty sú nezáväznú. Súd však v spore *Chicago, Burlington and Quincy Railroad v. Chicago* (1890)¹¹ toto rozhodnutie zrušil a neskôr po spore *Gitlow v. New York* (1925)¹² učinil dodatky záväzné pre všetky štáty (podľa výkladu Dodatku XIV.). Definitívne to bolo potvrdené počas predsedníctva Earla Warrena. Neskôr Verejný zákon 284 (1968) rozšíril platnosť Listiny práv na súdy v rezerváciách.

Sloboda prejavu, ktorou sa v našej práci zaoberáme, je zakotvená hneď v prvom dodatku (*The First Amendment*) Ústavy Spojených štátov amerických. Tento dodatok znie: „ Kongres nesmie vydávať zákony zavádzajúce nejaké náboženstvo alebo zákony, ktoré by zakazovali slobodné vyznávanie nejakého náboženstva; rovnako nesmie

¹¹ *Chicago, Burlington and Quincy Railroad v. Chicago* 166 U.S. 226 (1897)

¹² *Gitlow v. New York* 268 U.S. 652 (1925)

vydávať zákony obmedzujúce slobodu slova alebo tlače; alebo právo ľudu pokojne sa zhromažďovať a právo podávať štátnym orgánom žiadosti o nápravu krívd.“

1.2.2 Článok 10 Európskeho dohovoru o ľudských právach

Na základe ideí prijatých vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv, ktorá však nebola záväzná a vymožiteľná, bola v roku 1949 založená Rada Európy, ktorej hlavným poslaním bola ochrana ľudských práv a porozumenie medzi národmi Európy. Dňa 4. novembra 1950 bol podpísaný multilaterálny Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej Dohovor), ktorý vstúpil do platnosti 3. septembra 1953. Štáty, ktoré ho ratifikovali, sa zaviazali k plneniu určitých záväzkov, medzi inými právo podať žiadosť proti vláde, ktorá garantované práva porušila. V súčasnosti je Dohovor ratifikovaný vo všetkých európskych krajinách s výnimkou Bieloruska a Vatikánu. V mnohých štátoch má Dohovor analogický status k ústavným zákonom. Treba si však uvedomiť, že Dohovor však nebol zjednaný za účelom nahradenia vnútroštátnych systémov ochrany ľudských práv, ale jeho cieľom bolo zaistiť ich medzinárodnú garanciu. Dodatočné protokoly rozširujú a spresňujú Dohovor.

V našej práci sa budeme zaoberať rozhodnutiami Európskeho súdu pre ľudské práva v otázke článku 10. Uvedený článok má nasledovné znenie: *„(1.) Každý má právo na slobodu prejavu. Toto právo zahŕňa slobodu zastávať názory a prijímať a rozširovať informácie alebo myšlienky bez zasahovania štátnych orgánov a bez ohľadu na hranice. Tento článok nebráni štátom, aby vyžadovali udeľovanie povolení rozhlasovým, televíznym alebo filmovým spoločnostiam. (2.) Výkon týchto slobôd, pretože zahŕňa aj povinnosti aj zodpovednosť, môže podliehať takým formalitám, podmienkam obmedzeniam alebo sankciám, ktoré ustanovuje zákon a ktoré sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, územnej celistvosti, predchádzania nepokojom a zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky, ochrany povesti alebo práv iných, zabráneniu úniku dôverných informácií alebo zachovania autority a nestrannosti súdnej moci.“*

1.2.3 Zakotvenie slobody prejavu v Ústave Slovenskej republiky

V Ústave Slovenskej republiky pojednáva o slobode prejavu čl. 26 tretieho oddielu druhej hlavy Ústavy. Tento článok je od prijatia Ústavy v roku 1992 až do dnešných dní totožný. Znie nasledovne:

- (1) Sloboda prejavu a právo na informácie sú zaručené.
- (2) Každý má právo vyjadrovať svoje názory slovom, písmom, tlačou, obrazom alebo iným spôsobom, ako aj slobodne vyhľadávať, prijímať a rozširovať idey a informácie bez ohľadu na hranice štátu. Vydávanie tlače nepodlieha povolovaciemu konaniu. Podnikanie v odbore rozhlasu a televízie sa môže viazať na povolenie štátu. Podmienky ustanoví zákon.
- (3) Cenzúra sa zakazuje.
- (4) Slobodu prejavu a právo vyhľadávať a šíriť informácie možno obmedziť zákonom, ak ide o opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, bezpečnosť štátu, verejného poriadku, ochranu verejného zdravia a mravnosti.
- (5) Štátne orgány a orgány územnej samosprávy majú povinnosť primeraným spôsobom poskytovať informácie o svojej činnosti v štátnom jazyku. Podmienky a spôsob vykonania ustanoví zákon.

2 SLOBODA PREJAVU A OCHRANA PRÁV A SLOBÔD INÝCH

„Hranice slobody prejavu sa nekončia tam, kde začínajú hranice slobody občana. Kolíziu oboch chránených hodnôt (slobody prejavu a osobnostných práv) treba vyriešiť nastolením spravodlivej rovnováhy medzi oboma hodnotami.“¹³ Úlohou tejto kapitoly bude predostrieť pohľad európskeho a amerického práva na stanovenie pomyselnej hranice medzi týmito dvoma právami. Venovať sa budeme otázke hanobenia národa, rasy a presvedčenia; osviečimskej lži; ohováraníu, zosmiešňovaniu a poškodzovaniu dobrého mena.

2.1 Podnecovanie k nenávisti

Podnecovanie k nenávisti je v našej práci ekvivalentom k, v slovenskom práve častejšie používanom, hanobení národa, rasy a presvedčenia, v Spojených štátoch je zaužívaný pojem jazyk nenávisti „*hate speech*“. Tento termín sa používa pre reč, ktorou zamýšľame niekoho zraniť kvôli jeho rase, etnickému, národnostnému pôvodu, náboženstvu, pohlavnej orientácii alebo postihnutiu.

2.1.1 Judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva a Európskej komisie pre ľudské práva

Článok 10 Dohovoru priamo vo svojom druhom bode upravuje resp. obmedzuje slobodu prejavu v danej otázke. Podľa neho: „*Výkon týchto slobôd [právo na slobodu prejavu podľa odseku 1], pretože zahŕňa aj povinnosti aj zodpovednosť, môže podliehať takým formalitám, podmienkam, obmedzeniam alebo sankciám, ktoré ustanovuje zákon a ktoré sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme (...) ochrany povesti alebo práv iných...*“, následne článok 14 zakazuje diskrimináciu založenú „*na akomkoľvek dôvode, ako je pohlavie, rasa, farba pleti, jazyk, náboženstvo, politické alebo iné zmýšľanie, národnostný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnostnej menšine, majetok, rod alebo iné postavenie.*“ Zároveň článok 17 zakazuje zneužitie práv v Dohovore. Duch Dohovoru jednoznačne vychádza z premisy ochrany skupinových práv minoritných skupín, ktorú stavia aj nad slobodu diskusie. Z toho dôvodu pod

¹³ DRGONEC, J.1999. *Základné práva a slobody podľa Ústavy Slovenskej republiky*.zv. 2, s. 72

ochranu článku 10 nespádajú rasistické, fašistické a vybrané nenávisťné prejavy ako to dokazujú aj niektoré nižšie uvedené súdne spory. Vnútorňú nekonzistentnosť dokladá tolerancia komunistických prejavov a symboliky. Signatárske štáty Dohovoru však môžu svoju národnú legislatívu upraviť aj liberálnejšie. Príkladom môže byť Spojené kráľovstvo, kde je, na rozdiel od väčšiny krajín Európy, povolená propagácia fašizmu a fašistickej symboliky.

Vo februári 2005 rozvíril diskusiu v Európskom parlamente (EP) návrh zakázať nacistické symboly v celej Európe. Impulzom bol medializovaný prípad princa Harryho, vnuka anglickej kráľovnej Alžbety II, ktorý sa prezentoval na kostýmovej párty v nastickej uniforme s hákovým krížom na rukáve. Skupina konzervatívnych poslancov EP navrhovala zároveň zakázať aj komunistické symboly. Uvedená iniciatíva však bola zamietnutá.

V známom spore *Jersild v. Dánsko* (1994)¹⁴ bol sťažovateľom dánsky novinár Jens Olaf Jersild, zamestnanec Dánskej vysielacej spoločnosti (*Danmarks Radio*), ktorý v programe *Sunday News Magazine (Søndagsavisen)* odvysielal zostrihaný záznam interview s členmi „zelených bünd“ („grønjakkerne“), rasistickej organizácie z Østerbre v Kodani. V uvedenom zostrihu odznili slová ako: „... *len si zober obrázok gorily a pozri sa na černoča človeče, je to tá istá telesná štruktúra, všetko, čelo a všetky tieto veci...*“, „...*neger nie je ľudská bytosť, je to zviera, podobne ako všetci ostatní cudzí robotníci, Turci, Juhoslovania, hocako sa volajú...*“, „...*nemáme radi, keď hovoria svojim hula-hula jazykom...*“ Za odvysielanie uvedeného zostrihu, ktorý bol následne kriticky skomentovaný, bol sťažovateľ odsúdený na základe § 266 písm. b, v spojení s § 23 Dánskeho trestného zákona na zaplatenie pokuty vo výške 1000 dánskych korún z dôvodu napomáhania šíreniu rasistických názorov. Uvedený trest bol následne potvrdený Vysokým súdom východného Dánska a tiež Najvyšším súdom. Novinár namietal porušenie článku 10 Dohovoru.

Európsky súd pre ľudské práva rozhodol, že rasistické názory troch mladíkov, členov „zelených bünd“, nespádajú pod ochranu Dohovoru, zároveň však pomerom 12:7 rozhodol, že potrestanie novinára za to, že pomohol rozširovať výroky iných by vážne ohrozilo prínos tlače k rozprave nad otázkami verejného záujmu. Na základe celkovej analýzy prípadu tiež Súd dospel k záveru, že novinár nemal rasistický úmysel a v relácií sa svojim postojom zásadne vymedzoval proti rasistickým názorom napríklad

¹⁴ Jersild v. Denmark - 15890/89 [1994] ECHR 33 (23 September 1994)

jasným vymedzením organizácie ako „skupiny extrémistickej mládeže“. Na základe uvedeného bolo konštatované, že Dánske kráľovstvo porušilo článok 10 Dohovoru.

2.1.2 Prípád dánskych karikatúr proroka Mohameda

Na prelome rokov 2005 a 2006 sa dostala agenda slobody prejavu na titulné stránky novín po celom svete. Dôvodom bolo zverejnenie 12 kresieb proroka Mohameda v dánskom pravicovom denníku *Jyllands-Posten* na jeseň 2005. Na jednej z nich je napríklad zobrazený v turbane tvaru bomby s horiacou zápalnou šnúrou. Do centra pozornosti sa však uvedené karikatúry dostali až po ich prezentácií dánskym imánom Abu Labanom pri jeho ceste po Blízkom východe. Následne vypukli po celom moslimskom svete násilné demonštrácie, pri ktorých boli pálené dánske vlajky a veľvyslanectvá krajín Európskej únie. Niekoľko desiatok osôb zahynulo. Medzi obrázkami, ktoré sa objavili v arabskom svete, boli aj tri, ktoré neboli nikdy oficiálne zverejnené a ktoré obzvlášť rúhavo zobrazovali Mohameda (na jednej z nich je zobrazený súložiac so psom). Uvedená skutočnosť pripúšťa možnosť, že demonštrácie boli vyprovokované, čo dokazuje aj výrazne oneskorená reakcia po zverejnení karikatúr.

Po celom svete prebiehala diskusia o slobode slova a o úcte k náboženskému cíteniu. Ak by sa Dánsko rozhodlo potrestať autorov, tak by to bolo v súlade s jurisdikciou Európskeho súdu pre ľudské práva. Ten v spore *Otto-Preminger-Institut v. Rakúsko* (1994)¹⁵, rozhodol, že zastavenie distribúcie filmu *Das Liebeskonzil* pre znevažovanie náboženskej doktríny, bolo v súlade s voľnou úvahou štátnych orgánov. Dánsky trestný zákon umožňuje podľa § 140 odsúdiť až na štyri mesiace toho, kto zosmiešňuje alebo hanobí zavedené náboženstvo. Dánsky premiér Rasmussen sa však postavil na stranu obrancov slobody prejavu. Proti zverejneným karikatúram (na Slovensku ich uverejnil denník SME) však protestovala väčšina krajín na čele s Veľkou Britániou, ktorá je inokedy v otázkach slobody prejavu tradične liberálnejšia ako zvyšok Európy. Na ostrovoch dokonca žiaden denník kresby neuverejnil. Určitú schizofréniu dokladuje nasledujúci príklad: „*Pri moslimskej demonštrácii v Londýne nosili protestujúci transparenty s nápismi ako „Odrežte hlavy tým, čo urážajú islam!“ Polícia však zatkla iba dvoch účastníkov, ktorí mali transparenty s dánskymi karikatúrami...*“¹⁶

¹⁵ *Otto-Preminger-Institut v. Austria* - 13470/87 [1994] ECHR 26 (20 September 1994)

¹⁶ ZRNO, M. – KUBÁLEK, P. 2006. *Kreslit Mohameda, nekreslit Mohameda...*

Následne iránsky denník *Hamšahri* ako odvetu vyhlásil súťaž o najlepšiu karikatúru holokaustu. Uvedený prípad dokazuje kam až môže viesť žartovanie na úkor náboženského presvedčenia. A zároveň poukazuje na výrazne odlišné ponímanie slobody prejavu a slobody samotnej v rôznych regiónoch sveta. Európa stojí pred neľahkou úlohou stanoviť prijateľné hranice.

2.1.3 Judikatúra Spojených štátov amerických

Najvyšší súd USA rozhodoval v prípade viacerých sporov, ktoré sa zaoberali otázkami tzv. *hate speech*. Prejavy nenávisťného charakteru na rozdiel od jurisdikcie európskeho práva spadajú viac menej konštantne pod ochranu prvého dodatku.

Zásada obsahovej neutrality, ktorá zásadným spôsobom odlišuje americkú a európsku právnu vedu a judikatúru, je najmarkantnejšia práve v prípade ideológií hlásajúcich rasovú, národnostnú, etnickú, náboženskú a inú nenávisť. V Spojených štátoch amerických môžu beztrestne existovať nacistické, fašistické a rasistické organizácie ako napríklad *Ku Klux Klan*, *American Nazi Party*, *NSPA*, *Knights of the White Camelia* (Rytieri bielej kamélie) alebo *White Aryan Resistance* (Odpor bielych árijcov). Kolorit dotvárajú viaceré bizarné zoskupenia ako napríklad *American Libertarian National Socialist Green Party* (Americká libertariánska národno-socialistická strana zelených) alebo *Nation of Aztlán*, hnutie hispánskych nacionalistov. „Považujme však,“ hovorí americký politológ Stephen Macedo, „čo sa požaduje od takých skupín ako nacisti, ak majú žiť pokojne v liberálnom zriadení. Predovšetkým musia rešpektovať práva tých, ktorých nenávidia, lebo ináč budú vystavení represiam zo strany zákona. Znamená to, že musia rešpektovať majetok, politické práva a slobody amerických Židov. Môžu príležitostne vpochodovať do židovskej komunity, musia mať však povolenie, musia udržiavať poriadok a vo všeobecnosti rešpektovať v týchto štvrtiach pokoj a ticho. Na svojich zhromaždeniach v legálne prenajatých súkromných budovách môžu nosiť uniformy, môžu mať svoje letáky, heslá, hudbu a ďalší výstroj, pokiaľ nerobia veľký hluk...Nemôžu byť nacistami, ktorí sú „nadšením bez seba“, v skutočnosti vôbec nemôžu byť nacistami, môžu sa na to len hrať.“¹⁷ Uvedenú premisu dokladuje napríklad spor *National Socialist Party v. Skokie* (1977)¹⁸, keď bolo rozhodnuté, že neonacistická strana má právo pochodovať cez časť Skokie, v ktorej žije

¹⁷ MACEDO, S. 1995. *Liberálne cnosti*, s. 252.

¹⁸ *National Socialist Party of America et al. v. Village of Skokie*, 432 U.S. 43 (1977)

niekoľko ľudí, ktorí prežili holokaust, v uniformách s nacistickými insígniami. Museli však pritom zachovávať verejný poriadok a rešpektovať ticho a pokoj.

Modelovým sporom pred Najvyšším súdom bol prípad *R.A.V. v. St. Paul* (1992).¹⁹ Skutkové okolnosti prípadu pozostávajú z obvinenia bieleho teenagera z rasovo motivovaného trestného činu definovaného miestnym nariadením ako vystavovanie symbolu vyvolávajúceho „*hnev, pohoršenie alebo odpor iných z dôvodu rasového, náboženského, z dôvodu odlišnosti farby pleti či pohlavia (...) a pozostávajúceho napríklad, avšak nie výlučne, z horiaceho kríža či nacistickej swastiky*“ Tohto trestného činu sa mal páchatel dopustiť tým, že na pozemku černošskej rodiny zapálil a nechal zhorieť kríž (ako symbol Ku Klux Klanu). Najvyšší súd uvedené nariadenie vyhlásil za protiústavné a k danej veci skonštatoval: „*Nariadenie (...) je protiústavné, pretože ustanovuje osobitné zákazy smerom k tým, ktorí prejavujú svoje názory vyplývajúce napr. z rasových alebo náboženských dôvodov. Zároveň však umožňujú prejavovať názory urážlivým a znevažujúcim spôsobom v situáciách, keď tieto názory nesúvisia s dôvodmi uvádzanými v nariadení.*“ Tým sa niektoré nenávistné prejavy zakazujú a iné povoľujú.

Najvyšší súd ďalej uviedol, že: „*...dôvod, pre ktorý sú nenávistné prejavy kategoricky vyňaté spod ochrany prvého dodatku nie je ten, že obsah týchto prejavov sprostredkúva určitú osobitnú ideu, ale ten, že ich obsah je prezentovaný netolerovaným (a spoločensky neúčelným) spôsobom vyjadrenia – nech ide už o akúkoľvek myšlienku, ktorú sa jej autor snaží prezentovať. Mesto St. Paul nestanovilo osobitne urážlivý spôsob prejavu - nezakázalo napríklad len tie nenávistné prejavy, ktoré sprostredkujú myšlienky ohrozujúcim, resp. nebezpečným spôsobom (na rozdiel od iba obťažujúceho spôsobu). Namiesto toho zakázalo nenávistné prejavy vyjadrené akýmkoľvek spôsobom, avšak prezentujúce názory hlásajúce rasovú, náboženskú či rodovú netoleranciu. Selektívnosť tohto druhu vytvára podozrenie, že sa mesto snaží o sankcionovanie možnosti vyjadrovania určitých myšlienok a názorov. Už len táto samotná možnosť by bola dostatočným dôvodom na vyhlásenie nariadenia za odporujúce ústave, argumentácia mesta St. Paul však mení túto možnosť na istotu. (...) štát nemôže regulovať prejavy na základe jeho odmietavého - alebo naopak schvaľujúceho postoja k myšlienkam týmto prejavom sprostredkovaným...*“ Uvedený spor jednoznačne

¹⁹ R.A.V. , Petitioner v. City of St. Paul, Minnesota, 505 U.S. 377, podľa PETRÍK, M. 2004b. *Sloboda prejavu a fašistické, ...*, s. 421.

dokladá premisu, z ktorej vychádza výklad prvého dodatku a ktorá je založená na zásade obsahovej neutrality.

Špeciálnym prípadom sú tzv. *Campus Hate Speech Codes*, ktoré upravujú prejavy nenávisťného charakteru na akademickej pôde. Odporcovia týchto kódexov argumentujú, že univerzity by mali byť výkladnou skriňou slobodného vedeckého bádania. Naopak zástancovia predkladajú ideu priateľskej atmosféry bez zastrašovania, znevýhodňovania a nátlaku na minoritné skupiny. V prípade súkromných vysokých škôl je prijatie kódexov proti nenávisťnému prejavu v právomoci vedenia školy, nakoľko sa jedná o súkromný majetok, do ktorého štát nemá právo zasahovať. V prípade štátnych univerzít je však trestanie prejavov nenávisťného charakteru protiústavné, ako to dokladujú napríklad spory *Iota XI Chapter of Sigma Chi Fraternity v. George Mason University* (1991),²⁰ v ktorom boli členovia školského bratstva sankcionovaný školou za posmešné vyjadrenia o ženách alebo *Dambrot v. Central Michigan University* (1993),²¹ v ktorom škola prepustila trénera basketbalového tímu *inter alia* za používanie slova „neger“.

Nenávisťný prejav namierený proti náboženskému vyznaniu je označovaný pojmom blasfémia. Spojené štáty americké sú známe svojim liberálnym postojom k náboženským spoločnostiam a nachádza sa tu nespočetné množstvo cirkví, filozofických združení a náboženských spoločností.²² Ich hanobenie spadá pod ochranu prvého dodatku, ktorý preferuje práva jednotlivca pred skupinovými právami. Tiež si musíme uvedomiť, že samotný prvý dodatok zakazuje zavádzanie štátneho náboženstva a teda všetky náboženské skupiny sú rovnocenné a niektoré si *de facto* priamo odporujú. Príkladom môže byť iniciatíva *Council for Secular Humanism*²³ (Združenie pre sekulárny humanizmus), ktorá „bojuje“ proti vianočným reklamám a blahoželaniam „*Marry Christmas*“ a presadzuje alternatívu „*Happy Holidays*“. Uvedená iniciatíva je absurdná, ale názorne ilustruje, kam by mohol viesť reštriktívnejší výklad prvého dodatku v USA.

²⁰ *Iota XI Chapter of Sigma Chi Fraternity v. George Mason University*, 773 F. Supp 792, (E.D. Va. 1991)

²¹ *Dambrot v. Central Michigan University*, 839 F. Supp. 477 (E.D. Mich. 1993)

²² Pestrosť skupín dokazuje napríklad projekt *Religions Movements, University of Virginia*, ktorý je dostupný na internete: <<http://religiousovmovements.lib.virginia.edu>> [cit. 2007-03-07]

2.1.4 Legislatíva a judikatúra Slovenskej republiky

V slovenskej legislatíve je trestná podľa zákona 300/2005 Z.z. (Trestný zákon) podpora a propagácia skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd (§ 421 a § 422), hanobenie rasy, národa a presvedčenia (§ 423) a podnecovanie k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti (§ 424). Slovenský právny systém je v otázke obmedzovania slobody prejavu v tejto oblasti nastavený štandardne v rámci krajín Európskej únie. Pôvodný zámer pri predkladaní nového Trestného zákona bol vypustiť tieto body a dekriminalizovať ich. Uvedenú skutočnosť presadzoval vtedajší minister spravodlivosti Daniel Lipšic. Na základe iniciatívy viacerých mimovládnych a neziskových organizácií zaoberajúcich sa ľudskými právami a na základe samotných pozmeňujúcich návrhoch poslancov NR SR však boli uvedené body v novom Trestnom zákone ponechané. Treba však upozorniť na skutočnosť, že v novom Trestnom zákone sa už nevyskytuje pojem „fašizmus“, ktorý bol súčasťou predošlého zákona 140/1961 Zb. v paragrafe 261, podľa ktorého „*kto verejne prejavuje sympatie k fašizmu alebo podobnému hnutiu uvedenému v § 260, potresce sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky*“.

Na Slovensku je teda trestné hanobenie určitých vybraných skupín obyvateľstva na základe rasy, národnosti alebo presvedčenia a propagovanie určitých totalitných ideológií, hlavne nacizmu, fašizmu a rasizmu, podľa novej formulácie Trestného zákona je to však už iba *ex usu*. Zákon teda zakazuje občanom Slovenskej republiky nosiť tričká s podobizňou Adolfa Hitlera, ale zároveň im umožňuje beztrestne propagovať marxizmus, maoizmus či anarchizmus.

Propagovanie nacizmu a fašizmu je väčšinou dostatočne mediálne pokryté a nakoľko samotní porušovatelia zákona nie sú väčšinou za slovné prejavy a propagáciu fašizmu a nacizmu trestne stíhaní, vyvstáva otázka či obmedzovanie slobody prejavu má nejaký zmysel. Umožňuje to však nezaslúženú prezentáciu marginálnych hnutí a podsúvanie tzv. oficiálneho názoru na to, čo je správne a čo nie. Dokazuje to aj nasledovný prípad uverejnený v tlači: „*V noci z 23. na 24. marca zasiahla polícia za účasti kukláčov proti stovke prívržencov hnutia skinhead, ktorí sa stretli na koncerte v motoreste Matúš v Slatinských Lazoch. U účastníkov koncertu našli niekoľko cédečiek, nášivky, časopis Ľudia za rasizmus, rôzne dokumenty proti vstupu Slovenska do NATO a EÚ i tlačoviny, ktoré obsahovali protižidovské výzvy, ako napríklad „nenechajme si obrezat' Slovensko“, a symboly EÚ so židovskými hviezdami. Pred koncertom skíni*

²³ podľa ORLET, C. 2006. *Marry Christmas as Hate Speech*

hajlovali pred motorestom a vykrikovali rasistické heslá. Polícia predviedla pätnásť ľudí na obvodné oddelenie.“²⁴ Je znepokojujúce, že medzi ostrakizované tlačoviny boli v uvedenom článku zaradené aj dokumenty proti vstupu Slovenska do NATO a EÚ.

V nedávnej minulosti boli výrazne mediálne pokryté aktivity politickej strany Slovenská pospolitosť - Národná strana, ktorá sa v lete 2005 prezentovala pochodmi v uniformách s faľami v rukách. Na návrh občianskeho združenia Ľudia proti rasizmu bol podaný návrh na Generálnu prokuratúru SR z dôvodu podozrenia z propagácie fašizmu (podľa pôvodného § 261 Trestného zákona). Generálny prokurátor na základe toho podal podnet na Najvyšší súd SR na rozpustenie strany Slovenská pospolitosť - Národná Strana, ktorému súd 1. marca 2006 vyhovel. Po roku 1989 to bol prvý prípad rozpustenia politickej strany. Následne členovia tejto strany presunuli svoje aktivity do iných politických subjektov (napr. Slovenská ľudová strana) a občianskych združení (napr. Nové slobodné Slovensko alebo Jednota slovenskej mládeže). Je otázna účinnosť medializácie tejto marginálnej skupiny, ktorá týmto sporom dostala možnosť verejne prezentovať svoje názory.

V otázke znevažovania náboženskej doktríny sa vyskytli viaceré mediálne známe prípady, ktoré boli namierené proti majoritnému rímskokatolíckemu vierovyznaniu. V roku 1991 Martin Kasandra uverejnil v Kultúrnom živote poviedku (*azda*) *Posledná večera*. Autor v nej parodoval biblickú Poslednú večeru Pána ako divokú párty. Jozef Mikloško, vtedajší podpredseda federálnej vlády ČSFR za KDĽAP to považoval za urážku veriacich a podal podnet na prokuratúru. Vyšetrowanie sa dňa 3.11.1991 zastavilo, pretože vyšetrowateľ dospel na názoru, že „*ide o umelecký prístup k biblickému námetu*“.

V roku 1997 uverejnil novinár Martin Klein v týždenníku *Domino efekt* (č. 4, 28.3.1997) pamflet *Sedí sokol na javori, Larry Flint a sedem faciek pokrytci*. V uvedenom článku kritizoval televízne vystúpenie arcibiskupa Mons. Jána Sokola, ktorý protestoval proti plagátu k filmu Miloša Formana *Ľud vs. Larry Flint* a zároveň aj proti distribúcii samotného filmu. Na inkriminovanom plagáte bol zobrazený hlavný predstaviteľ Woody Harrelson ukrižovaný v ženskom lone s americkou zástavou okolo bedier. Martin Klein v pamflete ostro napadol Mons. Jána Sokola a vyčítal mu jeho spoluprácu s ŠTB. Následne bol katolíckymi organizáciami Komunita Cyrila a Metoda v Prievidzi a Bernolákova spoločnosť v Bratislave zažalovaný za hanobenie rasy,

²⁴ *Skíni smerujú k založeniu strany*. In: SLOVO [online] č.15/2002, príloha Tolerancia. [cit. 2007-02-27] dostupné na internete: < <http://www.noveslovo.sk/clanok.asp?id=4024&cislo=15/2002>>

národa a presvedčenia. Žalujúca strana sa ohradila proti dvom sporným vetám: "*Tento primas prvej kresťanskej cirkvi nemá v sebe ani tolko cti, ako primáš poslednej cigánskej kapely v sláku! Vôbec nechápem, prečo slušní kresťania nevystúpia z organizácie, na čele ktorej je taká obluda.*" Článok bol tiež dvojzmyselný a obsahoval narážky zo sexuálnym kontextom (napr. slovo „trtko“).

V júni 2000 Okresný súd Košice I uznal Kleina vinným zo spáchania trestného činu hanobenia národa, rasy a presvedčenia a odsúdil ho na peňažný trest vo výške 15 000 Sk s alternatívnym trestom odňatia slobody v trvaní jedného mesiaca (pre prípad, že by pán Klein peňažný trest nezaplatil). V januári 2001 Krajský súd v Košiciach potvrdil prvostupňový rozsudok. Martin Klein sa po vyčerpaní všetkých opravných prostriedkov obrátil na Európsky súd pre ľudské práva. V spore *Klein v. Slovenská republika* (2006)²⁵ súd rozhodol, že rozhodnutie nebolo „*nevyhnutné v demokratickej spoločnosti*“, nakoľko článok neútočil priamo na rímskokatolícku cirkev, ale na osobu Mons. Jána Sokola, ktorý sa neskôr s Martinom Kleinom stretol a odpustil mu. Súd teda rozhodol, že Slovenská republika porušila článok 10 Dohovoru a priznal Kleinovi 6000 € ako náhradu nemajetkovej ujmy a 5 210 € ako náhradu trov a výdavkov. Zvyšok jeho nárokov zamietol. Je možné, že uvedený spor bude mať v budúcnosti zásadný vplyv na vývoj jurisdikcie Európskeho súdu v otázke blasfémie.

2.2 Osvienčimská lož

Vo všeobecnosti sa používa na označenie popierania a spochybňovania holokaustu počas II. svetovej vojny viacero termínov. Najznámejšie z nich sú negacionizmus, revizionizmus a osvienčimská lož. V našej práci budeme používať pojem osvienčimská lož, ktorý pochádza z titulu knihy *Die Auschwitz-Lüge* nemeckého neonacistu a bývalého člena SS Thiesa Christophersena. Osvienčimskú lož môžeme považovať za prejav, ktorý zasahuje do práv obetí nacistického režimu počas II. svetovej vojny a spôsobuje poškodeným citovú ujmu.

Revizionisti používajú pre svoju činnosť zdanlivo vedecké metódy. Napríklad David Irving využíva vo svojich prácach množstvo bibliografie a citácií vytrhnutých z kontextu. Ich bádanie je založené na interpretácií tzv. *oral history*, ktorá spočíva v zachytení výpovedí pamätníkov predmetných udalostí. Ich cieľom je upraviť výklad histórie tak, aby vyhovoval politickým cieľom neonacistických a antisemických hnutí.

²⁵ Case of Klein v. Slovakia - 72208/01 [2006] ECHR (31. October 2006)

„Završením vedecky sa tváriaceho revizionizmu je takzvaná Leuchterova správa, v ktorej autor - na základe exaktných výskumov a pokusov - poprel existenciu osviencimských plynových komôr. Podľa neho sa Cyklon B používal iba k dezinfekcii a slúžil k ochrane zdravia osviencimských väzňov...“ (KAŠPAR, L. 2006²⁶).

Premisy a postuláty popieračov holokaustu dokonale ilustruje R. Faurisson, ktorý sa v nedávnej minulosti „preslávil“ účasťou na konferenciách o holokauste v Teheráne a vo Francúzsku bol v októbri 2006 uznaný vinným z popierania holokaustu. *„Po 30 rokoch výskumu došli revizionistickí autori k nasledujúcim záverom: 1. Hitlerove „plynové komory“ nikdy neexistovali; 2. „genocída“ (alebo „pokus o genocídu“) Židov sa nikdy neodohrala, inými slovami: Hitler nikdy nevydal rozkaz alebo povolenie, aby bol niekto zabitý kvôli rase alebo náboženstvu; 3. údajné „plynové komory“ a údajná „genocída“ sú jednou a tou istou lžou; 4. táto lož, ktorá je z veľkej časti sionistického pôvodu, umožnila enormný politický a finančný podvod, z ktorého má najväčší úžitok štát Izrael; 5. hlavnými obeťami tohoto podvodu je nemecký ľud (no nie nemeckí vládcovia) a celý palestínsky ľud; 6. enormná moc oficiálnych informačných služieb mala efekt na zabezpečenie úspechu lži a cenzúre slobody vyjadrovania tých, ktorí odsúdili túto lož; 7. účastníci v tejto lži vedia, že ich dni sú spočítané, skresľujú zámer a povahu revizionistického výskumu, „vzkriesením nacizmu“ alebo „falzifikáciou histórie“ nazývajú to, čo je iba hlbokým a opravdivým záujmom o historickú pravdu.“²⁷* Z uvedeného vidieť inklináciu revizionistov k „arabskému“ výkladu histórie.

Revizionisti sa obhajujú slobodou prejavu a slobodou vedeckého bádania, ich odporcovia historicky potvrdenými skutočnosťami a emocionálnou ujmou osôb, ktoré prežili holokaust.

2.2.1 Právna úprava vo vybraných európskych štátoch

V Európe je popieranie holokaustu upravené vo viacerých krajinách právnou normou. Výška trestu je stanovená od pokuty až po vysoké nepodmienečné tresty odňatia slobody.

V Nemecku je popieranie, schvaľovanie alebo znižovanie významu, verejne alebo na zhromaždení, genocídy spáchanej za nacistického režimu trestné podľa Trestného zákona a je postihované trestom odňatia slobody až na päť rokov alebo finančnou

²⁶ KAŠPAR, L. *David Irving* In: Reflex [online] 8/2006

²⁷ FAURISSON, R. *Problém „plynový komôr“* In: Radio Islam [online]

pokutou. Spolkový súdny dvor zároveň vo svojej rozhodovacej činnosti tiež dospel k záveru, že o masovom vyhladzovaní Židov nie je potrebné predkladať dôkaz a že táto skutočnosť bola prijatá ako preukázateľný historický fakt. V Rakúskej republike je postih za spáchanie uvedeného činu najprísnejší v Európe. Trestný zákon ukladá nepodmienečný trest odňatia slobody na jeden až desať rokov. Ak je útočník alebo čin obzvlášť nebezpečný, možno uložiť trest odňatia slobody až do dvadsiatich rokov. Výraznú mediálnu publicitu získal v nedávnej minulosti proces s Davidom Irvingom, ktorý bol odsúdený na tri roky nepodmienečne. Po trinástich mesiacoch za mrežami mu Najvyšší súd vo Viedni 20.12.2006 zmenil trest na podmienečný. Dôvodom bolo, že „historik“ verejne deklaroval, že sa mýlil. V Španielsku došlo k zavedeniu skutkovej podstaty „Popierania holokaustu“ do trestného zákonníka v roku 1996. Zákon postihuje popieranie holokaustu, rozširovanie myšlienok alebo doktrín, akýmkoľvek spôsobom, ktoré popierajú alebo ospravedlňujú zločiny týkajúce sa genocídy. Trestné je tiež obhajovanie režimov alebo inštitúcií, ktoré sa týchto zločinov zastávajú. Sadzba je stanovená od jedného do dvoch rokov nepodmienečného odňatia slobody. Rovnako v Belgicku bol prijatý zákon zakazujúci minimalizáciu, popieranie, ospravedlňovanie alebo obhajovanie genocídy spáchanej nacistami, porušenie tohoto zákona môže byť sankcionované pokutou alebo trestom odňatia slobody.

Vo Francúzsku má zákon proti osviečimskej lži neoficiálny názov „Gayssotov zákon“. Bol prijatý v 70-tych rokoch a po prijatí novely zákona z 29. júla 1881 o slobode tlače v roku 1990 je popieranie holokaustu vyslovene zakázané. V poslednom období sa stal známym prípad Rogera Garaudyho, ktorý publikoval knihu *Zakladateľské mýty izraelskej politiky (Les Mythes fondateurs de la politique isrelienne)*. R. Garaduy v tejto knihe spochybnil utrpenie a počet obetí Židov počas II. svetovej vojny. Vo francúzskych médiách prebehla búrlivá diskusia. Aj keď príspevky kritizovali Garaudyho za obsah jeho knihy, viaceré sa postavili za obhajobu slobody prejavu. Gayesetov zákon podľa nich umožňuje negacionistom, aby vyzerali ako mučeníci a obeť oficiálnej pravdy. Vďaka tomuto zákonu môžu revizionisti odvádzať pozornosť od obsahu k polemike o slobode slova.

Predmetný zákon je tiež v jurisdikcii Švajčiarska, Luxemburska, Českej republiky, Litvy, Rumunska, Izraela a Poľska.²⁸ Na Slovensku je popieranie holokaustu

²⁸ Krajiny postkomunistickej Európy doplnené podľa tabuľky *Kde popieranie holokaustu trestajú*, In: Hospodárske noviny 243/2006, roč. XIV. s. 6. Uvedené tabuľka je však neúplná (chýba v nej napr. Španielsko)

trestné od roku 2001 (novela Trestného zákona č. 485/2001 Z.z.) a v novom Trestnom zákone (300/2005 Z.z.) ho upravuje § 422 odsek 2. Podľa neho: „*Rovnako ako v odseku 1 [tj. odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky] sa potrestá, kto verejne popiera, spochybňuje, schvaľuje, alebo sa snaží ospravedlniť holokaust.*“ Slovenskej republike sa v uvedenej otázke budeme venovať ešte obšírnejšie.

2.2.2 Judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva a Európskej komisie pre ľudské práva

Osoby trestne stíhané resp. odsúdené za popieranie holokaustu sa v niektorých prípadoch obracali na Európsku komisiu pre ľudské práva a Európsky súd pre ľudské práva. Namietali porušenie svojho práva na slobodu prejavu zaručeného článkom 10 Dohovoru prípadne na práva zaručené článkom 6 (spravodlivé súdne konanie), článkom 7 (uloženie trestu výlučne na základe zákona) resp. článkom 3 (ponižujúce zaobchádzanie alebo trest). Všetky sťažnosti však boli Komisiou aj Súdom vyhlásené za neprijateľné z dôvodu zjavnej nepodloženosti. Komisia aj Súd konštatovali, že popieranie holokaustu nespadá pod ochranu slobody prejavu podľa článku 10 Dohovoru, pretože sa prieči článku 17 podľa ktorého: „*Nič v tomto Dohovore sa nemôže vykladať tak, aby dávalo štátu, skupine alebo jednotlivcovi akékoľvek právo vyvíjať činnosť alebo dopúšťať sa činov zameraných na zničenie ktoréhokoľvek z tu priznaných práv a slobôd alebo na obmedzovanie týchto práv a slobôd vo väčšom rozsahu, než to Dohovor ustanovuje.*“ Popieranie holokaustu alebo dokonca jeho obhajovanie sa teda výrazne prieči cieľu, ktorý sleduje Európsky dohovor o ľudských právach. Uvedenú skutočnosť dokladujú nasledujúce prípady.

V prípade *Friedrich Rebhandl v. Rakúsko* (1996)²⁹ bol sťažovateľ Najvyšším súdom odsúdený na trest odňatia slobody na 1 a pol roka a pokutu 2700 ATS, pričom výkon časti trestu súd na 1 rok podmienene odložil. Uvedený trest mu bol uložený, pretože distribuoval periodikum, ktoré bolo svojím obsahom národno-socialistickou aktivitou v zmysle § 3 písm. g) zákona o zákaze národných socialistov. Pozornosť poroty bola mimo iného upriamená na články spochybňujúce koncentračné tábory, vraždy miliónov Židov, morálnu a zákonnú odôvodnenosť Norimberského procesu a zodpovednosť Nemecka za II. svetovú vojnu. Počas pojednávania sťažovateľov obhajca viackrát požiadal o vykonanie dôkazu o tom, že za nacistického režimu neexistovali

²⁹ Rozhodnutie o prijateľnosti sťažnosti č. 24398/94 zo 16. januára 1996

žiadne plynové komory na zabíjanie Židov. Tieto žiadosti boli odvolacím súdom zamietnuté s poukazom na príslušnú judikatúru najvyššieho súdu, podľa ktorej je zabíjanie ľudí v koncentračných táboroch splynovaním, zastrelením alebo spálením všeobecne známou skutočnosťou.

V zmysle článku 6 ods. 3 písmeno d) Dohovoru sťažovateľ namietal, že trestné konanie vedené proti nemu bolo nespravodlivé z dôvodu, že súd zamietol jeho žiadosť o vykonanie dôkazov o pravdivosti predmetných publikácií. Spochybnil záver súdu, že existencia plynových komôr používaných na masové zabíjanie v nacistických koncentračných táboroch je historickým a všeobecne známym faktom, ktorý nevyžaduje ďalšie dokazovanie. Zároveň uviedol, že vyjadrenia týkajúce sa historických udalostí by nemali byť trestné a namietal porušenie článku 10 Dohovoru (sloboda prejavu).

Komisia však uvedenú sťažnosť z dôvodu, že zásah sledoval legitímny cieľ, o. i. „predchádzania nepokojom a zločinnosti“ a „ochrany povesti a práv iných“ a zároveň sťažnosť nebola v súlade s duchom Dohovoru a bola porušením zásady uvedenej v článku 17, zamietla ako neprijateľnú z dôvodu zjavnej nepodloženosti.

V prípade *Herwing Nachtman v. Rakúsko* (1998)³⁰ bol sťažovateľom odsúdený Krajským trestným súdom v Grazi na peňažný trest vo výške 240 000 ATS a podmienený trest odňatia slobody v trvaní 10 mesiacov. Najvyšší súd znížil pokutu na 192 000 ATS a podmienený trest odňatia slobody na deväť mesiacov. Súd dospel k záveru, že sťažovateľ bol ako šéfredaktor časopisu „*Aula, das freiheitliche Magazin*“ zodpovedný za publikáciu článku, v ktorom bolo podľa súdu značne spochybňované a minimalizované genocídum a ďalšie zločiny národného socializmu. Súd detailne analyzoval výroky, v ktorých bolo naznačované, že počet obetí masového zabíjania, konkrétne Židov, plynom a spaľovaním je prehnaný a že bolo technicky nemožné.

Sťažovateľ sa obrátil na Komisiu a namietal porušenie článku 10 Dohovoru, nakoľko by, podľa jeho názoru, nemala byť trestná diskusia o historických udalostiach. Komisia uvedenú žiadosť zamietla, pretože „*národný socializmus je založený na totalitnej doktríne nezlučiteľnej s demokraciou a ľudskými právami a jeho stúpenci nepochybné sledujú cieľ, o ktorom sa zmiňuje článok 17.*“ Komisia dospela k záveru, že zásah môže byť považovaný za nevyhnutný v demokratickej spoločnosti v zmysle článku 10 odsek 2 Dohovoru.

³⁰ Rozhodnutie o prijateľnosti sťažnosti č. 36773/97 z 9. septembra 1998

V prípade *Hans Jörg Schimanek v. Rakúsko* (2000)³¹ bol sťažovateľ odsúdený na pätnásť rokov odňatia slobody, pretože bolo preukázané, že bol lídrom pro-nacistickej skupiny a získaval nových členov a organizoval stretnutia, na ktorých sa popieral holokaust a glorifikovala sa Tretia ríša. Po odvolaní Najvyšší súd rozsudok potvrdil, ale znížil trest na desať rokov.

Sťažovateľ pred Súdom namietal porušenie článku 3, 7 a 10 Dohovoru. Súd však všetky tri body zamietol z dôvodu zjavnej nepodloženosti. K prísnosti trestu uviedol, že bol uložený riadne na základe zákona platného v Rakúsku, ktorý stanovuje za uvedený prečin hornú hranicu pätnásť rokov nepodmienečného odňatia slobody.

Uvedené prípady a ďalšie precedensy³² o zamietnutí sťažností Komisiou resp. Súdom jednoznačne hovoria o práve každého členského štátu Rady Európy obmedziť slobodu prejavu v predmetnej otázke v záujme zachovania bezpečnosti štátu a ochrany práv a slobôd iných. Popieranie holokaustu podľa jurisdikcie Európskeho súdu pre ľudské práva je jednoznačne nezlučiteľné s duchom Dohovoru.

2.2.3 Postoj Najvyššieho súdu USA k danej problematike

Judikatúra Spojených štátov amerických nepozná pojem „osvienčimská lož“ ani žiaden podobný pojem definujúci schvaľovanie, ospravedlňovanie a relativizovanie zločinov nacistického režimu. Z toho dôvodu neexistuje priamy precedens, ktorý by potvrdil resp. vyvrátil skutočnosť, že daný prejav spadá pod ochranu prvého dodatku Ústavy USA.

Najbližšie majú k danej problematike rozsudky súdu v otázkach tzv. „*hate speech*“ (prejavy nenávisťného charakteru). Vychádzajúc z rozsudku súdu v prípade *R.A.V. v St. Paul* (1992) prejavy hanobiace rasu, národ alebo presvedčenie môžu byť vyňaté spod ústavnej ochrany iba z dôvodu nevhodnej formy prezentovania. Popieranie holokaustu je teda možné trestne stíhať iba v prípade nevhodnej formy prezentácie (napr. na židovskom cintoríne alebo na nepovolenom zhromaždení v židovskej obci). Samotný obsah prejavu nemôže byť sankcionovaný.

Výrazne zhovievavejší postoj amerických súdov v otázke popierania holokaustu sa dá vysvetliť jednak širším pojatím slobody prejavu, keď samotný prejav ako

³¹ Rozhodnutie o prijateľnosti sťažnosti č. 32307/96 z 1. februára 2000

³² Prípady B.H., M.W., H.P. a G.K v. Rakúsko (1989), prípad Obenschberger v. Rakúsko (1994), Prípady Honsik v. Rakúsko (1995), Kuhn v. Nemecko (1998), E.L. v. Rakúsko (1996) Remer v. Nemecko (1995), Marais v. Francúzsko (1996), Guraudy v. Francúzsko (2003)

„hlásanie abstraktných pojmov“ nemôže byť sám o sebe postihnuteľný a teší sa výsady ochrany, ktorá spadá pod prvý dodatok Ústavy. Zároveň Spojené štáty neboli priamo konfrontované s problémom koncentračných táborov, ako je to v prípade mnohých európskych krajín (de facto tých, ktoré prijali zákony trestajúce popieranie holokaustu).

Občianka Spojených štátov amerických, profesorka na univerzite v Atlante Deborah E. Lipstadt, však svojou knihou *Popieranie holokaustu (Denying the Holocaust)* vydanou v roku 1994, vytvorila vo Veľkej Británii zaujímavý precedens. Lipstadt v uvedenej knihe označila Davida Irvinga, snáď najznámejšieho revizionistu, za jedného z najnebezpečnejších popieračov. David Irving autorku aj nakladateľstvo Penguins Books, ktoré uvedenú prácu vydalo, zažaloval za ohováranie. Irving však uvedený spor prehral nakoľko na základe rozsiahleho preukazovania bolo jednoznačne dokázané, že údaje o koncentračných táboroch a počtoch obetí sú pravdivé. Pokuta a súdne trovy vyšli Irvinga na dva a pol milióna libier.

2.2.4 Právny stav v Slovenskej republike

Na Slovensku je popieranie holokaustu trestné od roku 2001 (novela Trestného zákona č. 485/2001 Z.z.) a v novom Trestnom zákone (300/2005 Z.z.) ho upravuje § 422 odsek 2. Podľa neho: „*Rovnako ako v odseku 1 [tj. odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky] sa potrestá, kto verejne popiera, spochybňuje, schvaľuje, alebo sa snaží ospravedlniť holokaust.*“ Uvedená novela bola presadená na návrh poslanca OKS Petra Osuského napriek nesúhlasnému stanovisku Vlády SR v zastúpení ministra spravodlivosti SR Daniela Lipšica (Uznesenie Vlády SR č. 853 z 19. septembra 2001). Sekcia Inštitútu pre aproximáciu práva Úradu vlády SR vo svojom stanovisku k materiálu 3816/2001 upozornila, že: „*navrhované znenie § 261 je formulované neurčito a pri jeho aplikácii by mohlo dochádzať k neprimeranému obmedzovaniu slobody prejavu.*“

Daniel Lipšic upozorňuje³³, že uvedená novela nespĺňa kritérium nevyhnutnosti, zároveň argumentuje neexistenciou ústavou vymedzeného legitímneho cieľa, ako dôvodu obmedzenia slobody prejavu. „*Zaujímavou je aj historická paralela.*“

³³ Predkladacia správa Vlády SR k návrhu skupiny poslancov NR SR na vydanie zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (tlač č. 1038), stanovisko vypracoval Daniel Lipšic, minister spravodlivosti SR. In: www.rokovania.sk [cit. 2006-12-27] dostupné na internete: [http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/8FD02632ECB8C5FC1256AAB002E160F/\\$FILE/Zdroj.html](http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/8FD02632ECB8C5FC1256AAB002E160F/$FILE/Zdroj.html) (ďalej len “Predkladacia správa Vlády SR v otázke osviečimskej lži”)

*Predvojnové Nemecko malo v oblasti trestného postihu rasistických a antisemitských výrokov veľmi podobnú trestnoprávnu legislatívu. Pred nástupom nacizmu bolo počas pätnástich rokov za antisemitské výroky stíhaných viac ako 200 osôb. Ako nám neskôr veľmi bolestne ukázali dejiny, tento typ legislatívy bol úplne neefektívny práve v tom jednom prípade, ktorý sa javil ako opodstatnený. Existujú dokonca indicie, že nacisti zneužívali svoje trestné procesy na zvýšenie svojej popularity.*³⁴ D. Lipšic obhajuje slobodu prejavu (bývalý minister spravodlivosti je zástancom tzv. amerického modelu), pretože štát nemá právo rozhodovať o tom, ktoré názory sú zlé. Napriek tomu zdôrazňuje, že: „*propagácia alebo spochybňovanie zločinov holokaustu je bezpochyby prejavom intolerancie, nedostatku vzdelania a mravného nihilizmu.*“³⁵

Iniciatíva skupiny poslancov zakomponovať popieranie holokaustu do Trestného zákona vyvolala v médiách i medzi odborníkmi búrlivú diskusiu, ktorá pokračovala tiež pri predkladaní nového Trestného zákona (300/2005 Z.z.) zo strany Ministerstva spravodlivosti, ktoré chcelo predmetný bod vypustiť. Na základe pozmeňovacieho návrhu však popieranie holokaustu zostalo trestným činom. Návrhy zároveň zakomponovať do nového Trestného zákona tzv. Jáchymovskú lož (popieranie zločinov komunizmu) však zostali nepovšimnuté. Diskusia o ponechaní resp. vypustení predmetného bodu jasne vymedzila zástancov kontinentálneho resp. anglosaského modelu slobody prejavu.

Napríklad Pecníková (PECNÍKOVÁ, M. 2004) uvádza, že „*presvedčivosť [argumentov D. Lipšica a Vlády SR] je minimálna*“.³⁶ Tvrdí, že „*najväčšou slabinou týchto argumentov je skutočnosť, že zástancovia širokej slobody prejavu veria tomu, že ľudia sú natoľko vzdelaní, že rasistickým a antisemitským výrokom neuveria, ale najmä, že nevenujú dostatočnú pozornosť tomu, že neostáva pri slovách, ale slová vedú aj k činom, tj. k rasovo a antisemitsky motivovanému násiliu*“.³⁷ V uvedenom článku nasledujú citácie zo skinheadských zinov, ktoré, podľa názoru Pecníkovej, dokumentujú mentálnu zaostalosť a nevzdelanosť rasistických skupín.

Petrík (PETRÍK M. 2004) v článku na danú problematiku uvádza: „*akokoľvek sú mi sympatické ciele a závery [obhajcov amerického modelu, ktorí hovoria, že o tom, ktoré názory sú správne a ktoré nie, má právo rozhodovať každý sám a nie štát]..., obávam sa, že v rovine štandardnej ústavnoprávnej argumentácie takáto úvaha*

³⁴ Predkladacia správa Vlády SR v otázke osvienčimskej lži

³⁵ Predkladacia správa Vlády SR v otázke osvienčimskej lži

³⁶ PECNÍKOVÁ, M. 2004. *O osvienčimskej lži*, s. 1057

³⁷ PECNÍKOVÁ, M. 2004. *O osvienčimskej lži*, s. 1058-1059

*zachádza príliš ďaleko*³⁸ Následne Petřík podporuje legitimitu obmedzenia slobody prejavu vymenúvaním vybraných precedensov Európskeho súdu pre ľudské práva a Komisie (viaceré sme uviedli vyššie). Podporuje však zníženie sankcií za porušenie zákona (pravdepodobne má na mysli stanovenie podmienených trestov resp. pokút a pokarhaní a nie možnosť nepodmienečného odňatia slobody).

Oponenti zavádzania amerických prvkov slobody prejavu do slovenskej jurisdikcie argumentujú v prvom rade skutočnosťou, že na rozdiel od USA má Európa priame skúsenosti s prerastaním rasovej nenávisťi do genocídy, pogromov a etnických vojen. Zástancovia uvedeného argumentu však zabúdajú na americké dejiny (otroctvo, vyvražďovanie indiánov, segregácia a pod.). Podľa môjho názoru trestné postihy za popieranie holokaustu sú kontraproduktívne. Revizionisti urobia často zo súdneho pojednávania teatrálny výstup (viď. D. Irving v spore v Británii s Lipstadt, keď oslovoval sudcu „*mein Führer*“) a ich marginálne diela sú prezentované v médiách. Získavajú tak nielen aureolu „*mučeníka pravdy a obete sprisahania*“, ale aj mnohých ďalších pochybovačov resp. priamo popieračov holokaustu. Netreba zabúdať, že ich diela pôsobia navonok serióznym vedeckým dojmom.

Za šírenie osvienčimskej lži nebol na Slovensku od prijatia zákona v roku 2001 nikto trestne stíhaný. V minulosti by pod tento bod spadal Stanislav Pánis, vtedajší poslanec Federálneho zhromaždenia ČSFR a predseda politickej strany Slovenská národná jednota. Ten v rozhovore pre nórsku televíziu v roku 1992 vyslovil pochybnosť, či bolo technicky možné usmrtiť milióny Židov. Generálna prokuratúra SR začala v tejto veci vyšetrovanie, neskôr vec odstúpila Federálnej generálnej prokuratúre ČSFR. Trestné konanie proti S. Pánisovi nakoniec nebolo začaté. Ďalšia politická „kariéra“ Pánisa, ktorý sa od roku 1992 neúspešne uchádza o parlamentné kreslo a na oficiálnej internetovej stránke svojej strany prezentuje svoje hudobné CD³⁹, naznačuje, že uvedené výroky slúžili prioritne k jeho sebaaprezentácii.

2.3 Ohováranie, zosmiešňovanie a poškodzovanie dobrého mena

Ohováranie, zosmiešňovanie a poškodzovanie dobrého mena sú činy, ktoré ohrozujú osobnú integritu človeka. V americkom práve sa používa pojem *libel* pre hanopis v písomnej forme a *slander* pre slovné nactiutfrhanie. V Európe sa najčastejšie stretávame s pojmom ohováranie, ktoré môže byť aj v písomnej aj v inej forme. Keďže

³⁸ PETRÍK, M. 2004b. *Sloboda prejavu a fašistické...*, s. 430

jednotlivec má nárok na ochranu svojej osobnosti, občianskej cti a ľudskej dôstojnosti, v tejto kapitole sa budeme venovať večnému konfliktu medzi slobodou slova a právom na dobrú povesť. Na úvod považujeme za potrebné upozorniť na skutočnosť, že právo na dobrú povesť bolo uzákonené, na rozdiel od slobody prejavu, už v rímskom práve. Počas celej histórie bolo vysoko cenené, čo dokladujú aj slová Williama Shakespeara: „*Kto ale ukradne mi dobré meno, vezme mi, čím si nepomôže, mňa však urobí vskutku biednym.*“⁴⁰

2.3.1 Judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva

Európsky súd pre ľudské práva prejednával niekoľko desiatok sporov, ktoré sa týkali ohovárania a kritiky osôb. V našej práci sa budeme zaoberať najdôležitejšími z nich a rozdelíme ich do viacerých základných skupín. Nebudeme sa však venovať ochrane dobrého mena právnických osôb. ESĽP pri posudzovaní sporov v tejto otázke rozlišuje medzi hodnotiacim úsudkom a tvrdenou skutočnosťou. Existencia tvrdených skutočností by mala byť preukázateľná, kým pravdivosť hodnotiacich úsudkov nie je dokázateľná. Požiadavka dôkazu pravdy vo vzťahu k hodnotiacim úsudkom je sama o sebe porušením článku 10 Dohovoru. Pre hodnotiace úsudky však musí byť dostatočný faktický podklad.

2.3.1.1 Kritika politikov

Najväčšiu skupinu prípadov tvoria spory ohľadom kritiky verejne činných osôb v politike. V sporoch *Lingens v. Rakúsko* (1986)⁴¹, *Oberschlick v. Rakúsko* (č. 1) (1991)⁴² *Schwabe v. Rakúsko* (1992)⁴³ a *Oberschlick v. Rakúsko* (č. 2) (1997)⁴⁴ redaktori politických časopisov uverejnili články kritizujúce rakúskych politikov za ich verejné výroky k politickým otázkam. Následne poškodení politici podali súkromnoprávne žaloby voči novinárom resp. vydavateľom pre útok na svoju povesť a vo všetkých prípadoch boli úspešní. Sťažovatelia sa dovoľávali toho, že rozsudky rakúskych súdov predstavujú protiprávny zásah do ich slobody prejavu. Napríklad v prípade *Oberschlick*

³⁹ Slovenská národná jednota [cit. 2006-12-28] dostupné na internete: <<http://www.snj.sk>>

⁴⁰ Cit. podľa PETRÍK, M. 2004c. *Sloboda prejavu a prejavy zasahujúce do osobnostných práv*, s. 698

⁴¹ *Lingens v. Austria* - 9815/82 [1986] ECHR 7 (8 July 1986)

⁴² *Oberschlick v. Austria* – 11662/85 [1991] ECHR (23 May 1991)

⁴³ *Schwabe v. Austria* - 13704/88 [1992] ECHR 56 (28 August 1992)

v. *Rakúsko* (č. 2) (1997) bol vydavateľ časopisu *Forum* odsúdený podľa § 115 Trestného zákona na 20 dní platenia pokuty vo výške 200 ATS denne, a v prípade nezaplatenia na trest odňatia slobody v trvaní desať dní za urážku Jörga Heidera, člena *Freiheitliche Partei Österreichs* (FPÖ). Najvyšší krajský súd neskôr znížil pokutu na 50 ATS denne. Uvedeného činu sa mal dopustiť zverejnením článku *PS: „Trottel“ statt „Nazi“* (Idiot namiesto nacistu), v ňom kritizoval Heidera za prejav, v ktorom glorifikoval úlohu „generácie vojakov“, ktoré sa zúčastnili bojov v II. svetovej vojne. Európsky súd pre ľudské práva rozhodol, že sťažovateľov článok, a najmä slovo „idiot“ nesporne môže byť polemické. Sťažovateľ však dôveryhodne dokázal úmysel zverejnenia daného slova, ktorým bolo upozorniť verejnosť na nebezpečenstvo Heiderovho prejavu, ktorý bol sám osebe provokačný. Je pravdou, že pomenovať politika slovom idiot môže pre neho znamenať urážku, vzhľadom na okolností prípadu však bolo toto označenie primerané k rozhorčeniu, ktoré Heider vedome vyvolal.

Súd vo svojich rozhodnutiach konštatoval, že sloboda tlače predstavuje pre verejnosť jeden z najvýznamnejších prostriedkov poznania a vytvárania obrazu o myslení a postojoch vedúcich politických predstaviteľov. Z toho dôvodu sú hranice prípustnej kritiky širšie v prípade politika ako v prípade súkromnej osoby. Politik., na rozdiel od súkromnej osoby, nevyhnutne a vedome vystavuje pozornej kontrole každé svoje slovo a čin tak zo strany novinárov, ako aj širokej verejnosti. Súd tiež zároveň kritizoval rakúsky zákon o poškodzovaní dobrého mena v tom zmysle, že presúva dôkazne bremeno pravdivosti na žalovaného. Starostlivo by sa mali rozlišovať fakty a hodnotiace súdy. Existenciu skutočnosti možno preukázať, ale správnosť hodnotiacich súdov dokázať nemožno. Novinári mali podľa rakúskeho zákona dokazovať aj pravdivosť hodnotových súdov, čo je *de facto* nesplniteľná požiadavka. Európsky súd pre ľudské práva z toho dôvodu konštatoval v uvedených štyroch sporoch porušenie článku 10 Dohovoru.

Znáмым sporom, ktorý pojednával o kritike politika, bol *Feldek v. Slovenská republika* (2001)⁴⁵. Lubomír Feldek, slovenský spisovateľ, uverejnil 20.7.1992 v denníku *Telegraf* báseň *Dobrá noc, má milá*. Jeden z jej veršov znel: „*V Prahe úrad prezidenta väzeň Havel skladá. V Bratislave prokurátor vládne zas a vláda jednej strany je viac ako zákon. Esesák sa objal s eštébákom.*“ Uvedený výraz „esesák“ sa vzťahoval na vtedajšieho ministra kultúry Dušana Slobodníka, ktorý sám vo svojej

⁴⁴ *Oberschlick v. Austria* (No. 2) - 20834/92 [1997] ECHR 38 (1 July 1997)

⁴⁵ *Feldek v. Slovakia* - 29032/95 [2001] ECHR 463 (12 July 2001)

autobiografii *Paragraf: Polárny kruh* okrem iného napísal, že bol v roku 1944 [sic] vo veku 17 rokov povolaný na vojenský kurz organizovaný Nemcami v obci Sekule. Dňa 30.7.1992 niekoľko denníkov zverejnilo vyhlásenie, ktoré od Ľ. Feldeka deň predtým obdržala Verejná informačná služba. Bolo nazvané *Za lepší obraz Slovenska – bez ministra s fašistickou minulosťou*. V ňom vyzýval ministra kultúry, aby odstúpil. Dušan Slobodník následne podal žalobu o ochranu osobnosti. Prvostupňový súd v Bratislave uvedenú žalobu zamietol a konštatoval, že pán D. Slobodník bol skutočne členom Hlinkovej mládeže a že vo februári a marci 1945 sa zúčastnil na teroristickom kurze v Sekuliach. D. Slobodník tvrdil, že bol členom Hlinkovej mládeže iba krátku dobu a že sa k tejto organizácii pripojil iba preto, že to bola nevyhnutná podmienka pre jeho účasť na pingpongovom turnaji. Tiež uviedol, že bol z vojenského kurzu vylúčený ako nespoľahlivý. Najvyšší súd však rozhodnutie zmenil a odsúdil Feldeka na zaplatenie nemajetkovej ujmy vo výške 200 000 Sk a súdnych trov.

Následne sa Feldek obrátil na Európsky súd pre ľudské práva a namietal porušenie článku 10 Dohovoru. Súd mu pomerom 5:2 dal za pravdu a konštatoval, že jeho vyhlásenie bolo hodnotovým úsudkom, ktorý sám osebe nemožno dokázať, tiež uviedol, že hranice prípustnej kritiky sú širšie u člena vlády ako u súkromnej osoby. Vyhlásenie pána Feldeka bolo navyše súčasťou politickej diskusie o veciach všeobecného a verejného znepokojenia týkajúceho sa histórie Slovenska. Slovenskej republike Európsky súd uložil vyplatiť sťažovateľovi 65 000 Sk za morálnu ujmu a 500 000 Sk za súdne trovy.

V ďalšom spore *Krone Verlag v. Rakúsko* (2002)⁴⁶ Európsky súd pre ľudské práva konštatoval, že uverejnenie fotografie poslanca Waltera Poscha k článku v denníku *Kronenzeitung*, ktorý vydáva spoločnosť *Krone Verlag*, nebolo neprimeraným zásahom do jeho práva na ochranu osobnosti. Súd zároveň konštatoval, že rozsudok vnútroštátneho súdu nebol v demokratickej spoločnosti nevyhnutný. Európsky súd kauzu uzatvoril konštatovaním, že „*slobodne uverejňovať podobizne politikov, ktoré sú verejnosti známe i z oficiálnych internetových stránok, je dovolené, pokiaľ nejde o také fotografie, ktoré odhaľujú intímne detaily z politikovho života.*“

Na základe uvedených sporov pred Európskym súdom pre ľudské práva môžeme vidieť relatívne široké poňatie slobody slova pri kritike poslancov.

2.3.1.2 Kritika sudcov a súdnictva

Ďalšou oblasťou, ktorou sa EŠLP zaoberal sú hranice možnej kritiky sudcov. V spore *De Haes a Gijssels v. Belgicko* (1997)⁴⁷ boli redaktor a novinár týždenníka *Humo* odsúdení za ohováranie a urážanie sudcov a prokurátora. Od júna do novembra 1986 uverejnili päť článkov, v ktorých ostro kritizovali troch sudcov a prokurátora antverpského odvolacieho súdu za to, že v rozvodovom konaní zverili deti do starostlivosti otca, pána X, ktorý je notárom v Belgicku a na ktorého manželka podala trestné oznámenie pre podozrenie z incestu a zo zneužívania detí. V týchto článkoch boli sudcovia a prokurátor obvinení zo zaujatosti a z nadržovania pánovi X, s ktorým zdieľali sympatie k extrémne pravicovým hnutiam. Treba poznamenať, že pán X neskôr vyvrátil pred súdom podozrenie z vyššie opísaných skutkov. EŠLP zdôraznil, že „*súdy, ktoré sú garantom spravodlivosti v štáte, musia požívať dôveru verejnosti a preto je nevyhnutné, aby boli chránené pred nepodloženými útokmi tlače a to o to väčšmi, že sudca z titulu svojej funkcie musí byť zdržanlivý, čo mu obmedzuje možnosť reagovať na kritiku.*“ Na druhej strane však EŠLP zdôraznil aj právo verejnosti na informácie a opätovne poukázal na to, že v článkoch treba dôsledne odlišovať kritiku obsahujúcu hodnotiace úsudky a uverejnenie nepravdivých tvrdení. Články v časopise *Humo* vyhodnotil ako články kritické, obsahujúce hodnotiace úsudky, ktoré sú ostro formulované, napriek tomu vychádzali z nespochybniteľných faktov. Súd preto dospel k záveru, že článok 10 Dohovoru bol porušený.

V spore *Hrico v. Slovenská republika* (2004)⁴⁸ bol sťažovateľom Andrej Hrico, ktorý bol v predmetnom čase šéfredaktorom týždenníka *Domino efekt*. V rokoch 1994 a 1995 publikoval týždenník tri články týkajúce sa sporu L. Feldek v. D. Slobodník. Kritizoval v nich rozhodnutie sudcu J. Štefanka, ktorý predsedal komore Najvyššieho súdu v danom spore, a rozsudok opísal ako „*právnu frašku vyprodukovanú pánom Š.*“ V článkoch bolo tiež poukazované na možnú paralelu medzi kandidatúrou sudcu Štefanka za Kresťansko-sociálnu úniu (predtým SKDH, neskôr zlúčená s SNS), ktorá mala špecifický pohľad na obdobie týkajúce sa prípadu a rozhodnutím v prospech D. Slobodníka, člena Hlinkovej mládeže. V septembri 1995 sudca Štefanko podal žalobu

⁴⁶ Krone Verlag GmbH & Co. v. Austria - 34315/96 [2002] ECHR 159 (26 February 2002)

⁴⁷ De Haes a Gijssels v. Belgium - 19983/92 [1997] ECHR 7 (24 February 1997)

⁴⁸ Hrico v. Slovakia – 49418/99 [2004] ECHR 365 (20 July 2004)

proti sťažovateľovi na základe §11 Občianskeho zákonníka SR. Argumentoval, že články poškodili jeho dobré meno v osobnom a pracovnom živote, a narušili jeho autoritu ako sudcu Najvyššieho súdu. Súd nariadil vyplatiť sťažovateľovi pánovi Štefankovi 50 000 Sk odškodné. Andrej Hrico sa následne po vyčerpaní všetkých vnútroštátnych opravných prostriedkov obrátil na Európsky súd pre ľudské práva a namietal porušenie článku 10 Dohovoru. Súd konštatoval, že akceptovateľné hranice kritiky voči sudcovi, ktorý vstúpil do politického života boli širšie. ESLP zároveň vzal na vedomie, že sudca bol politickým kandidátom strany, ktorá mala jasné a všeobecne známe stanovisko na udalosti v rokoch 1939-1945. Súd rozhodol, že nakoľko uvedené články boli problémom verejného záujmu, nemožno ich brať tak, že chceli prioritne uraziť sudcu Štefanka ako osobu. Predmetné články kritizovali jeho rozhodnutie v spore Feldek v. Slobodník. Z uvedeného dôvodu Súd rozhodol, že bol porušený článok 10 Dohovoru.

Spor *Lešník v. Slovensko* (2003)⁴⁹ prejednávaný pred ESLP bol nastolený z dôvodu odsúdenia sťažovateľa za ohováranie verejného činiteľa, prokurátora Obvodnej prokuratúry Košice I, ktorého nazval m.i. „človekom pofidérnej minulosti“. Alexej Lešník, notorický sťažovateľ, tvrdil, že prokurátor chybné rozhodol v jeho spore, v ktorom bol obvinený a usvedčený z krádeže, ďalej tvrdil, že jeho telefón bol nezákonne odpočúvaný a namietal proti všetkým svedkom, ktorí mali niečo spoločné s Komunistickou stranou. ESLP však pomerom 5:2 rozhodol, že článok 10 Dohovoru zo strany štátu nebol porušený.

Tiež spor *Prager a Oberschlick v. Rakúsko* ⁵⁰(1995) bol rozhodnutý v neprospech novinárov, keď Súd rozhodol, že „dôveryhodnosť súdnictva musí byť chránená proti rušivým útokom, ktoré sú vo svojej podstate nepodložené.“ Súd tiež nezistil porušenie článku 10 Dohovoru v prípade *Barford v. Dánsko* (1989)⁵¹, keď sťažovateľ nepodložene kritizoval laických sudcov. Z uvedeného vidieť, že ESLP zaujal prísnejšie stanovisko, ak tlač kritizovala sudcov v komparácii s kritikou politikov.

⁴⁹ Lesnik v. Slovakia - 35640/97 [2003] ECHR 124 (11 March 2003)

⁵⁰ Prager and Oberschlick v. Austria - 15974/90 [1995] ECHR 12 (26 April 1995)

⁵¹ Barford v. Denmark - 11508/85 [1989] ECHR 1 (22 February 1989)

2.3.1.3 Ochrana povesti a práv súkromných osôb

Európsky súd pre ľudské práva riešil viaceré spory v otázke ochrany dobrého mena osôb, ktoré nie sú verejne činné. Dokladujú to aj nasledujúce prípady.

V spore *Fressoz & Roire v. Francúzsko* (1999)⁵² boli odsúdení Roger Fressoz, bývalý riaditeľ vydavateľstva satirického týždenníka *Le Canard enchaîné* a Clause Roire, ktorý pracoval v tomto týždenníku ako novinár. Dôvodom bol trestný čin nakladania s kópiami daňových priznaní vtedajšieho šéfa automobilky Peugeot pána Calveta. Článok C. Roira praniehoval zvýšenie príjmov šéfa Peugeotu za dva roky o 45,9 % v situácii, keď za rovnaké časové obdobie stúpili platy robotníkov iba o 6,7 %. V tom čase sa v podniku odohrávali nepokoje odborov, ktoré žiadali zvýšenie miezd, čo bolo vedením zamietnuté. Obvinenie sťažovateľov z čisto formálneho nezákonného nakladania s fotokópiami malo podľa názoru sťažovateľov iba zamaskovať skutočné priania Dr. Calveta potrestať ich za uverejnené informácie o výške jeho platu. ESLP rozhodol, že zverejnenie daňových priznaní bolo významné pre vierohodnosť poskytovanej informácie, ktorá bola dôležitá vo veci verejného záujmu. Keďže osoba, ktorá informácie o daňovom priznaní poskytla anonymne novinárom nebola identifikovaná, samotné potrestanie zverejnenia fotokópií bolo porušením článku 10 Dohovoru.

V spore *Bergens Tidende a spol. v. Nórsko* (2000)⁵³ išlo o ochranu dobrého mena doktora R. Nórske noviny *Bergens Tidende* uverejnili sériu článkov, v ktorých opisovali nespokojné pacientky operácie u plastického chirurga Dr. R. Tieto články boli doplnené fotografiami hrudníkov poškodených žien. V jednom z nasledujúcich vydaní denníka sa mohol k veci vyjadriť aj Dr. R, a to vo forme rozhovoru s ním, ten sa vyjadril v tom zmysle, že vždy sa nájdu nespokojní pacienti. Pre objektivnosť noviny uverejnili aj reakcie pacientiek, ktoré boli s výsledkami operácií spokojné. Po zverejnení série článkov sa Dr. R dostal do finančných problémov, strácal pacientov až nakoniec musel uzavrieť svoju prax v Bergene. Následne zažaloval denník za poškodzovanie dobrého mena podľa §2 článku 249 Trestného zákona. Po sérii odvolaní rozhodol Najvyšší súd v prospech Dr. R a priznal mu náhradu škody a nemajetkovej ujmy v celkovej výške viac ako 4,7 mil. nórskeho korún, čo predstavovalo najvyššiu sumu priznanú z takéhoto dôvodu v dejinách nórskeho práva. Sťažovatelia sa následne obrátili na ESLP, ktorý

⁵² *Fressoz and Roire v. France* – 29183/95 [1999] ECHR 1 (21 January 1999)

⁵³ *Bergens Tidende and others v. Norway* – 26132/95 [2000] ECHR 190 (2 May 2000)

konštatoval, že inkriminované články sa týkali dôležitej stránky ľudského zdravia a sami osebe sa zaoberali vážnymi problémami verejného záujmu. Keďže bol poskytnutý priestor aj Dr. R a uvedené aj pozitívne reakcie na jeho prácu, Súd rozhodol, že zásah nebol nevyhnutný v demokratickej spoločnosti. Z toho dôvodu bol porušený článok 10 Dohovoru.

Na základe vyššie uvedených sporov môžeme konštatovať, že aj keď súkromná osoba má väčšiu ochranu dobrého mena ako verejne činná, z dôvodu verejného všeobecného záujmu je nevyhnutné uprednostniť slobodu prejavu a právo na informácie.

2.3.2 Judikatúra Najvyššieho súdu USA

V Spojených štátoch amerických existuje, podobne ako v Európe, rozdielny pohľad v otázke ohovárania na osoby verejne činné a súkromné osoby. *De facto* sa pri posudzovaní porušenia zákonov na ochranu dobrej povesti rozlišuje iba medzi týmito dvoma skupinami. Neexistuje tu rozdielny pohľad na politikov, sudcov či policajtov. Základná diferenciácia je nasledovná – verejne činná (politik, sudca, policajný dôstojník a pod.) alebo známa osoba (herec, umelec, významný podnikateľ a pod.) musí dokázať v súdnom spore, že cieľom ohovárania bola zlomyseľnosť („*actual malice*“). Súkromná osoba naproti tomu musí dokázať iba chybu, nedbalosť („*negligence*“), alebo nesprávny údaj („*fault*“). Z uvedeného jasne vidieť výrazne širšie ponímanie slobody prejavu a práva na kritiku v prípade verejne činných alebo známych osôb. Je to dané tým, že taká osoba má výrazne lepšie možnosti obhájiť sa pred verejnosťou a vyvrátiť kritiku. Nemožnosť kritiky verejne činných osôb ako sú politici by sa automaticky rovnalo cenzúre. Moderné poňatie ochrany dobrej povesti a práva na kritiku sa datuje od sporu denníka *New York Times* v roku 1964. Pre obmedzený rozsah tejto práce a z dôvodu prioritného zamerania na súčasný právny stav sa obmedzíme na vybrané súdne spory pred Najvyšším súdom USA počnúc od tejto kauzy.

V spore *New York Times v. Sullivan* (1964)⁵⁴ bol denník *New York Times* pokutovaný sumou 500 000 USD za poškodzovanie dobrého mena náčelníka polície v Montgomery, štát Alabama Louisa B. Sullivana. Dňa 29. marca 1960 bol zverejnený celostránkový inzerát *Heed Their Rising Voices*, ktorý vyzýval občanov k prispievaniu do fondu založeného na úhradu nákladov právnej pomoci študentov uväznených spolu

s Dr. Martinom Lutherom Kingom, Jr. Inzerát opisoval „bezprecedentnú vlnu teroru“ zo strany alabamskej polície, zameranej voči aktívnym zástancom desegregácie černochoch, a obsahoval niekoľko faktických nepresností a nesprávnych tvrdení. Napríklad bolo uvedené, že Dr. M. L. King, Jr. bol uväznený sedemkrát, aj keď v skutočnosti to bolo iba štyrikrát. L. B. Sullivan, ktorý nebol v článku priamo menovaný, sa cítil byť poškodený vo veci svojej cti a Alabamský súd mu priznal náhradu nemajetkovej ujmy. Denník *New York Times* sa následne obrátil na Najvyšší súd a namietal porušenie prvého dodatku.

Najvyšší súd USA zaujal jednomyselné stanovisko, v ktorom konštatoval, že nariadenie štátu Alabama bolo protiústavné. Zároveň vyhlásil, že diskusia o verejných záujmoch by nemala byť obmedzovaná, naopak by mala byť čo najširšia a mala by obsahovať vášnivé a niekedy dokonca aj nepríjemne ostré útoky na vládu a verejných činiteľov. Zároveň „zásadným spôsobom zmenil dovtedy existujúcu judikatúru, keď stanovil, že verejní činitelia sa môžu domôcť náhrady škody alebo nemajetkovej ujmy v konaní o ochranu osobnosti proti zásahom do ich osobnostných práv v súvislosti s ich pôsobením vo verejnej funkcii len v prípade, že presvedčivo a zreteľne preukážu „výslovnú zlomyseľnosť“ autora difamajúcich výrokov, t.j. ak preukážu, že „výrok bol urobený s (...) vedomím jeho nepravdivosti, alebo s hrubou nedbanlivosťou k tomu, či je tento výrok pravdivý alebo nie.“⁵⁵

Spresnenie doktríny verejne činnej osoby zo strany Najvyššieho súdu bolo stanovené v spore *Gertz v. Robert Welch, Inc.* (1974).⁵⁶ Elmer Gertz bol právnik zastupujúci rodinu zavraždeného mladého muža, ktorý bol zastrelený policajtom. Tento policajt bol súdom uznaný vinným za vraždu druhého stupňa (*second-degree murder*). O rok neskôr publikoval časopis *American Opinion* sériu článkov, v ktorých sa tvrdilo, že uvedený spor bol sprisahaním komunistickej lobby a jej účelom bola diskreditácia miestneho policajného zboru. V jednom z inkriminovaných článkov bol Gertz opísaný ako „leninista“ a „komunistický bojovník“. Gertz zažaloval *John Birch Society*, vydavateľa časopisu, za poškodzovanie dobrého mena. Spor prehral, pretože vydavateľ magazínu, v zastúpení vedúceho predstaviťa Roberta Welcha, sa odvolával na ustanovenie ohľadom verejne činných osôb v spore *New York Times v. Sullivan* a žiadal dokázať, že cieľom ohovárania bola zlomyseľnosť. Následne sa Gertz odvolal na

⁵⁴ *New York Times Company v. L.B. Sullivan*, 376 U.S. 254 (1964)

⁵⁵ Podľa PETRÍK, M. 2004c *Sloboda prejavu a prejavy zasahujúce do osobnostných práv*, s. 699-700

⁵⁶ *Elmer Gertz v. Robert Welch, Incorporated*, 418 U.S. 323 (1974)

Najvyšší súd. Ten následne vymedzil pojem verejne činnej osoby nielen vo význame všeobecne známej osoby „pre všetky účely a súvislosti“, ale aj v užšom význame, teda ako osoby, ktoré sa „dobrovoľne angažuje v konkrétnom verejnom spore a stane sa tak verejnou osobnosťou len pre tento účel.“ Najvyšší súd v danom spore však rozhodol, že Elmer Gertz nespadal pod pojem verejne činnej osoby a teda sa na neho vzťahoval status práva na ochranu dobrého mena súkromnej osoby. Najvyšší súd tiež deklaroval, že „neexistuje nič také ako nepravdivá myšlienka, existujú len nepravdivé tvrdenia o faktoch.“

V spore *Wolston v. Reader's Digest Association* (1979)⁵⁷ Súd rozhodol, že uverejnenie chybných informácií o synovcovi bývalého sovietskeho tajného agenta bolo v rozpore s právom na ochranu dobrého mena. V inkriminovanom článku bol tiež označený za agenta KGB. Aj keď bol sovietsky agent verejne známa osoba, status verejne známej osoby sa automaticky nevzťahoval na jeho synovca. Z toho dôvodu poškodený musel dokázať iba nedbanlivosť („*negligence*“) a nie aj zlý úmysel („*malice*“). V spore *Time Inc. v. Firestone* (1976)⁵⁸ súd rozhodol, že manželia v rozvodovom konaní nie sú verejnými osobami. Aj keď manžel patrila do bohatej a vplyvnej rodiny, ktorá vlastnila firmu *Firestone Tire and Rubber Company*, uverejňovanie neoverených informácií o ich rozvode nebolo potrebné pre verejnú diskusiu. Z toho dôvodu uverejnenie článku, v ktorom boli ohováraní a ich manželstvo sa opisovalo ako plné nevery a násilia bolo zásahom do povesti sťažovateľky.

Mediálne veľmi známym sa stal tiež spor *Hustler Magazine, Inc. v. Falwell* (1988)⁵⁹. V pornografickom časopise *Hustler* bol uverejnený parodický inzerát na Campari, taliansky aperitív. V ňom Jerry Falwell, fundamentalistický protestantský pastor, hovoril o tom, kedy to „*robil po prvýkrát*“. Vo fiktívnom rozhovore sa zdôveril, že to „*robil*“ s matkou v kôlni „*potom ako odkopol hus*“. Pod inzerátom bolo malými písmenami uvedené, že to je paródia. Jerry Falwell následne zažaloval *Hustler Magazine* za ohováranie a citovú ujmu (*emotional distress*). U.S. District Court for the Western District of Virginia v pojednávaní uviedol, že inzerát nemožno hodnotiť ako ohováranie, pretože každému priemerne inteligentnému čitateľovi muselo byť jasné, že sa nezakladá na pravde. Napriek tomu okresný súd priznal Falwellovi nemajetkovú ujmu vo výške 150 000 USD za spôsobenú citovú ujmu. Larry C. Flynt, majiteľ

⁵⁷ *Wolston v. Reader's Digest Assn., Inc.*, 443 U.S. 157 (1979)

⁵⁸ *Time, Inc. v. Firestone*, 424 U.S. 448 (1976)

⁵⁹ *Hustler Magazine, Inc. and Larry C. Flynt Petitioners v. Jerry Falwell*, 485 U.S. 46 (1988)

Hustleru, sa následne odvolal na Najvyšší súd. Prejednávanie sa stalo celosvetovo známe dramtizáciou vo filme českého režiséra Miloša Formana *People vs. Larry Flynt* (Ľud verzus Larry Flynt). Najvyšší súd jednomyselne rozhodol, že bol porušený prvý dodatok a vyslovene zdôraznil, že paródia a satira verejne činných osôb sú chránené a spadajú pod slobodu prejavu. Zároveň uviedol, že satira mala a má v politickom živote dlhú a dôležitú tradíciu a jej začiatky môžeme datovať do obdobia, keď bol v novinách zobrazovaný George Washington ako somár.

V spore *Associated Press v. Walker* (1967)⁶⁰ bola sťažovateľom tlačová agentúra, ktorá bola potrestaná za ohováranie známeho pravicového generála vo výslužbe Edwina Walkera. V článkoch písali o Walkerových aktivitách počas študentských nepokojov na *University of Mississippi* v Little Rock, Arkansas v roku 1962 pri prijímaní černošských študentov, kedy údajne nabádal študentov na protest proti federálnej garde, ktorá zabezpečovala verejný poriadok. V článkoch sa vyskytlo viacero chybných faktov. Najvyšší súd však rozhodol, že z dôvodu verejného záujmu, keď bolo potrebné správu popisujúcu udalosti na univerzite uverejniť ako „horúcu novinku“, nebolo objektívne možné overiť všetky tvrdenia. Cieľom novinárov AP pri zverejnení nedostatočne overených informácií teda nebol zlý úmysel, ktorý musel Walker ako verejne činná osoba dokázať. Najvyšší súd rozhodol, že udelenie pokuty vo výške 500 000 USD bolo porušením prvého dodatku. Naopak v inom spore *Curtis Publishing Co. v. Butts* (1967)⁶¹ Najvyšší súd potvrdil pokutu vo výške 460 000 USD pre časopis *Saturday Evening Post* za poškodzovanie dobrého mena bývalého športového riaditeľa *University of Georgia* Wallyho Buttsa. V článku *The Story of College Football Fix* uviedli nepodložené informácie o údajne predanom stretnutí zápasu amerického futbalu medzi Alabamskou univerzitou a Univerzitou v Georgii. Najvyšší súd rozhodol, že keďže uvedená informácia nebola vo verejnom záujme a nakoľko sa jednalo iba o nepotvrdené reči, magazín ignoroval základné overovanie faktov, ktoré je nevyhnutné pri investigatívnej žurnalistike.

V spore *Milkovich v. Lorain Journal Co.*(1990)⁶² sťažovateľ namietal, že článok, v ktorom sa nepriamo tvrdilo, že klamal pod prísahou, poškodil jeho dobré meno. Mike Milkovich bol trénerom wrestlingového školského družstva *Maple Heights*. V kľúčovom zápase sezóny sa strhla bitka medzi jeho tímom a súperom z Mentoru,

⁶⁰ *Associated Press v. Walker*, 389 U.S. 28 (1967)

⁶¹ *Curtis Publishing Co. v. Butts*, 388 U.S. 130 (1967)

⁶² *Milkovich v. Lorain Journal Co.*, 497 U.S. 1 (1990)

niektorí jej účastníci boli neskôr hospitalizovaní. Neskôr vypovedal pred porotou ako svedok tohoto incidentu. Na druhý deň noviny *News Harald* uverejnili článok športového redaktora Teda Diadiuna, v ktorom tvrdil, že niektorí svedkovia nevypovedali pred porotou pod prísahou pravdivo. Indície v článku naznačovali, že mal na mysli trénera Milkovicha a manažéra Scotta. Súd nižšej inštancie zamietli sťažnosť Milkovicha a tvrdili, že redaktor vyjadril iba svoj názor. Najvyšší súd mal však rozdielny názor. Sudca Rehnquist vyhlásil: „...sme toho názoru, že životný priestor, ktorý potrebuje sloboda vyjadrovania aby pretrvala, je adekvátne chránený existujúcimi ústavnými doktrínami. Preto nie je potrebné vytvoriť umelú dichotómiu medzi názorom a faktom.“ Ak autor výroku povie, že „podľa môjho názoru je Jones klamár“, je to rovnaké poškodzovanie dobrého mena ako výrok „Jones je klamár“. „Súd teda dospel k záveru, že rozhodujúcim kritériom pre posúdenie zodpovednosti za difamujúci výrok je skutočnosť, nakoľko možno overiť, resp. preukázať opodstatnenosť takéhoto výroku bez ohľadu na to, či daný výrok možno charakterizovať ako názor alebo uvedenie faktov.“⁶³

Zásah do súkromia kontra sloboda prejavu boli sporom, ktorý sa riešil v prípade *Time, Inc. v. Hill* (1967)⁶⁴. V roku 1952 sa James Hill, jeho žena a ich päť detí stali rukojemníkmi troch väzňov na úteku. Po devätnástich hodinách boli oslobodení bez zranení, dvaja utečenci neskôr zahynuli pri prestrelke s políciou. Román vychádzajúci z tohoto príbehu bol publikovaný v roku 1953 a stal sa námetom pre divadelnú hru hranú na Broadway v roku 1955. Časopis *Life Magazine* uverejnil článok, v ktorom boli fotografie hercov v dome, v ktorom Hillovci žili počas incidentu. Rodina zažalovala časopis za porušenie práva na ochranu súkromia a vysúdila od vydavateľa sumu 30 000 USD. Vydavateľ namietal porušenie prvého dodatku. Najvyšší súd pomerom hlasov 6:3 rozhodol, že Ústava chráni uverejňovanie diel, ktoré vychádzajú síce zo skutočnej udalosti, ale vo svojej podstate sú dramatizáciou a fikciou. Podmienkou však je, že musia byť zmenené všetky mená. Aktuálnym príkladom môže byť napríklad film *Assassination of Richard Nixon* (2004), ktorý bol dramatizáciou udalosti z roku 1974, keď bol neúspešný únosca lietadla, ktorý mal v pláne zasiahnuť Biely dom a zabiť prezidenta Nixona, Samuel Byck zastrelený gardou. Vo filme bolo jeho meno uvedené ako Samuel Bicke, aby nebolo možné podať žalobu zo strany pozostalých. Paradoxom je, že obe priezviska sa čítajú v anglickom jazyku rovnako.

⁶³ PETRÍK, M. 2004c *Sloboda prejavu a prejavy zasahujúce do osobnostných práv*, s. 705

⁶⁴ *Time, Inc. v. Hill* 385, U.S. 374 (1967)

V spore *Masson v. New Yorker Magazine, Inc.* (1991)⁶⁵ Najvyšší súd jednohlasne rozhodol, že pod slobodu prejavu nespadajú vymyslené citácie v rozhovore s verejne známou osobou. Sťažovateľom bol psychoanalytik, s ktorým po prepustení zo *Sigmund Freud Archives* spravila redaktorka časopisu *New Yorker* Janet Malcolm rozhovor. V uverejnenom článku však boli niektoré odpovede vymyslené a prekrútené. Celkovo bol vykreslený ako arogantný a povýšenecký a údajne sa nazval „*najväčším analytikom aký kedy žil*“. Súd konštatoval, že ak sú niektoré citácie vymyslené, už táto samotná skutočnosť predikuje zlý úmysel autora.

2.3.3 Legislatíva a judikatúra Slovenskej republiky

V Slovenskej republike je ochrana dobrého mena fyzickej osoby garantovaná samotnou Ústavou SR v článku 19, podľa ktorého: „*každý má právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti a na ochranu mena*“ (čl. 19 ods. 1). Ochranou osobnosti sa zaoberá aj Občiansky zákonník 40/1964 Zb. a to konkrétne v §11 - §17. Podľa §11 „*Fyzická osoba má právo na ochranu svojej osobnosti, najmä života a zdravia, občianskej cti a ľudskej dôstojnosti, ako aj súkromia, svojho mena a prejavov osobnej povahy.*“ Paragraf 12 ustanovuje za akých podmienok môžu byť vyhotovené alebo použité „*písomnosti osobnej povahy, podobizne, obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy týkajúce sa fyzickej osoby alebo jej prejavov osobnej povahy.*“ Osoba má právo domáhať sa náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch v prípade porušenia týchto práv (§13). Treba upozorniť na skutočnosť, že v občianskom práve sa pod pojmom fyzická osoba rozumie človek ako ľudská bytosť bez ohľadu na štátnu príslušnosť. V prípade vážneho porušenia práva na ochranu osobnosti je možné uplatniť aj §373 Trestného zákona, ktorý pojednáva o trestnom čine ohovárania. Podľa ods. 1 §373 „*Kto o inom oznámi nepravdivý údaj, ktorý je spôsobilý značnou mierou ohroziť jeho vážnosť u spoluobčanov, poškodiť ho v zamestnaní, v podnikaní, narušiť jeho rodinné vzťahy alebo spôsobiť mu inú vážnu ujmu, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.*“ V prípade spôsobenia značnej škody, ohovárania z osobitného dôvodu, verejne alebo v podnikaní závažnejším spôsobom konania je trestná sadzba jeden až päť rokov (ods. 2). Ak je spôsobená škoda veľkého rozsahu, alebo je týmto ohováraním

⁶⁵ *Masson v. New Yorker Magazine, Inc.* 501 U.S. 496 (1991)

spôsobená strata zamestnania, úpadok podniku alebo rozvod manželstva tak sa páchatel' potrestá odňatím slobody na tri až osem rokov (ods. 3).

V minulosti bol v Trestnom zákone 140/1961 Zb. zakotvený aj trestný čin hanobenia republiky a jej predstaviteľa (§102-§103). Na základe nich bolo trestné hanobiť republiku, Národnú radu SR, vládu, Ústavný súd SR alebo prezidenta republiky. Za verejné hanobenie hrozili páchatel'ovi až dva roky väzenia. Tento paragraf ako relikv komunistického éry bol zrušený až novelizáciou zákonom č. 421/2002 Z.z. Podobne §156 ods. 3 v znení „ *kto hrubo urazí alebo ohovori verejného činiteľa pri výkone jeho právomoci alebo pre tento výkon, potresce sa odňatím slobody až na jeden rok alebo peňažnou pokutou*“ bol vypustený až novelizáciou zákonom č. 171/2003 Z.z.

Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že možnosť kritiky verejne činných a známych osôb je v SR širšia ako súkromných osôb, podobne ako aj v jurisdikcii EŠLP. Verejne známe osoby môžeme rozdeliť do dvoch skupín. V prvej skupine sú osoby absolútneho verejného záujmu, kam patria politici, vrcholoví športovci, umelci alebo páchatelia trestných činov, ktorí sú permanentne stredobodom pozornosti verejnosti. V druhej skupine sú osoby dočasného verejného záujmu, ktoré sa stávajú stredobodom pozornosti na krátky čas, napríklad ako obeť nehôd a pod. Osoby patriace do tejto skupiny majú právo na ochranu súkromia a dobrého mena s výnimkou informovania vo verejnom záujme. Existuje však veľmi úzka a nie exaktne vymedzená hranica medzi právom verejnosti na informácie a porušovaním etiky až novinárskym hygienizmom.

Súdne spory ohľadom poškodzovania dobrého mena sú doménou politikov, ktorí žalujú buď médiá alebo podávajú žaloby proti oponentovi z poslaneckých lavíc. U niektorých politikov je to súčasť ich politickej agendy (príkladom môže byť súčasný premiér SR Róbert Fico). Niektoré spory vyhrali politici, ako to bolo napríklad v spore „*Ján Slota v. Nový čas*“, keď predseda SNS vysúdil 5 miliónov korún za články o jeho údajnom močení z terasy reštaurácie. Súčasný minister spravodlivosti Štefan Harabin vysúdil od denníka *Pravda* 3 milióny korún za glosy a karikatúry, ktoré upozorňovali na rozdávanie odmienn pre sudcov za celkovo 5 miliónov korún a za to, že na súde sa neprideliovali prípady cez elektronickú podateľňu. Uvedený spor však môžeme považovať za priamy útok na slobodu slova a politickú karikatúru, ktorá má vo svojej podstate princíp hyperbolizácie. Dá sa tiež predpokladať, že v prípade, že tento spor skončí pred EŠLP, tak je tu opodstatnená možnosť jeho revidovania. Nebolo by to po prvýkrát, keď EŠLP uznal porušenie článku 10 Dohovoru zo strany Slovenskej

republiky. Príkladom môžu byť spory *Feldek v. Slovenská republika*, *Marônek v. Slovenská republika* (2001)⁶⁶ a v konečnom dôsledku aj *Hrico v. Slovenská republika*.

Príkladom nedávneho sporu, keď sa Najvyšší súd postavil na stranu novinára, môže byť spor bývalého prezidenta SR Rudolfa Schustera s denníkom *Korzár*. „*Korzár* v novembri 2001 zverejnil článok Renáty Némethovej, že Schuster zanechal Košice s dvojmiliardovým dlhom. Opisovala, ako primátor predkladal zastupiteľstvu rozpočet s vysokým schodkom a presadzoval, aby mesto bralo krátkodobé úvery a zmenky. Schuster žiadal ospravedlnenie a milión korún. Tvrdil, že - „nemal žiaden priamy vplyv na prijímanie rozhodnutí mestského zastupiteľstva“- Najvyšší súd rozhodol, že krajský súd zasiahol do slobody prejavu. Tvrdenie o Schusterovej zodpovednosti za dlhy Košíc bolo podľa neho podložené faktami.“⁶⁷

⁶⁶ *Maronek v. Slovakia* – 32686/96 [2001] ECHR 295 (19 April 2001)

⁶⁷ *Korzár vyhral spor so Schusterom*, In: SME 62/2007, 15.3.2007, roč. XV., s. 4.

3 SLOBODA PREJAVU A OTÁZKA VEREJNÉHO PORIADKU A BEZPEČNOSTI ŠTÁTU

Obhajovanie násilia („*advocacy of violence*“) a násilného zvrhnutia demokratického režimu nastoluje dôležitú otázku, či má byť demokratický režim tolerantný k ideológiám a filozofiám, ktoré sa priamo usilujú o jeho zvrhnutie. Prejavy hlásajúce ideu násilného zvrhnutia štátu sú zamerané proti samotným základom demokracie. Ďalšou otázkou je obmedzovanie slobody prejavu z dôvodu zachovania verejného poriadku a bezpečnosti.

3.1 Judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva a Európskej komisie pre ľudské práva

Článok 10 Dohovoru priamo vo svojom druhom bode upravuje resp. obmedzuje slobodu prejavu v danej otázke. Podľa neho: „*Výkon týchto slobôd [právo na slobodu prejavu podľa odseku 1], pretože zahŕňa aj povinnosti aj zodpovednosť, môže podliehať takým formalitám, podmienkam, obmedzeniam alebo sankciám, ktoré ustanovuje zákon a ktoré sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, územnej celistvosti, predchádzania nepokojom a zločinnosti...*“

3.1.1 Nelojálnosť voči štátu a štátnemu zriadeniu

V otázke či sloboda prejavu zahŕňa aj nelojálne postoje voči štátnemu zriadeniu sú najznámejšie prípady *Glaserappová v. NSR* (1986)⁶⁸ a *Kosiek v. NSR* (1986)⁶⁹. V oboch sporoch boli sťažovatelia prepustení zo zamestnania ako učitelia, pretože nemecké úrady ich podozrievali z nelojálnosti voči ústave Spolkovej republiky Nemecko. Rolf Kosiek bol členom neonacistickej strany *Nationaldemokratische Partei Deutschland* a autorom dvoch kníh, kde propagoval myšlienky extrémnej pravice a odsudzoval marxizmus. (Jedna z kníh mala názov *Marxismus? Ein Aberglaube! Naturwissenschaft widerlegt die geistigen Grundlagen von Marx und Lenin*⁷⁰.) Julia Glaserappová nebola

⁶⁸ Glaserapp v. Germany - 9228/80 [1986] ECHR 9 (28 August 1986)

⁶⁹ Kosiek v. Germany - 9704/82 [1986] ECHR 10 (28 August 1986)

⁷⁰ *Marxismus? Povera! Veda vyvracia duchovné základy Marxa a Lenina* (nem.)

príslušníčkou žiadnej politickej strany, ale bola podozrivá zo sympatizovania s extrémne ľavicovým hnutím. V rokoch 1970-1972 žila v Berlíne v komúne, ktorej členovia boli maoisti a najmenej štyria z nich boli členmi Anti-imperialistickej ligy. Glasenappová odmietla prezradiť svoje politické styky alebo sa aspoň dištancovať od uvedenej skupiny. Obaja boli na základe zákona, ktorý vyžadoval lojalitu zamestnancov vo verejných službách, prepustený zo zamestnania.

Súd konštatoval, že článok 10 Dohovoru bol eventuálne v prípade Glasenappovej porušený, avšak prístup k zamestnaniu vo verejných službách môže byť podmienený vyžadovaním lojality k štátu (teda *de facto* k zamestnávateľovi). Z toho dôvodu prepustenie oboch sťažovateľov *ex lege* nebolo porušením článku 10 Dohovoru, nakoľko uvedený spor nemôže byť aplikovaný na článok 10 Dohovoru.

V neskoršom spore *Vogtová v. SRN* (1995)⁷¹ však Súd považoval rozhodnutie o prepustení Vogtovej z pozície učiteľky na gymnáziu z dôvodu údajnej nelojalnosti k demokratickému zriadeniu za neprimerane tvrdé. Dorothea Vogtová bola členkou *Deutsche Kommunistische Partei* (DKP). Jej postavenie však nebolo spojené s rizikom ohrozenia bezpečnosti štátu, taktiež nebolo dokázané, že svoje názory prezentovala na vyučovaní. Naopak jej práca bola hodnotená kladne. ESLP konštatoval, že prepustenie Vogtovej z dôvodu ochrany národnej bezpečnosti nebolo nevyhnutné, nakoľko DKP Spolkový ústavný súd nezakázal a teda jej činnosť je v súlade s právnym poriadkom.

Uvedené tri spory môžeme zaradiť do skupiny sporov, ktoré sa zaoberajú otázkou hlásania ideálov usilujúcich o násilne zvrhnutie demokratického režimu, kam spadá nielen fašizmus a nacizmus ale aj komunistická a marxistická filozofia, ako to dokladuje citát z *Manifestu komunistickej strany* (1848): „*Komunisti pokladajú za nedôstojné tajiť svoje názory a úmysly. Otvorene vyhlasujú, že ich ciele sa dajú dosiahnuť len násilným zvrhnutím celého doterajšieho spoločenského zriadenia. Nech sa trasú panujúce triedy pred komunistickou revolúciou! Proletári nemajú v nej čo stratiť, len svoje putá. Dobyť môžu celý svet.*“⁷²

⁷¹ Vogt v. Germany - 17851/91 [1995] ECHR 29 (26 September 1995)

⁷² MARX, K.- ENGELS, F. *Manifest Komunistickej strany* [cit. 2007-03-02] dostupné na internete: <<http://www.marxists.org/slovak/marx-engels/1848/manifest/index.htm>>

3.1.2 Kritika príslušníkov polície a ochrana verejného poriadku

Osobitosť ochrany policajtov vychádza z ich úlohy, ktorú plnia pri ochrane verejného poriadku. Avšak aj činnosť policajtov môže byť legitímne predmetom kritiky a hodnotenia. Táto kritika však môže, najmä v prípade nepodloženosti, viesť k ohrozeniu funkčnosti polície. Zvlášť citlivo sa táto otázka posudzuje pri hodnotení zákrokov policajtov.

V prípade *Thorgeir Thorgeirson v. Island* (1992)⁷³ bol sťažovateľom islandský spisovateľ, ktorý v novinách uverejnil v denníku *Morgunbladid* dva články o brutalite polície. Za ohováranie bližšie neurčených príslušníkov polície bol neskôr odsúdený na základe článku 108 Trestného zákona na zaplatenie pokuty 10 000 islandských korún a v prípade nezaplatenia uvedenej pokuty na osem dní odňatia slobody. Thorgeirson v prvom článku uviedol na adresu policajtov, že sú to „uniformované zvieratá“ a „sadistickí surovci“. ESLP nesúhlasil s tvrdením islandskej vlády, že spisovateľove tvrdenia sa neopierali o fakty. Sťažovateľ podľa Súdu podal správu o policajnej brutalite vychádzajúcu z toho, čo vyhlásili iné osoby. Hlavným cieľom sťažovateľa bolo vyzvať vtedajšieho ministra spravodlivosti Jóna Helgasona, aby vymenoval nezávislú komisiu na prešetrenie brutality polície. ESLP rozhodol, že potrestanie spisovateľa nebolo v demokratickej spoločnosti nevyhnutné a teda Island porušil článok 10 Dohovoru.

Naopak v spore *Janowski v. Poľsko* (1999)⁷⁴ ESLP vyslovil súhlas s rozhodnutím poľských štátnych orgánov. Sťažovateľom bol novinár, ktorý sa stal svedkom toho, ako polícia vyháňa z námestia v Zdunskej Woli pouličných predavačov. Podľa svojich slov zasiahol do sporu tak, že upozornil príslušníkov miestnej polície na nesprávnosť ich konania, pretože žiadne mestské nariadenie nezakazuje predaj na námestí. V zápale diskusie nazval pán Janowski policajtov „idiotmi“, „nevedomými“ a „hlupákmi“. Následne bol sťažovateľ odsúdený za trestný čin urážky verejného činiteľa a výtržníctvo. ESLP konštatoval, že poľské štátne orgány neprekročili dostupnú mieru voľnosti uváženia v záujme ochrany verejného poriadku. Sťažovateľ nebol odsúdený za kritiku policajtov, ale za použitie expresívnych výrazov.

Na základe uvedených dvoch sporov môžeme konštatovať, že ESLP potvrdil, že samotná odôvodnená kritika policajtov spadá pod ochranu článku 10 Dohovoru. Naopak

⁷³ *Thorgeir Thorgeirson v. Iceland* – 13778/88 [1992] ECHR 51 (25 June 1992)

⁷⁴ *Janowski v. Poland* - 25716/94 [1999] ECHR 3 (21 January 1999)

poukázal na skutočnosť, že policajti musia byť chránení pred agresívnymi a urážlivými slovami, pokiaľ sú v službe.

Osobitnú skupinu foriem slobody prejavu tvoria tie, ktoré sú súčasťou protestu alebo manifestácie. Európsky dohovor o ľudských právach zakotvuje v článku 11 slobodu zhromažďovania a združovania. Podľa tohoto článku „každý má právo na slobodu pokojného zhromažďovania“. Toto právo je úzko spojené so slobodou prejavu. V prípade *Steel a ostatní v. Spojené kráľovstvo* (1998)⁷⁵ bola manifestácia uznaná ako forma slobody prejavu. Sťažovateľka Helen Steel bola v auguste 1992 zatknutá pre narušovanie verejného poriadku, ktorého sa mala dopustiť sťažovaním priechodu jednému z lovcov počas honu tým, že kedykoľvek zdvihol pušku, aby namieril, postavila sa pred neho a zabránila mu tak v streľbe. Sťažovateľka Rebecca Lush bola v septembri 1993 tiež zatknutá pre narušovanie verejného poriadku, ktorého sa dopustila protestom proti rozširovaniu diaľnice M11 pri Londýne. Skupina protestujúcich pri ňom vyliezla na stromy, ktoré mali byť zoťaté, a na stavebné mechanizmy. Za protest proti nákupu bojových helikoptér a nosenie transparentu s nápisom *Work for Peace and not War* (Práca pre mier a nie vojnu) v Londýne boli zatknutí aktivisti pre narušovanie verejného poriadku. ESLP prejednával všetky tri prípady spolu a vo všetkých konštatoval porušenie článku 10 Dohovoru, ktorý zaručoval protestujúcim slobodu prejavu. V podobnom spore *Hashman a Harrup v. Spojené kráľovstvo* (1999)⁷⁶ bolo konštatované, že článok 10 chráni aj protestujúcich proti Portmanskému lovu, ktorí sa ho snažili narušiť napodobňovaním pokriku lovcov a trúbením na lesný roh. Uvedený protest uznal za určitú formu prezentovania svojho názoru.

3.1.3 Ochrana národnej bezpečnosti a územnej celistvosti

Ochrana národnej bezpečnosti a územnej celistvosti štátu sa považuje za legitímny dôvod obmedzenia slobody prejavu. Tieto obmedzenia musia však byť nevyhnutné v demokratickej spoločnosti. Najčastejšie ESLP posudzuje spory z konfliktných oblastí ako je Baskicko, Severné Írsko a Čečensko. Najviac sporov pred ESLP však bolo v súvislosti s napätím v juhovýchodnom Turecku, kde žije kurdska menšina, voči ktorej štátne orgány postupujú neprimerane represívne, čo dokazuje aj to, že väčšina sporov

⁷⁵ *Steel and others v. United Kingdom* – 24838/94 [1998] ECHR 95 (23 September 1998)

⁷⁶ *Hashman and Harrup v. United Kingdom* – 25594 [1999] ECHR 133 (25 November 1999)

proti Turecku v danej otázke skončila konštatovaním porušenia článku 10 Dohovoru, ako to dokazujú aj nasledujúce spory.

V spore *Erdogdu a Ince v. Turecko* (1999)⁷⁷ boli šéfredaktor a novinár mesačníka *Demokrat Muhalefet!* (Demokratická opozícia!) odsúdení na základe Protiteroristického zákona z roku 1991 na nepodmienečné tresty odňatia slobody a peňažné tresty za šírenie propagandy narušajúcej územnú celistvosť štátu. Podľa Istanbulskeho bezpečnostného súdu sa jej mali dopustiť zverejnením rozhovoru s tureckým sociológom na tému Strany kurdských pracujúcich a formovanie idey kurdskeho štátu, v ktorom bolo naznačené, že Kurdi postupne začínajú formulovať svoj štát. ESLP rozhodol, že Turecko porušilo článok 10 Dohovoru, pretože uvedené interview malo analytický charakter a nenabádalo na násilie. Súd vyhlásil, že verejnosť má právo dozvedieť sa, čo sa deje na juhovýchode Turecka, bez ohľadu na to, do akej miery sú takéto informácie pre vládu nepríjemné. V spore *Sürek a Özdemir v. Turecko* (1999)⁷⁸ boli odsúdení majoritný majiteľ a šéfredaktor týždenníka *Haberde Yorumda Gerçek* (Pravda v správach a komentároch) za uverejnenie rozhovoru s predstaviteľom ilegálnej organizácie Strana kurdských pracujúcich (PKK). V ňom bolo mimo iného na adresu Turkov uvedené, že ak chcú, aby (Kurdi) opustili svoje územia, tak nech vedia, že (Kurdi) to nikdy nepripustia. ESLP však konštatoval, že bol porušený článok 10 Dohovoru, pretože text článku vo svojom celkovom kontexte nemožno považovať za nabádanie na násilie alebo nenávisť. Bol zdrojom informácií, ktoré umožnili verejnosti pochopiť názory PKK, a tým i hodnotiť predmet konfliktu. Súd deklaroval, že „*povinnosti a zodpovednosť, ktoré sprevádzajú výkon práva na slobodu prejavu osôb činných v masmédiách, nadobúdajú mimoriadnu dôležitosť v konfliktných a napätých situáciách. S osobitnou ostražitosťou treba skúmať uverejňovanie názorov predstaviteľov organizácií, ktoré používajú násilie proti štátu. V opačnom prípade by sa médiá mohli stať šíriteľom nenávistných prejavov a podnecovateľom násilia. Ale súčasne keď názory nespádajú do tejto kategórie, zmluvné štáty Dohovoru sa nemôžu dovoliavať ochrany územnej celistvosti, národnej bezpečnosti, obrany poriadku ani prevencie kriminality a obmedzovať právo verejnosti na informácie, využívajúc trestné právo na tlak proti médiám.*“ V tomto konštatovaní sú *de facto* uvedené podstatné premisy, z ktorých vychádza judikatúra ESLP v tejto otázke.

⁷⁷ *Erdogdu and Ince v. Turkey* - 25067/94;25068/94 [1999] ECHR 45 (8 July 1999) podľa KEREKMAN, P. 2003. *Novinári a sloboda tlače...*, s. 143-145

⁷⁸ *Sürek and Ozdemir v. Turkey* - 23927/94;24277/94 [1999] ECHR 50 (8 July 1999) podľa KEREKMAN, P. 2003. *Novinári a sloboda tlače...*, s. 145-147

V spore *Süreks č. 1 v. Turecko* (1999)⁷⁹ naopak ESLP rozhodol, že udelenie peňažnej pokuty za zverejnenie listov *Silahlar Özgürlüğü Engelleyemez* (Zbrane nič nezmôžu proti slobode) a *Suç Bizim* (Je to naša chyba) nebolo porušením článku 10. Súd poukázal na jasný úmysel označiť protivníka konfliktu použitím výrazov ako „fašistická turecká armáda“, „banda vrahov tureckej republiky“ a „vrahovia v službách imperializmu“ v súvislosti s „krviprelieváním“, „brutalitou“ a „jatkami“. Podľa ESLP boli listy výzvou na krvavú pomstu.

3.1.4 Predchádzanie nepokojom a zločinnosti

Obmedzovanie slobody prejavu a tlače z dôvodu predchádzania nepokojom a zločinnosti je legítimná podľa ods. 2 článku 10 Dohovoru. Uvedený dôvod sa po udalostiach z 11. septembra 2001 spolu s ochranou národnej bezpečnosti stáva prioritným pri obmedzovaní slobody prejavu. Pôvodne boli obmedzujúce opatrenia aktuálne hlavne v oblastiach, kde pôsobia teroristické organizácie ako IRA, ETA a pod., v súčasnosti s nástupom radikálneho islamského terorizmu zodpovedného napríklad za teroristické útoky v Madride 11. marca 2004 a Londýne 7. júla 2005, sa tento problém stáva aktuálnym v celej Európe.

Modelovým prípadom obmedzenia slobody prejavu v záujme predchádzania nepokojom a zločinnosti môže byť spor *Betty Purcell a ostatní v. Írsko* (1991)⁸⁰. V tomto spore bol predmetom sťažnosti § 31 zákona o rozhlasovom a televíznom vysielaní, ktorý splnomocňoval ministra vnútra nariadiť, aby sa upustilo od vysielania, ak by sa ním mohla podporovať alebo iniciovať trestná činnosť. Na základe tohoto splnomocnenia vydal minister príkaz, aby sa upustilo od odvysielania interview s hovorcami IRA a strany *Sinn Féin*. Komisia konštatovala, že obmedzenia vyplývajúce z nariadenia ministerstva sa netýkajú obsahu, ale ich účelom je zabezpečiť, aby hovorcovia uvedených organizácií nemohli zneužívať „živé“ rozhovory na podporu ilegálnych činností. Cieľom je tiež odoprieť možnosť prezentácie, ktorá môže navodiť dojem, že aktivity týchto organizácií sú legítimné. Tiež je tu hrozba, že vyhlásenia v televízii alebo rozhlase môžu prinášať riziko kódovaných posolstiev, ktoré dokážu rozlíšiť iba prívrženci týchto organizácií. Môže sa jednať napríklad o šifry, heslá, dohodnuté slová a podobne.

⁷⁹Süreks v. Turkey (No. 1) - 26682/95 [1999] ECHR 51 (8 July 1999)

⁸⁰ Rozhodnutie o prijateľnosti sťažnosti č. 15404/89 zo 16. apríla 1991

Iným pohľadom na otázku legitímnosti obmedzenia slobody prejavu z pohľadu predchádzania nepokojom a zločinnosti, ako upozorňuje Svák (SVÁK, J. 2003),⁸¹ je udeľovanie licencií na rozhlasové či televízne vysielanie. Vo viacerých prípadoch sa napadnuté vlády bránili tvrdením, že limitovaný počet pridelovaných vysielacích frekvencií je generálnou prevenciou pred anarchiou, ktorá by mohla nastať pri nelimitovanom šírení informácií ako je tomu v prípade tzv. pirátskych staníc, pretože tieto veľakrát svojim vysielaním páchajú trestné činy.

3.2 Judikatúra Najvyššieho súdu USA

Najvyšší súd USA rozhodoval v prípade viacerých sporov, ktoré sa zaoberali otázkami tzv. *hate speech* a obhajovania násilia vedúceho k zvrhnutiu demokratického režimu. Prejavy nenávisťného charakteru na rozdiel od jurisdikcie európskeho práva spadajú viac menej konštantne pod ochranu prvého dodatku. V prípade hlásania ideológií vedúcich k nedemokratickej zmene režimu však prešla jurisdikcia Najvyššieho súdu rôznymi etapami, ktoré boli determinované dvomi svetovými vojnami a postojom ku komunistickej diktatúre ZSSR. Dokladuje to aj podkapitola 3.2.1. Ďalej sa budeme zaoberať nelojalnosťou voči štátu, ochranou verejného poriadku a tzv. *fighting words doctrine*, teda doktrínou o štvavých prejavoch.

3.2.1 Ochrana národnej bezpečnosti a prejavy nabádajúce k násilnému zvrhnutiu vlády

Začiatok vývoja jurisdikcie Najvyššieho súdu USA v otázke, či prvý dodatok chráni aj prejavy zamerané proti samotným základom demokracie a či zároveň môže byť sloboda prejavu obmedzená v záujme národnej bezpečnosti, spadá do obdobia prvej svetovej vojny. V roku 1917 prezident Woodrow Wilson podpísal *Espionage Act* (Zákon proti špionáži), ktorý stanovil pokutu do výšky 10 000 USD (v súčasnej mene asi 170 tisíc USD) a väzenie do 20 rokov za bránenie vojnového úsilia USA napríklad narušovaním odvodov, vyháňaním sa vojenskej službe alebo podnecovaním k revolte medzi vojakmi. Tento zákon bol neskôr doplnený *Sedition Act of 1918* (Zákon proti poburovaniu), ktorý postavil mimo zákon kritiku vlády. Podľa tohoto zákona podliehali trestným sankciám „*všetky nelojálne, neúctivé, oplzlé a hanlivé výroky o americkej*

⁸¹ SVÁK, J. 2003. *Ochrana ľudských práv*, s. 675-676

vľajke, zriadení, na jeho základe boli Američania stíhaní i za kritiku Červeného kríža, Ymky a dokonca aj štátneho rozpočtu.“⁸² V spore *Schenk v. Spojené štáty* (1919)⁸³ rozhodol Najvyšší súd, že uvedené dva zákony nie sú protiústavné. Súd potvrdil rozsudok, že Charles Schenk porušil zákon distribúciou pamfletu, ktorý nabádal na bojkot odvodov brancov. Zároveň stanovil, že obmedzovanie osobných slobôd je možné iba ak ide o „zreteľné a prítomné ohrozenie“ (*clear and present danger*) bezpečnosti štátu. Uvedený štandard je možné uplatniť hlavne v čase vojny. V súčasnosti sa obhajcovia obmedzovania slobôd vyslovujú za uplatnenie tohto ustanovenia z dôvodu „vojny proti terorizmu“.

Najvyšší súd v spore *De Jonge v. Oregon* (1937)⁸⁴ zamietol výrok o vine za organizovanie a prejav na zhromaždení Komunistickej strany, počas ktorého Dirk de Jonge vystúpil ako člen strany, ktorá nabáda k násilnému zvrhnutiu vlády USA. Súd rozhodol, že nie je možné dokázať, že slová rečníka by mohli byť bezprostredným ohrozením verejného poriadku. Možnosť hlásať ideu násilného zvrhnutia režimu však bola počas druhej svetovej vojny v tzv. Smithovom zákone postavená mimo zákon. Daný zákon bol prijatý na základe iniciatívy Howarda W. Smitha a jeho oficiálny názov bol *Alien Registration Act of 1940* (Zákon o registrácii cudzincov). Tento zákon bol potvrdený v spore *Dennis et al. v. Spojené štáty* (1951)⁸⁵, podľa ktorého prvý dodatok nechráni prejavy, ktoré by sledovali „zavrhnúťhodnú tendenciu“, aj keby s ňou nebolo spojené „nesporné a bezprostredné nebezpečie“. V uvedenom spore boli uväznení lídri *The Communist Party of America*. Tento spor prebiehal v atmosfére „hony na čarodejnice“ republikánskeho senátora Josepha R. McCarthyho a v ovzduší paranoje zo Sovietskeho zväzu.

Za predsedníctva sudcu Earla Warrena (1954-1969) zaujal Najvyšší súd výrazne liberálnejší postoj k otázke slobody prejavu. V rozsudku *Yates v. Spojené štáty* (1957)⁸⁶ súd posudzujúc prípad odsúdenia popredných predstaviteľov Komunistickej strany USA v Kalifornii za rozširovanie literatúry a ďalšie aktivity propagujúce myšlienku násilného zvrhnutia vlády a nastolenia komunistického režimu (v zmysle marxistickej filozofie) odsudzujúci rozsudok zrušil. Súd zaujal stanovisko, že ak má byť niekto usvedčený z podnecovania k násilnému zvrhnutiu vlády, musí vláda dokázať, že obžalovaný

⁸² JOHNSON, P. 1991. *Dějiny 20. století*, s. 204.

⁸³ *Schenk v. United States*, 249 U.S. 47 (1919)

⁸⁴ *De Jonge v. Oregon*, 299 U.S. 353 (1937)

⁸⁵ *Eugene Dennis et al. v. United States*, 341 U.S. 494 (1951)

⁸⁶ *Yates, et al. v. United States*, 354 U.S. 298 (1957)

spáchal nespochybniteľne podvratné činy a nezúčastnil sa iba ako pasívny prívrženec alebo hlásateľ abstraktných princípov.

Prísne normy tohoto rozhodnutia, ktoré bolo treba splniť k usvedčeniu komunistov a iných z podvratných ideológií prakticky znemožnilo aktívne uplatňovanie Smithovho zákona a federálna vláda *de facto* prestala stíhať podvratnú činnosť. Príkladom môže byť spor *Brandenburg v. Ohio* (1969),⁸⁷ v ktorom Najvyšší súd zrušil rozhodnutie súdu v štáte Ohio. Clarence Brandenburg, vtedajší vodca *Ku Klux Klanu* (KKK) v štáte Ohio, bol pôvodne odsúdený za prejav, ktorý predniesol na zhromaždení členov KKK a v ktorom sa vyhrážal prezidentovi, Kongresu a Najvyššiemu súdu z dôvodu podpory „negrov a Židov.“ Podľa Najvyššieho súdu vláda dostatočne nepreukázala, že Brandenburgove vyhrážky boli spôsobilé vyvolať či spôsobiť bezprostredné protiprávne jednanie.

3.2.2 Nelojálnosť voči štátu

Najznámejšie spory v otázke lojálnosti voči štátu sa týkali vlajky USA. V roku 1943 Najvyšší súd v spore *West Virginia State Board of Education v. Barnette* (1943)⁸⁸ zrušil rozhodnutie *Gobitis*⁸⁹ a rozhodol, že prvý dodatok háji právo detí resp. ich zákonných zástupcov nezdraviť vlajku USA v škole, keď to odporuje ich viere. Prípado sa týkal náboženskej skupiny Svedkovia Jehovovi, pretože podľa ich viery nemôžu byť lojálni voči žiadnej osobe, vlajke alebo štátu ale iba voči Jehovovi, z toho dôvodu sa nezúčastňujú volieb, nesalutujú vlajke a neslúžia armáde. V známom spore *Texas v. Johnson* (1989)⁹⁰ Najvyšší súd rozhodol, že pálenie vlajky je určitou formou prezentácie názoru a spadá pod ústavnú ochranu. Gregory Lee Johnson bol pôvodne odsúdený za pálenie vlajky pred Dallaskou mestskou radnicou v roku 1984 na protest proti prezidentovi R. Reaganovi a jeho administratíve. Rozhodnutie podnietilo v USA búrlivú diskusiu. Vtedajší prezident George Bush dokonca požadoval schválenie nového dodatku, ktorý by chránil ako národný symbol. Napriek rozhodnutiu Najvyššieho súdu bol v roku 1989 prijatý Kongresom *Flag Protection Act* (Zákon na ochranu vlajky), v spore *Spojené štáty v. Eichman* (1990)⁹¹ však bol vyhlásený za protiústavný a bolo tak potvrdené rozhodnutie v spore *Texas v. Johnson*. V USA je

⁸⁷ Clarence Brandenburg v. Ohio, 395 U.S. 444 (1969)

⁸⁸ West Virginia State Board of Education v. Barnette, 319 U.S. 624 (1943)

⁸⁹ Minersville School District v. Gobitis, 310 U.S. 586 (1940)

⁹⁰ Texas v. Johnson, 491 U.S. 397 (1989)

⁹¹ U.S. v. Eichman, 496 U.S. 310 (1990)

možné vlajku na základe tohoto rozhodnutia nielen páliť, ale aj trhať, špiniť a vláčiť ju po zemi.

Za chránené formy symbolického prejavu Najvyšší súd tiež uznal mimo iného mávanie červenou zástavou na Pionierskom letnom tábore (*Pioneer Summer Camp*) na znak odporu voči vláde⁹²; nosenie ramennej čiernej pásky na štátnej strednej škole v Iowe na vyjadrenie nesúhlasu s vojnou vo Vietname⁹³; nosenie uniformy armády USA spôsobom, ktorý mal zdiskreditovať ozbrojené sily a nosenie tejto uniformy na verejnosti⁹⁴ či vyvesovanie zástavy obrátenej naopak s pripnutým mierovým symbolom z okna svojho bytu na protest proti vojne vo Vietname a streľbe na študentov na Kent State University.⁹⁵

V súčasnej dobe sa vedie diskusia o možnej protiústavnosti *Pledge of Allegiance* (Sľub vernosti) v znení: „*Sľubujem vernosť zástave Spojených štátov amerických a republike, ktorú predstavuje, jeden národ pred Bohom, nedeliteľný, so slobodou a spravodlivosťou pre všetkých.*“ Na tento spor je nazerané jednak z hľadiska náboženskej slobody a doktríny, že štát nemôže zavádzať nijaké náboženstvo a jednak z hľadiska slobody prejavu, ktorá zahŕňa aj právo mlčať. Odrieknutie uvedenej prísahy je jednou z podmienok pri udeľovaní štátneho občianstva USA, ak má byť nadobudnuté inak ako narodením.

Najnovším prípadom, ktorý môže mať v budúcnosti dohru na Najvyššom súde je nariadenie, ktoré zakazuje samostatné viatie cudzokrajných zástav. „*V nevadskom meste Pahump je od tohto týždňa [od 13.11.2006] ilegálne, aby sa vlajka inej krajiny ako USA rozprestrela či viala samostatne alebo nad vlajkou USA. V rámci boja proti ilegálnej imigrácii o tom rozhodla mestská rada. Za porušenie tohto zákazu hrozí pokuta 50 dolárov alebo odpracovanie si 30 hodín verejnoprospešných prác.*“⁹⁶

⁹² Yetta Stomberg v. People of State of California, 283 U.S. 359 (1931)

⁹³ John F. Tinker and Mary Beth Tinker, minors, by their father and next friend, Leonard Tinker and Christopher Eckhardt, minor, by his father and next friend, William Eckhardt v. The Des Moines Independent Community School District, et al., 393 U.S. 503 (1969)

⁹⁴ Schacht v. U.S., 398 U.S. 58 (1970)

⁹⁵ Spence v. Washington, 418 U.S. 405 (1974)

3.2.3 Ochrana verejného poriadku

V Spojených štátoch amerických je sloboda prejavu interpretovaná veľmi široko. Spadá pod ňou nielen prejav (či už písomný, ústny alebo symbolický), ale aj demonstrácia, štrajk, bojkot a pod. Z toho dôvodu existuje mnoho sporov ohľadom ochrany verejného poriadku. V našej práci sa budeme venovať iba niektorým vybraným prípadom, ktoré názorne ukazujú ponímanie tejto otázky v americkej judikatúre. Vo všeobecnosti nie je organizovanie protestov a demonstrácií ohraničené na rozdiel od viacerých európskych štátov, Slovenskú republiku nevynímajúc, ani oznamovacou povinnosťou. V zmysle, že si nikto „nemôže nárokovať demonštrovať v strede Time Square počas rannej špičky“, však existujú určité obmedzenia v záujme ochrany verejného poriadku.

Zaujímavým bol napríklad spor *Clark v. Community for Creative Non-Violence* (1984).⁹⁷ Začiatkom zimy 1982 združenie podporujúce a presadzujúce zvýšenie verejných financií pre ľudí bez domova plánovalo v národnom parku Lafayette Park v hlavnom meste Washington zriadiť týždňový stanový tábor, aby upozornilo na problém bezdomovcov. Uvedená iniciatíva však bola zakázaná správou parku z dôvodu všeobecného zákazu stanovania v národných parkoch. Organizácia sa obrátila na súd a namietala porušenie slobody prejavu. *Federal Distric Court* rozhodol, že zákaz stanovania v národných parkoch je všeobecne záväzný a platí pre všetkých občanov bez rozdielu ich úmyslu. Odvolací súd však toto rozhodnutie zmenil a dal za pravdu združeniu. Najvyšší súd však v spore zrušil judikát odvolacieho súdu a potvrdil rozhodnutie *Federal Distric Court* a zároveň vyhlásil, že postup správy parku nebol v rozpore s Ústavou.

V medziach Ústavy USA bol zákaz zhromaždenia uznaný aj v spore *Adderley v. Florida* (1966).⁹⁸ Harriet Louise Adderley a približne 200 demonštrantov protestovalo na neverejnej komunikácii - príjazdovej ceste do väzenia - proti uväzneniu študentov a proti segregácii v spoločnosti a v samotnom väzení. Adderley a tridsaťjeden ďalších študentov Florida A. & M. University bolo odsúdených za „delikt so zlomyseľným a škodlivým účelom“. Na výzvu šerifa neboli ochotní z bezpečnostných dôvodov opustiť príjazdovú cestu do väzenia. Sťažovateľka sa obrátila následne na Najvyšší súd a

⁹⁶ *Nevada: Zakázali samostatné vítiťe cudzokrajných zástav*. In: SME [online] 17.11.2006 8:32:00 [cit. 18.11.2006] dostupné na internete: <<http://www.sme.sk/clanok.asp?cl=3005675>>

⁹⁷ *Clark v. Community for Creative Non-Violence*, 468 U.S. 288 (1984)

⁹⁸ *Adderley v. Florida*, 385 U.S. 39 (1966)

namietala porušenie prvého dodatku. Najvyšší súd tesným pomerom 5:4 rozhodol, že nebola porušená Ústava.

Naopak v spore *Martin v. City of Struthers* (1943)⁹⁹ Najvyšší súd rozhodol, že právo na slobodu prejavu sťažovateľa bolo porušené. Pani Martin, členka náboženskej spoločnosti Svedkovia Jehovovi, bola pokutovaná sumou 10 USD za porušenie nariadenia, ktorá zakazovalo „roznoš reklamného či iného materiálu po domoch a zvonenie, klopanie či iný spôsob rušenia obyvateľov“. Meno prijalo dané uznesenie na ochranu obyvateľov, ktorí z dôvodu nočných smien v továrňach spávali počas dňa. Najvyšší súd však toto uznesenie pomerom hlasov 6:3 zrušil a prehlásil za protiústavné a vyhlásil, že chodenie z domu do domu a prezentovanie ideí obyvateľom je spôsob, ktorý je zakorenený počas stáročí.

Pod ochranou Ústavy USA sú aj rôzne netradičné formy protestu, najznámejší je tzv. *sit-in protest* (protest sedením), ďalej je to napríklad *kneel-in protest* (kľáčanie černochoch v kostoloch pre bielych) alebo *swim-in* (plávanie černochoch v bazénoch vyhradených pre bielych). Uvedené formy protestu sa dostali do povedomia aktivitami amerického hnutia za občianske práva, ktoré presadzovalo zrušenie segregácie a protestovalo proti rasovej diskriminácii v USA. Najznámejším sa stal spor *Brown v. Louisiana* (1966)¹⁰⁰. Henry Brown, černochoch, bol zatknutý s ďalšími štyrmi afroameričanmi vo verejnej knižnici v Louisiane, kde bol vstup povolený iba belochom. Boli vyvedení z knižnice, kde protestovali, pretože im nechceli požičať knihu *The Story of the Negro* (Príbeh černochocha). Dôvodom ich uväznenia bolo to, že „neopustili verejnú budovu, keď boli o to požiadaní strážnikom“. Najvyšší súd rozhodol, že bolo porušené ich právo prezentovať svoje názory a teda konanie polície bolo v rozpore s prvým dodatkom.

V spore *Airport Commissioners v. Jews for Jesus* (1987)¹⁰¹ Najvyšší súd potvrdil rozhodnutie odvolacieho súdu, ktorý rozhodol, že nariadenie letiska v Los Angeles, ktoré zakazovalo „akékoľvek aktivity ohľadom prvého dodatku“ je protiústavne. Spor sa začal v júli 1984, keď bolo kazateľovi náboženskej skupiny *Gospel for Jews for Jesus* Alanovi Howardovi Snyderovi zakázané distribuovať na letisku letáky propagujúce jeho náboženské združenie. V spore *Lloyd Corp. v. Tanner* (1972)¹⁰² Najvyšší súd rozhodol, že vlastníci súkromného shopping centra mali právo zakázať

⁹⁹ *Martin v. City of Struthers*, 319 U.S. 141 (1943)

¹⁰⁰ *Brown et al. v. City of Louisiana et al.*, 393 U.S. 131 (1966)

¹⁰¹ *Board of Airport Commissioners of the City of Los Angeles v. Jews for Jesus.*, 482 U.S. 569 (1987)

¹⁰² *Lloyd Corp. v. Tanner*, 407 U.S. 551 (1972)

protivojnovým aktivistom distribúciu letákov. Podľa vyhlásenia Súdu, sloboda prejavu občanov nezahŕňa vyjadrenia prednesené resp. inak šírené na pôde súkromného majetku. Uvedené spory názorne dokladujú, že obmedzenie slobody zhromažďovania za účelom protestu je možné obmedziť iba v záujme verejnej bezpečnosti. V prípade demonštrácie na súkromnom pozemku je plne v právomoci jeho majiteľa, či ju povolí alebo nie.

3.2.4 Fighting words doctrine

V Spojených štátoch amerických je trestné podnecovanie k trestnému činu. Musí však byť dokázané, že prejav priamo spôsobil trestný čin. Ak napríklad rečník vyzve poslucháčov k podpáleniu prezidentského paláca a oni ho vzápätí podpália. V známom spore *Chaplinsky v. New Hampshire* (1942)¹⁰³ Najvyšší súd rozhodol, že „bojové slová“, tj. slová nabádajúce na násilie nie sú chránené prvým dodatkom Ústavy USA. Súd definoval tieto slová ako „také, ktoré svojou podstatou spôsobujú fyzickú škodu alebo smerujú k podnecovaniu okamžitého násillia alebo protiprávneho konania“. Súd stanovil, že tieto slová nie sú nevyhnutnou súčasťou žiadnej prezentácie ideí, nemajú žiadnu spoločenskú hodnotu a nie sú dôležité pri hľadaní pravdy. Akákoľvek hodnota je stavaná do úzadia v porovnaní so spoločenským záujmom nastoliť poriadok a mravnosť. Slová, ktoré nabádajú na násilie ho však musia priamo determinovať a musí byť dokázané, že mali za následok trestné konanie.

V spore *Terminiello v. Chicago* (1949)¹⁰⁴ bola uplatnená pred Chicagským súdom doktrína „bojových slov“, ktorú však Najvyšší súd pomerom hlasov 5:4 v tomto prípade vyhlásil za nenáležitú. Arthur Terminiello, antisemitský katolícky kňaz, bol pozvaný na zjazd v Chicagu. Jeho antisemitský, rasistický a antikomunistický prejav počúvalo okolo 800 ľudí v hale a ďalších 1000-1500 protestujúcich ľudí pred halou. Počas prejavu sa pokazilo ozvučenie a masa ľudí pred halou, ktorí nesúhlasili s prejavom, následne zaútočila kameňmi a inými predmetmi na budovu a policajtov. Terminiello bol následne zatknutý a uväznený za podnecovanie verejných nepokojov. Najvyšší súd však rozhodol, že uvedené opatrenie bolo nenáležité, pretože nebolo možné dokázať, že samotný prejav spôsobil nepokoje. Podľa neho mohli byť spôsobené aj technickými

¹⁰³ *Chaplinsky v. New Hampshire*, 315 U.S. 568 (1942)

¹⁰⁴ *Terminiello v. Chicago*, 337 U.S. 1 (1949)

problémami so zvukom, keď agresivita poslucháčov pred halou bola determinovaná skutočnosťou, že nemohli počuť jeho prejav.

V spore *Watts v. Spojené štáty* (1969)¹⁰⁵ Najvyšší súd prehlásil za protiústavné potrestanie rečníka na demonštrácii proti vojne vo Vietname. Watts na tomto mítingu verejne prehlásil, že ak bude odvedený do Vietnamu a dostane pušku, „*prvým človekom, na ktorého namierim, bude L.B.J.*“ [Lyndon Baines Johnson, 36. prezident USA] Najvyšší súd konštatoval, že uvedený prejav bol hyperbolizáciou a nemal za následok spáchanie trestného činu. Bola to len tvrdá útočná forma na vyjadrenie politickej oponentúry prezidentovi.

3.3 Legislatíva a judikatúra Slovenskej republiky

Trestný zákon SR ustanovuje v siedmej hlave trestné činy proti republike. Medzi trestné činy proti základom republiky patria vlastizrada (§311), úklady proti Slovenskej republike (§312), teror (§313-314), záškodníctvo (§315-316) a sabotáž (§317). Podľa §312 ods. 1 „*kto sa násilím alebo hrozbou násilia pokúsi a, zmeniť ústavné zriadenie, porušiť samostatnosť alebo zvrchovanosť Slovenskej republiky, alebo b, porušiť územnú celistvosť Slovenskej republiky, potrestá sa odňatím slobody na desať rokov až dvanásť rokov.*“ Všetky tieto trestné činy spája úmysel páchatel'a poškodiť ústavné zriadenie alebo obranyschopnosť republiky. Medzi trestné činy proti bezpečnosti štátu patria vyzvedačstvo (§318) a ohrozenie utajovanej skutočnosti (§319).

Ôsma hlava Trestného zákona SR ustanovuje trestné činy proti poriadku vo verejných veciach. Patria medzi ne mimo iného útok na verejný orgán (§321-§322), útok na verejného činiteľa (§323-§325), podnecovanie [na trestný čin] (§337), schvaľovanie trestného činu (§338) a nadržovanie [páchatel'ovi trestného činu] (§339). Podľa § 337 „*kto verejne podnecuje na trestný čin alebo verejne vyzýva na hromadné neplnenie dôležitej povinnosti uloženej zákonom alebo na jeho základe, alebo na závažné porušovanie verejného poriadku, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.*“

Štvrtý diel desiatej hlavy Trestného zákona ustanovuje trestné činy spolupráca s nepriateľom (§390), vojnová zrada (§391) a služba v cudzom vojsku (§392). Medzi trestné činy ohrozujúce verejný poriadok patria hlavne výtržníctvo (§364) a opilstvo (§363).

¹⁰⁵ *Watts v. United States*, 394 U.S. 705 (1969)

V nedávnej minulosti bola práve z dôvodu tzv. ľudového programu, ktorý mal za hlavný cieľ zmeniť parlamentnú demokraciu na Slovensku na stavovský štát na „národnom, kresťanskom a sociálnom princípe“, rozpustená Najvyšším súdom SR k 1.3.2006 politická strana Slovenská pospolitosť - Národná strana (SP-NS)¹⁰⁶. Stalo sa tak na návrh generálneho prokurátora SR Dobroslava Trnku. SP-NS sa tak stala prvou stranou po roku 1989, ktorá bola rozpustená Najvyšším súdom. SP-NS po podaní návrhu generálneho prokurátora na rozpustenie tejto strany podala v októbri 2005 návrh na zrušenie Komunistickej strany Slovenska (KSS). Týmto návrhom sa však generálny prokurátor ani nezaoberal.

Politické aktivity strany SP-NS boli počas jej krátkej existencie (od 18.1.2005 do 1.3.2006) výrazne spravodajsky pokryté a program marginálnej skupiny sa dostal do centra pozornosti. Následné aktivity občianskeho združenia Slovenská pospolitosť, ako zhromaždenie na podporu Iniciatívy za slobodu slova, dokumentujú klasický rámec postupu hnutí tohoto typu, ktoré odvádzajú pozornosť od programu a cieľov k slobode prejavu. Vychádza otázka, či represie voči týmto hnutiam majú racionálny zmysel. Príkladom môže byť zákaz oficiálnej internetovej stránky politickej strany „www.pospolitost.sk“, keď boli následne všetky aktivity hnutia presunuté na server „www.pospolitost.org“. Doména .org je registrovaná v Spojených štátoch amerických.

Ďalšou kapitolou v tejto otázke je KSS, ktorá vychádza rovnako ako SP-NS z ideológie, ktorá viedla k totalitarizmu. Vo svojom politickom programe sa KSS hlási k ideológii marxizmu - leninizmu, avšak zároveň konštatuje, že „*celá história ľudstva je spojená s hľadaním optimálneho spoločenského systému, ktorý by uspokojil túžby ľudí po sociálnej spravodlivosti a šťastí. Tento proces pokračuje aj dnes. Vývoj posledných desaťročí ukázal, že tzv. reálny socializmus, aj keď priniesol mnoho pozitívneho, tento ideál nesplnil.*“ Týmto sa nepriamo dištancuje od zločinov komunizmu v ČSR. Vyhlásenie uvedené v programe, že „*KSS pokladá rešpektovanie Ústavy a zákonov Slovenskej republiky za samozrejmosť*“ *de facto* túto stranu legitimizujú v slovenskom demokratickom systéme. Týmto sa aspoň formálne odlišuje program KSS, ktorý nemá za cieľ zmenu demokratického režimu. Tradičné pozitívnejšie vnímanie ľavicového extrémizmu (komunizmus, Trockizmus, marxizmus, anarchizmus, antiglobalizmus a pod.) v slovenskej spoločnosti iba zapadá do rámca Európskej únie.

¹⁰⁶ Rozsudok Najvyššieho súdu SR 3 Sž 79/2005-54

4 SLOBODA PREJAVU A OCHRANA MORÁLKY

V tejto kapitole sa budeme venovať problému, či sloboda prejavu chráni aj pornografiu a obscénnosť a aké sú jej obmedzenia v záujme ochrany morálky. Pornografiu môžeme definovať ako text alebo vizuálny výtvar obscénneho charakteru, ktorého jediným účelom je sexuálne vzrušenie. Slovo pochádza z gréckeho *porne* (prostitútka) a *grafe* (písať, opísať). Na rozdiel od erotiky, ktorá môže mať umeleckú alebo historickú hodnotu, je pornografia primárne zameraná na vzbudenie sexuálneho vzrušenia. Materiál obsahujúci pornografiu je označovaný za obscénny. Hranica medzi erotikou a pornografiou nie je presne stanovená, vo všeobecnosti sa však za pornografiu označujú texty alebo vizuálne výtvary popisujúce resp. prezentujúce pohlavné orgány (s výnimkou odborných textov) a manipuláciu s nimi (koitus, masturbácia, felácia a pod.)

Podľa Slovníka cudzích slov (ed. PETRÁČKOVÁ, V. – KRAUS J. 1995) je pornografia „*spravidla neumelecké zdôrazňovanie sexu v literatúre a umení vybočujúce z noriem konvenčnej morálky*“ (s. 732) a synonymom slova obscénny je *neslušný, nemravný, oplzlý, necudný* (s. 646).

4.1 Judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva a Európskej komisie pre ľudské práva

Článok 10 Dohovoru priamo vo svojom druhom bode upravuje resp. obmedzuje slobodu prejavu v danej otázke. Podľa neho: „*Výkon týchto slobôd [právo na slobodu prejavu podľa odseku 1], pretože zahŕňa aj povinnosti aj zodpovednosť, môže podliehať takým formalitám, podmienkam, obmedzeniam alebo sankciám, ktoré ustanovuje zákon a ktoré sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme..., ochrany zdravia alebo morálky...*“ Európsky súd pre ľudské práva v záujme „ochrany morálky“ ponecháva signatárskym štátom Dohovoru voľný priestor pri aplikácii obmedzovania slobody prejavu. Samotná pornografia teda nie je chránená článkom 10 Dohovoru a jednotlivé európske štáty ju môžu teda teoreticky zakázať *en bloc*. Dokladujú to aj nasledujúce súdne spory, keď síce súd konštatoval, že sloboda prejavu zahŕňa aj poburujúce informácie a názory, zároveň však ponechal štátom veľký priestor na rozhodnutie o morálnosti resp. amorálnosti diela. Dovoľuje to cenzurovať napríklad aj umelecké diela.

V spore *Handyside v. Spojené kráľovstvo* (1976)¹⁰⁷ sa Európsky súd pre ľudské práva prvýkrát zaoberal ochranou morálky. Sťažovateľom bol Richard Handyside, majiteľ vydavateľstva Stage I, ktorý pripravil na vydanie knihu *The Little Red Schoolbook*. Britské úrady však označili danú knihu podľa *Obscene Publications Act of 1964* za pornografickú a okrem jej konfiškácie uložili sťažovateľovi aj pokutu vo výške £50. Uvedená publikácia dvoch dánskych autorov Sorena Hansona a Jespera Jansona, vydaná vo viacerých európskych štátoch bola určená pre čitateľov od 12 rokov a približovala im rodičmi zamlčované tajomstvá života. Jedna jej časť, označená ako „Sex“, obsahovala aj pasáže o masturbácii, orgazme, mokrých snoch, antikoncepčných prostriedkoch, menštruácií, pornografií apod. Britský súd rozhodol, že „*knihá nepochybne má množstvo znakov, ktoré samé osebe sú dobré, ale žiaľ, dobro sa v nej príliš často strieda so zlými vecami.*“¹⁰⁸

Sťažovateľ sa následne obrátil na Európsky súd pre ľudské práva a namietal porušenie článku 10 Dohovoru. Súd však pomerom 13:1 rozhodol, že postup britského súdu spadá pod voľnú úvahu o obmedzení pre ochranu morálky. Pri posudzovaní sťažnosti R. Handyside argumentoval, že kniha bola vydaná vo viacerých krajinách, ale v žiadnej nebol potrestaný jej vydavateľ. Túto námietku však ESĽP neakceptoval. Zdôraznil, že jeho úlohou nie je porovnávať rozhodnutia súdov v iných štátoch. Každý štát prijíma opatrenia, ktoré sa mu zdajú najvhodnejšie v hľadiska ochrany morálky. Z uvedeného dôvodu bola daná námietka bezpredmetná.

K výroku pridal Súd odôvodnenie, ktoré sa stalo precedensom postoja ESĽP vo vzťahu k obmedzovaniu slobody prejavu s pornografickým zameraním: „*V súčasnosti nemožno nájsť v právnych a spoločenských poriadkoch členských štátov spoločnú európsku koncepciu morálky. Pohľad na hodnotiace kritéria toho, čo je morálne, sa mení v závislosti na čase a mieste, najmä v našej ére, pre ktorú je príznačná ďalekosiahla evolúcia názorov na túto otázku; v dôsledku priameho a sústavného kontaktu s existujúcimi silami vlastných krajín, štátne orgány v zásade majú výhodnejšie postavenie, ako medzinárodný sudca na to, aby vyslovili názor na presný obsah kritérií pre určenie, čo je pornografické.*“¹⁰⁹

¹⁰⁷ *Handyside v. The United Kingdom* – 5493/72 [1976] ECHR 5 (7 December 1976)

¹⁰⁸ Citované podľa DRGONEC, J. 1999. *Základné práva a slobody podľa ústavy SR*, s. 48

¹⁰⁹ Citované podľa DRGONEC, J. 1999. *Základné práva a slobody podľa ústavy SR*, s. 48

Predmetom sporu *Müller a ostatní v. Švajčiarsko* (1988)¹¹⁰ bola konfiškácia troch obrazov švajčiarskeho maliara J.F. Müllera z dôvodu spáchania trestného činu šírenia obscénnych diel podľa § 204 odseku 1 švajčiarskeho trestného zákona, zároveň bola tiež maliarovi udelená pokuta vo výške 300 švajčiarskych frankov. Na uvedených obrazoch boli znázornené rôzne sexuálne praktiky vrátane sodomie a zoofílie.

Inkrimované obrazy boli odstránené z výstavy moderného umenia vo Fribourgu. Súd nariadil ich konfiškáciu a uloženie do depozitu Múzea dejín a umenia vo Fribourgu. Sťažovateľ namietal porušenie článku 10 Dohovoru. Európsky súd pre ľudské práva však rozhodol pomerom 6:1, že odstránenie obrazov z výstavy nebolo porušením článku 10 a zároveň pomerom 5:2, že konfiškácia predmetných obrazov rovnako nebola porušením článku 10 Dohovoru. Švajčiarske orgány teda v danom spore neporušili Dohovor.

V prípade *Scherer v. Švajčiarsko* (1994)¹¹¹ bol sťažovateľom majiteľ sexshopu pre homosexuálov v Zúrichu, v ktorom predával knihy, časopisy a videofilmy podobného zamerania. Súčasťou ponuky bolo aj sledovanie pornofilmov v kinosále za predajňou. Pri razií v roku 1983 bol zabavený pornografický film *New York City* a majiteľovi uložil súd peňažnú pokutu 4000 švajčiarskych frankov za porušenie § 204 Trestného zákona. Komisia pomerom 12:5 rozhodla, že bol porušený článok 10 Dohovoru. Prihliadla na skutočnosť, že na videoprojekciu inkrimovaného filmu mali prístup iba vybrané osoby a projekcia mala súkromný charakter. Vstup bol možný iba na členské preukazy. EŠLP sa však uvedeným sporom nezaoberal a konanie bolo zastavené, nakoľko sťažovateľ medzičasom zomrel.

4.2 Judikatúra Najvyššieho súdu USA

Otázka, či pornografia spadá pod ochranu 1. Dodatku, patrí medzi najdiskutovanejšie v rámci celého výkladu Ústavy Spojených štátov. Postoje k uvedenému problému môžeme podľa C. R. Sunstein (SUNSTEIN, C.R. 1993) roztriediť do troch základných skupín. Na jednej strane sú to odporcovia (často

¹¹⁰ Müller and Others v. Switzerland- 10737/84 [1988] ECHR 5 (24 May 1988)

¹¹¹ Scherer v. Switzerland – 17116/90 [1994] ECHR 13 (25 March 1994)

zástupcovia rôznych náboženských skupín), ktorí, odvolávajú sa na tzv. Millerov test (o ňom sa zmienime nižšie), zastávajú názor, že pohľad na pornografiu nemôže byť univerzálny. Záleží od miesta (komunity) a času. Odmietajú uznať pornografiu ako prejav a apelujú na duch Ústavy, ktorej prvý dodatok mal za cieľ ochrániť prejav resp. vyjadrenie názoru. Pornografia podľa nich nespadá pod ochranu prvého dodatku a teda ju môže každá komunita, mesto či štát potláčať podľa kritérií, ktoré uzná za vhodné. Na druhej strane sú skupiny, ktoré presadzujú univerzálny pohľad na pornografiu a apelujú na neutralitu prvého dodatku, ktorý nemôže byť vykladaný v duchu morálnych kritérií akejkoľvek komunity. Cenzúra pornografie podľa nich priamo porušuje uvedený dodatok.

Najnovším pohľadom na uvedený problém sa stala filozofia, ktorá sa dostala do povedomia nástupom feministických hnutí v sedemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia. Pornografia sa tu vníma ako negatívum z dôvodu prezentovania ženy ako tovaru na trhu (pre ukojenie sexuálneho pudu mužov). Zároveň viaceré autorky (napr. Catharine MacKinnon) upozorňujú na sexuálne násilie voči ženám, ktoré môže byť pornografiou determinované. Súčasťou štúdií napr. gender studies je často obhajovanie týchto názorov. (Upozorňujem na skutočnosť, že dané autorky väčšinou prehliadajú napr. homosexuálnu pornografiu a nezaoberajú sa prítomnosťou mužov v tomto „priemysle“.) *En bloc* nie je na základe sporu *American Booksellers Association v. Hudnut* (1986)¹¹² možné uplatňovať kolektívne práva žien. Daný spor potvrdil protiústavnosť nariadenia mesta Indianapolis, ktoré sa pokúšalo odstrániť pornografiu tak, že bola definovaná ako porušovanie kolektívnych práv žien a všetkým ženám malo byť dovolené vymáhať súdnou cestou odškodné.

Ďalším nastoleným problémom bolo, či ústava chráni vulgárne slová. Tento problém bol zodpovedaný kladne v sporoch *Cohen v. California* (1971)¹¹³, keď bolo nosenie bundy s nápisom *Fuck the Draft. Stop the War* v kultúrnom stredisku uznané za spôsob prejavu názoru a *FCC v. Pacifica Foundation* (1978)¹¹⁴, keď boli tolerované oplzlé a hanebné slová zo strany moderátora newyorského rádia. („Seven Dirty Words“ monologue)

¹¹² *American Booksellers Association, et al. v. William H. Hudnut, III, Mayor, City of Indianapolis, et al.* 771 F. 2d 323 (1985)

¹¹³ *Cohen v. California* 403 U.S. 15 (1971)

¹¹⁴ *FCC v. Pacifica Foundation* 438 U.S. 726 (1978)

Nakoľko Najvyšší súd USA a iné súdy riešili nespočetné množstvo sporov v danej otázke, budeme sa venovať obširnejšie iba tým, ktoré zásadne ovplyvnili výklad ústavy v danej otázke.

V spore *Roth v. Spojené štáty* (1957)¹¹⁵ bol sťažovateľ uznaným vinným z porušenia federálneho zákona, ktorý zakazoval distribúciu „obscénneho, oplzlého, chlipného alebo necudného“ materiálu. Samuel Roth zasielal poštou inzerciu na publikáciu *American Aphrodite*, ktorú predával. V uvedenom diele sa nachádzali erotické opisy a fotografie nahých žien. Sťažovateľ poukazoval na protiústavnosť daného rozhodnutia.

V rozsudku súdneho sporu sudca William J. Brennan, Jr. konštatoval, že: „...vo svetle histórie je zrejmé, že fráza v prvom dodatku garantujúca slobodu prejavu nebola myslená tak, že chráni akýkoľvek prejav...Sloboda prejavu bola nasmerovaná tak, aby umožnila ľudu konfrontovať vlastné názory na politické a spoločenské zmeny...všetky názory a myšlienky, ktoré majú čo len náznak spoločenskej dôležitosti- neortodoxné názory, kontroverzné názory, dokonca názory, ktoré sú v úplnom protiklade k všeobecne uznávaným názorom- používajú úplnú ochranu...obscénnosť je však v rámci prvého dodatku vnímaná ako úplne spoločensky nedôležitá...“ Najvyšší súd rozhodol pomerom 6:3, že sloboda slova sa nevzťahuje na pornografiu a prvýkrát definoval obscénnosť ako materiál, o ktorom priemerný človek musí súdiť, že nehanebne vzbudzuje ako celok sexuálnu žiadostivosť. Týmto rozhodnutím bolo zrušené pravidlo vyslovené v prípade *Regina v. Hicklin* (1868)¹¹⁶, keď mohlo byť prehlásené dielo za obscénne aj vtedy, ak izolované pasáže, a nielen dielo ako celok, evokovali dojem, že sa jedná o pornografiu.

V spore *Miller v. Kalifornia* (1973)¹¹⁷ bol sťažovateľ uznaným vinným z porušenia zákona štátu Kalifornia, ktorý zakazoval distribúciu pornografie. Marvin Miller ho porušil poštovou reklamnou kampanou, ktorou propagoval predaj materiálu „pre dospelých“. Následne sa sporil so štátom a namietal, že toto ustanovenie porušuje prvý dodatok.

Najvyšší súd rozhodol pomerom 5:4, že uvedené ustanovenie nie je protiústavné a zároveň stanovil, že rozhodovať o tom, čo je a čo nie je obscénne by mali lokálne komunity s pomocou zákonov. Na vypracovanie štandardov bol ustanovený tzv. Millerov test. Ten definoval pornografiu a obscénny materiál na základe troch bodov¹¹⁸:

¹¹⁵ Roth v. United States 354 U.S. 476, 484 (1957)

¹¹⁶ Queen (Regina) v. Hicklin L.R. 3 Q.B. 360 (1868) - spor vo Veľkej Británii

¹¹⁷ Miller v. California 413 U.S. 15 (1973)

¹¹⁸ Podľa DANČIŠIN, V. 2006. *Cenzúra obscénnej literatúry v USA*, s. 147

a, priemerný človek¹¹⁹, ktorý aplikuje súčasné štandardy komunity, definuje prácu branú ako celok za takú, ktorá ma podnecovať chlipnosť a oplzlosť;

b, priemerný človek, ktorý aplikuje súčasné štandardy komunity, definuje prácu branú ako celok, za takú, ktorá otvorene odhaľuje sexualitu zakázanú štátnymi zákonmi;

c, priemerný človek, ktorý aplikuje súčasné štandardy komunity, definuje prácu branú ako celok, za takú, ktorej chýba vážna literárna¹²⁰, umelecká, politická alebo vedecká hodnota.

Uvedeným testom sa Najvyšší súd snažil stanoviť štandard platný pre rôzne komunity. V multikultúrnych Spojených štátoch je však veľmi ťažké definovať akékoľvek normy, pretože tu existujú rôzne druhy komunit. Zároveň nie je možné napríklad presne stanoviť, kedy má dielo umeleckú hodnotu. De facto je to dané tým, ako dokáže autor o tejto skutočnosti presvedčiť sudcu.

V nedávnom spore *Ashcroft v. The Free Speech Coalition* (2002)¹²¹ Najvyšší súd rozhodol, že zákon zakazujúci distribúciu kreslenej detskej pornografie podľa *The Child Pornography Prevention Act of 1996* je protiústavný. Na základe tohoto zákona 18 U.S.C. §2256 ods. 8 písm. A bola mimo iného zakázaná výroba a distribúcia animovaných obrázkov a počítačom vytvorených obrázkov znázorňujúcich detskú pornografiu. Súd rozhodol, že produkcia virtuálnej detskej pornografie nie je založená na zneužívaní detí. V roku 2002 bol napriek tomu prijatý *Child Obscenity and Pornography Prevention Act of 2002*, ktorý opäť ustanovil virtuálnu detskú pornografiu za trestnú, uvedený zákon ešte nebol definitívne prejednaný pred Najvyšším súdom. Na základe sporu *Ashcroft v. American Civil Liberties Union* (2004)¹²² bolo tiež vyhlásené za protiústavné nariadenie *Child Online Protection Act*, ktoré umožňovalo filtrovať obsah stránok zobrazovaných na internete a pokutovať osoby, ktoré nedostatočne zabránili prístupu neplnoletých k obscénnemu materiálu.

V Spojených štátoch amerických je teda v súlade so zákonom výroba a distribúcia kreslenej detskej pornografie. Obrázky znázorňujúce virtuálnu detskú pornografiu sú často označované japonským slovom *manga*. Samotná detská pornografia znázorňujúca skutočné neplnoleté osoby je na základe sporu *New York v. Feber* (1982)¹²³ zakázaná *en*

¹¹⁹ V súdnych rozhodnutiach po roku 1987 sa zaviedol pojem „rozumný človek“.

¹²⁰ V predošlom období boli práve z dôvodu obscénosti zakázané v niektorých štátoch Spojených štátov napr. diela *The Catcher in the Rye* od J.D. Salingera, *Lady Chatterley's Lover* od D.H. Lawrencea, *Ulysses* od J. Joyca či *Tropic of Cancer* od H. Millera.

¹²¹ *Ashcroft, Attorney General, et al. v. Free Speech Coalition et al.* 122 S.Ct. 1389 (2002)

¹²² *Ashcroft, Attorney General v. American Civil Liberties Union et al.* 535 U.S. 564 (2004)

¹²³ *New York v. Feber* 458 U.S. 747, 762 (1982)

bloc. Uvedený liberálny postoj Najvyššieho súdu v otázke virtuálnej detskej pornografie je v kontraste napríklad so zákonmi Nemeckej spolkovej republiky, kde je podľa článku 184b Trestného zákona (*Strafgesetzbuch*) zakázaná.

4.3 Legislatíva a judikatúra Slovenskej republiky

Podľa § 132 ods. 1 Trestného zákona SR je pornografia definovaná ako „*zobrazenie súlože, iného spôsobu pohlavného styku alebo iného obdobného sexuálneho styku alebo zobrazenie obnažených pohlavných orgánov smerujúce k vyvolaniu sexuálneho uspokojenia inej osoby*“. Vychádzajúc z Trestného zákona SR je zakázaná výroba, distribúcia a prechovávanie detskej pornografie (§368-§370), výroba a distribúcia pornografie v ktorej sa prejavuje neúcta k človeku a násilie (§371), pornografie znázorňujúcej pohlavný styk so zvierat'om- zoofília alebo beštialita alebo iné patologické sexuálne praktiky (napr. nekrofilia, ktorá je trestná aj podľa §366 – hanobenie mŕtveho) podľa §371. Zároveň je podľa §372 trestný predaj pornografie osobám mladším ako 18 rokov, ale rovnako tak podľa ods. 1 písm. b aj vystavovanie a sprístupňovanie pornografie na miestach, ktoré je osobám mladším ako 18 rokov prístupné.

Slovenská republika je signatárom viacerých medzinárodných zmlúv a dohôd, ktoré odsudzujú a kriminalizujú detskú pornografiu, napríklad *Opčný protokol k Dohovoru o právach dieťaťa, o predaji detí, detskej prostitúcii a detskej pornografii* (424/2004 Z.z.) a *Zmluva medzi SR a Európskym policajným úradom o spolupráci* (299/2004 Z.z.). Detská pornografia je zároveň jediný typ pornografie, u ktorej je trestné aj samotné prechovávanie a podľa §47 sa na výrobu detskej pornografie vzťahuje zásada trikrát a dosť, podľa ktorej bude páchatel', ktorý bol predtým dvakrát nepodmienečne odsúdený automaticky odsúdený na doživotie. Vychádzajúc z §368 a §369 nie je výroba a distribúcia virtuálnej detskej pornografie trestná, rovnako tak nie je trestné obhajovanie pedofílie.

Vlastnenie akejkoľvek pornografie mimo detskej pornografie pre súkromné účely nie je podľa Trestného zákona SR porušením žiadneho paragrafu. Môžeme tiež konštatovať, že súčasná právna úprava v otázke pornografie je prevzatá zo staršieho Trestného zákona SR.

V nedávnej minulosti sa stala otázka propagovania pedofílie a práva na slobodu prejavu aktuálnou v prípade internetových blogov denníka SME. Administrátor projektu

Tomáš Bella umožnil anonymnému prispievateľovi pod pseudonymom Daniel Liddel publikovať články obhajujúce a ospravedlňujúce jeho pedofilnú sexuálnu orientáciu. Keďže neobhajoval sexuálne zneužívanie maloletých, ale iba prezentoval svoju sexuálnu orientáciu, nedopustil sa trestného činu. Proti uverejňovaniu jeho článkov vznikla petícia, ktorá žiadala zákaz publikovania jeho článkov na serveri www.sme.sk. Administrátor Tomáš Bella ho však obhajoval v zmysle ochrany slobody prejavu. Uvedený autor má možnosť publikovať naďalej. Vystala však otázka, či existujú aj nejaké morálne a etické hranice slobody prejavu, alebo či sa všetko musí posudzovať iba v trestnoprávnej rovine.

5 KOMPARÁCIA SPOJENÝCH ŠTÁTOV AMERICKÝCH A EURÓPY

Komparácia judikatúry Spojených štátov amerických a Európy v otázke slobody prejavu je na prvý pohľad jednoduchá. V USA je sloboda prejavu ponímaná bezbreho a v Európe je obmedzená v špecifických prípadoch v záujme ochrany práv iných. Takéto konštatovanie je však veľmi povrchné a cieľom tejto práce je hlbšia analýza právneho stavu vybraných otázok. V tejto kapitole sa pokúsim ozrejmiť základné rozdiely medzi pohľadom americkej a európskej jurisdikcie na príklade problémov analyzovaných v predošlých častiach tejto diplomovej práce.

V Spojených štátoch amerických je forma slobody prejavu interpretovaná veľmi široko. Pod ochranu prvého dodatku spadá nielen písomný či ústny prejav, ale aj prejav symbolický, ako dokladuje napríklad spor ohľadom pálenia americkej vlajky *Texas v. Johnson*. Pod symbolický prejav spadá aj pálenie povolávacích rozkazov, nosenie čiernych ramenných pásov ako protest proti vojne, nosenie bundy s nápisom (*Cohen v. California*), nosenie akejkoľvek uniformy, odznaku, nápisu, lepenie plagátov či mlčanie. V USA však pod prejav spadá aj masová demonštrácia, tzv. sit-in protest (*Brown v. Louisiana*), štrajk, pochod v nacistických uniformách cez židovskú štvrť (*R.A.V. v. St. Paul*) a mnohé ďalšie formy. „Sloboda prejavu je však v americkom modeli vnútorne štrukturalizovaná. Ochrana pred potláčaním slobody prejavu politických názorov a myšlienok Najvyšší súd USA opakovane označuje za ťažiskový bod ochrany podľa prvého dodatku k ústave. Naopak, iné formy uplatnenia slobody prejavu sa kvalifikujú ako menej závažné.“¹²⁴ V Európe je zakotvené užšie ponímanie foriem prejavu, napríklad manifestácia spadá pod právo na slobodu pokojného zhromažďovania, rovnako tak štrajk, ktorý je vo väčšine krajín Európy zaradený pod hospodárske a sociálne práva.

Najmarkantnejší rozdiel medzi americkým a európskym právom je vidieť v otázke fašistických, rasistických a iných extrémistických prejavov. V USA sú chránene prvým dodatkom ako politický prejav, ako to dokladuje spor *R.A.V. v. St. Paul*. Európsky súd pre ľudské práva sa k tejto otázke stavia odlišne a v samotnom článku 10 Dohovoru umožňuje obmedzenia z dôvodu ochrany práv a slobôd iných. Zároveň podľa článku 17 „nič v tomto Dohovore sa nemôže vykladať tak, akoby dávalo štátu, skupine alebo jednotlivcovi akékoľvek právo vyvíjať činnosť alebo dopúšťať sa činov zameraných na

¹²⁴ DRGONEC, J. 1999. *Základné práva a slobody podľa ústavy SR*, s. 29

zničenie ktoréhokoľvek z tu priznaných práv a slobôd vo väčšom rozsahu, než to Dohovor ustanovuje.“ Môžeme však pochybovať o efektívite zákazu hanobenia národa, rasy a presvedčenia, keďže často má za následok neprimeranú publicitu a prezentáciu marginálnych hnutí. Príkladom môže byť Slovenská pospolitosť - Národná strana, ktorá by len ťažko získala podobný mediálny priestor, aký jej poskytlí slovenské médiá. Niektoré opatrenia, ako zrušenie webovej stránky *pospolitost.sk* a jej následné beztrestné pretransformovanie pod americkú doménu *.org*, v konečnom dôsledku vyznievajú nezmyselne. Ďalším problémom európskeho náhľadu je ostrakizácia iba niektorých vybraných názorov, ako napríklad rasizmus alebo nacizmus a tolerovanie iných totalitných ideológií ako napríklad komunizmus. Tento dvojitý meter sa prejavuje napríklad pri diskusiách o nebezpečí, ktoré spôsobuje vydanie *Mein Kampf* a opomenutie totalitnej ideológie, ktorú šíri Manifest komunistickej strany.

V Európe sa v poslednom období začína dôrazne presadzovať tzv. *political correct speech*, teda politicky korektný prejav. Prejavilo sa to v nedávnych súdnych sporoch proti nenávisťným prejavom voči homosexuálom. Vyslovenie názoru, že homosexuálna rodina nemôže byť rovnocenná heterosexuálnej, čo je z biologického hľadiska reprodukcie iba konštatovanie faktu, sa stáva neprijateľným. Obhajovať obmedzenia z dôvodu spoločenskej a emocionálnej ujmy je podľa môjho názoru sporné, pretože veľká časť prejavov, či už v politike alebo v iných oblastiach spoločenského života spôsobujú spoločenskú či emocionálnu ujmu. Problém podčiarkuje aj skutočnosť, že pod ochranu štátu, ktorý obmedzuje slobodu prejavu v záujme skupinovej ochrany práv iných, spadajú podľa zákonov iba niektoré vybrané skupiny. Iná vec je, či je táto ochrana poskytovaná aj v skutočnosti. Patria sem na jednej strane napríklad Rómovia, mulati, homosexuáli, katolíci, Slováci či židia. Táto ochrana sa však nepriznáva napríklad odborárom, právnikom, politikom, ženám v domácnosti, deťom, zamestnávateľom, agnostikom, komunistom, študentom či skautom. Na základe čoho chce Európsky súd pre ľudské práva tvrdiť, že nenávisťný prejav voči skautom spôsobuje menšiu emocionálnu ujmu ako prejav proti homosexuálom?

Špeciálnym prípadom v tejto oblasti je osvienčimská lož, ktorá sa sama osebe nedá komparovať s judikatúrou Spojených štátov, nakoľko v USA podobný pojem neexistuje. Trestnoprávna zodpovednosť zakotvená v zákonoch niektorých európskych štátov a potvrdená ESĽP za výroky negujúce holokaust a možné postihy až do výšky 20 rokov odňatia slobody v prípade Rakúska sú exaktným príkladom nezmyselnosti „agendy citovej ujmy“ a vykresľujú ju ako agendu *ad hoc*. Štátne orgány umožňujú

pseudohistorikom typu Davida Irvinga mediálnu publicitu marginálnych názorov a pomáhajú kreovať „martýrov oficiálnej pravdy“. Zároveň samotnými súdnymi procesmi dokázateľne utvrdzujú prívržencom revizionizmu ich teórie sprisahania a boja proti pravde. Agenda týchto hnutí je nápadne podobná. Ak nemôžu vedecky dokázať svoje hypotézy, vkladajú do diskusie emocionálny a iracionálny element, v prípade súdneho sporu hlásajú ideu svetového sprisahania a následne odvádajú pozornosť od obsahu k obrane slobody prejavu. Tým na svoju stranu získavajú aj prívržencov liberálnejšieho ponímania slobody prejavu, ktorí by v prípade voľného trhu ideí ich teórie neakceptovali. To, že osvienčimská lož je privilegovaná a popieranie holokaustu je v mnohých európskych krajinách, Slovensku republiku nevynímajúc, trestné, je neodškriepiteľný fakt. Určitou výnimkou je popieranie genocídy Arménov Turkami počas prvej svetovej vojny, ktoré je trestné vo Francúzsku. Popieranie genocídy v Bosne, Rwande alebo v Sovietskom zväze už trestné nie je. Rovnako je popieranie nacistických vyhladzovacích táborov spájané výlučne so Židmi a hovorí sa o ich citovej ujme. Táto citová ujma je prenášaná na celý národ, nielen na ľudí, ktorí prežili koncentračné tábory. Zabúda sa pritom, že obeťami táborov smrti boli aj Rómovia, ktorí mali byť tiež vyhladení a tiež na ďalšie skupiny ako napríklad homosexuálov alebo komunistov. Dokladuje to nerovný prístup v danej problematike.

Natíska sa dokonca úvaha, či prijímanie zákonov o osvienčimskej lži nemá byť iba akýmsi očisťovaním svedomia *a posteriori*, nakoľko boli schválené prevažne v krajinách, ktoré sa aktívne počas vojny zapojili do „konečného riešenia židovskej otázky“. Súhlasím s tvrdením Lipšica¹²⁵, že na Slovensku uvedený zákon nespĺňa ani kritérium nevyhnutnosti, ani kritérium ústavou vymedzeného legitímneho cieľa, ako dôvodu obmedzenia slobody prejavu. Zároveň nesúhlasím s tvrdením Petríka (PETRÍK M. 2004b)¹²⁶, že šírením osvienčimskej lži dochádza k zásahom do osobnostných práv jednotlivcov, príslušníkov osočovanej spoločenskej skupiny. Ak by sme uvedené tvrdenie aplikovali *ad absurdum*, akýkoľvek negatívny prejav proti akejkoľvek skupine ľudí by bol zásahom do práv tejto skupiny. Petřík argumentuje tiež traumatizujúcou osobnou skúsenosťou osôb, ktoré prežili holokaust. Vychádzajúc z tejto premisy by sa stala osvienčimská lož bezpredmetná, ak by nežila už žiadna osoba, ktorá má osobnú skúsenosť s vyhladzovaním počas druhej svetovej vojny.

¹²⁵ Predkladacia správa Vlády SR v otázke osvienčimskej lži

¹²⁶ PETRÍK, M. 2004b. *Sloboda prejavu a fašistické, ...*, s. 430

V otázke ochrany dobrého mena sa judikatúra Najvyššieho súdu USA najviac približuje európskej legislatíve a judikatúre. Môžeme konštatovať, že hranice prípustnej kritiky politikov a verejne činných osôb sú v USA aj v Európe širšie ako v prípade súkromnej osoby. Na oboch stranách Atlantiku bolo konštatované, že verejné osoby vstupujú do politického života dobrovoľne a s vedomím, že budú pod drobnohľadom tlače a spoločnosti. Spory pred ESLP v princípe vychádzajú z judikatúry Najvyššieho súdu USA v prípade *New York Times v. Sullivan*. Určitú odlišnosť však môžeme pozorovať pri posudzovaní kritických výrokov. Na jednej strane ESLP dôrazne rozlišuje medzi hodnotiacim úsudkom a tvrdenou skutočnosťou. Naopak Najvyšší súd USA v spore *Milkovich v. Lorain Journal Co* vyhlásil, že „...sme toho názoru, že životný priestor, ktorý potrebuje sloboda vyjadrovania aby pretrvala, je adekvátne chránený existujúcimi ústavnými doktrínami. Preto nie je potrebné vytvoriť umelú dichotómiu medzi názorom a faktom.“ Najvyšší súd USA tiež v spore *Gertz v. Robert Welch, Inc.* deklaroval, „neexistuje niečo také ako nepravdivá myšlienka, existujú len nepravdivé tvrdenia o faktoch.“ Bez ohľadu na odmietnutie kategorizácie výrokov na hodnotiace úsudky a tvrdenú skutočnosť aj ESLP požaduje, aby hodnotiaci úsudok mal dostatočnú skutkovú základňu. V Spojených štátoch amerických aj v Európe sa vysoko hodnotí ochrana dobrého mena súkromnej osoby a v prípade neodôvodneného útoku na dobrú povesť sú spory viac menej konštantne rozhodnuté v prospech strany poškodenej difamujúcim výrokom. V USA dokonca stačí, ak poškodená súkromná osoba iba dokáže chybu v článku resp. nedbanlivosť pri jeho koncipovaní. Treba poznamenať, že v USA sú brané verejné osoby *en bloc* a nestavia sa k nim odlišne podľa profesie, ako je to v Európe v prípade sudcov a policajtov.

Ochrana národnej bezpečnosti a územnej celistvosti štátu sa považuje za legitímny dôvod obmedzenia slobody prejavu. ESLP pri posudzovaní sťažností zvažuje, či obmedzenia boli nevyhnutné v demokratickej spoločnosti. Najviac sporov sa týkalo Turecka a kurdskej otázky. ESLP vo väčšine sporov rozhodol, že novinári majú právo informovať o situácii v juhovýchodnej časti Turecka. V spore *Süreker a Özdemir v. Turecko* ESLP upozornil na skutočnosť, že sloboda prejavu nedáva právo novinárom šíriť nenávisťné prejavy a podnecovať k násiliu. V Európe aj v USA nespádajú pod slobodu prejavu iniciatívy, ktoré priamo vedú k separatizmu. Táto otázka je však skôr aktuálna v Európe, kde existuje viacero národov, ktoré nemajú vlastný štát a celkovo je tu vyššia hodnota národného štátu. Spojené štáty americké sú budované na základoch multikulturalizmu a európske ponímanie národného štátu je tu bezpredmetné, odtrhnutie

od Spojených štátov hlásajú ako svoju agendu iba marginálne skupiny. Určitou výnimkou môže byť štát Texas, ktorý má dokonca v ústave zakotvenú možnosť vystúpiť z únie. V Európe sa opäť prejavuje odlišný postoj k ideológiám hlásajúcim násilné zvrhnutie demokratického režimu, dokladujú to aj spory *Glaserappová v. NSR* a *Kosiek v. NSR*. V Spojených štátoch je hlásanie akejkoľvek ideológie ako abstraktnej idey pod ochranou prvého dodatku od sporu *Yates v. Spojené štáty*. V otázke národnej bezpečnosti môžeme však hlavne po 11. septembri celkovo vidieť výraznejšie obmedzovanie práv občanov, slobodu prejavu nevynímajúc.

V otázke obmedzovania slobody prejavu z dôvodu ochrany verejného poriadku môžeme vidieť *de facto* zhodnú judikatúru aj v USA aj v Európe. ESLP posudzuje, či obmedzenie bolo nevyhnutné v demokratickej spoločnosti, v USA je možné obmedzenie v záujme bezpečnosti, ako to dokladuje napríklad spor *Adderley v. Florida*. Rovnako je prakticky zhodný postoj Najvyššieho súdu USA a ESLP v otázke podnecovania na trestnú činnosť, keď podnecovanie nespadá pod slobodu prejavu, avšak je nevyhnutné dokázať, že slová majú kauzálnu súvislosť s činom.

Na prvý pohľad vzniká dojem, že existuje predsa len jedna sféra, v ktorej je sloboda slova výraznejšie obmedzovaná v Spojených štátoch amerických ako v Európe. Jedná sa o obscénny materiál a pornografiu. Hovorí o tom výrazný počet procesov pred Najvyšším súdom USA a tiež tradičné ponímanie Spojených štátov ako puritánskej krajiny. Tento predpoklad je však mylný, keď si uvedomíme, že, aj keď v spore *Handyside v. Spojené kráľovstvo* ESLP vyriekol vetu: „Sloboda prejavu je jedným z hlavných základov demokratickej spoločnosti, (...) ktorá sa vzťahuje nielen na informácie alebo myšlienky, ktoré sú prijímané priaznivo alebo sú pokladané za neškodné alebo sa k nim zastáva ľahostajný postoj, ale aj také, ktoré urážajú, šokujú, či znepokojujú,“¹²⁷ samotné zakázanie distribúcie knihy *The Little Red Schoolbook* schválil konštatovaním, že rozhodnutie britského súdu spadá pod voľnú úvahu o obmedzení pre ochranu morálky. Rovnako tak v spore *Müller a ostatní v. Švajčiarsko* ESLP konštatoval, že zabavenie umeleckých diel s obscénnou tematikou bolo v kompetencii švajčiarskych úradov. V Spojených štátoch, na základe rozhodnutia súdu v spore *Miller v. Kalifornia*, by bolo zabavenie umeleckých diel protiústavné. V USA tiež nie je možné na základe sporu *American Booksellers Association v. Hudnut* možné zakázať pornografiu *en bloc*. V Európe je to v záujme ochrany morálky teoreticky

¹²⁷cit. podľa SVÁK, J. 2003. *Ochrana ľudských práv*, s. 603

možné. Rovnaký postoj v USA aj v Európe je v otázke detskej pornografie, ktorá nespadá v žiadnom prípade pod ochranu slobody prejavu. Výnimkou je kreslená detská pornografia, ktorá je v USA legálna, avšak v niektorých štátoch Európy, ako napríklad Nemecko je zakázaná. Prakticky totožný postoj je aj v otázke obmedzovania prístupnosti pornografie z dôvodu ochrany mravnosti mladistvých a maloletých.

Na základe vyššie uvedenej stručnej komparácie môžeme konštatovať, že postoj Najvyššieho súdu USA je v skúmaných otázkach totožný alebo liberálnejší ako v prípade ESLP. V prípade kritiky verejne činných osôb môžeme dokonca pozorovať v rozhodnutiach ESLP prakticky prebratie judikatúry Najvyššieho súdu USA. Vo väčšine prípadoch je však badať neodškriepiteľne represívnejší postoj v Európe v otázke obmedzovania slobody prejavu. Úlohou tejto práce bolo nastoliť otázku, či tieto obmedzenia spĺňajú svoj účel a či majú vôbec zmysel.

6 ZÁVER

Záverečné zhrnutie komparácie v otázke vybraných problémov slobody prejavu môžeme rozdeliť do dvoch skupín. V prvej skupine sú obmedzenia slobody prejavu výraznejšie obmedzované zo strany európskych súdov, možno sem zaradiť hanobenie národa, rasy a presvedčenia, osvienčimskú lož, propagáciu totalitných hnutí a *de facto* aj obmedzenia v záujme ochrany morálky. Do druhej skupiny môžeme zaradiť postoj k otázkam slobody prejavu, ktoré sú, až na drobné odchýlky, podobné na oboch stranách Atlantiku. Jedná sa o kritiku verejne činných osôb, právo na ochranu dobrého mena, predchádzanie nepokojom a zločinnosti či obmedzenia v záujme ochrany verejného poriadku a bezpečnosti, či už občanov alebo samotného štátu.

Znepokojivou skutočnosťou je možnosť európskych štátov obmedzovať slobodu prejavu na základe „voľnej úvahy“. To umožňuje diametrálne odlišné postoje súdov v rôznych častiach Európy. Uvedomujeme si však, že vývoj legislatívy a judikatúry v štátoch Európy je odlišný a úlohou ESLP nie je unifikácia, ale ochrana základných slobôd. Na druhej strane musíme hodnotiť vysoko pozitívne medzinárodný aspekt tohoto súdu a možnosť občanov členských štátov Rady Európy hľadať spravodlivosť a ochranu na nadnárodnej úrovni.

V diplomovej práci sme sa snažili nastoliť otázku, či sú všetky obmedzenia slobody prejavu zo strany ESLP resp. európskych súdov nevyhnutné v demokratickej spoločnosti. Hodnotenia v predošlých častiach tejto práce však môžeme brať skôr za otvorené otázky ako konečné postuláty. Samotným zmyslom tejto práce bolo vyvolať rozpravu. Verím, že tento cieľ bol aspoň čiastočne splnený.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BARENDT, Eric. 2005. *Freedom of Speech*. Oxford: Oxford University Press, 2005. 526 p. ISBN 0-19-924451-0.

CAMERON, Iain. 2000. *Úvod do Európskeho dohovoru o ľudských právach*. Bratislava: Nadácia Občan a demokracia, 2000. 156 s. ISBN 80-968528-1-7.

COOKE, Edward J. 1999. *Ústava Spojených štátov amerických*. Bratislava: Nadácia Občan a demokracia, 1999. 150 s. ISBN 80-967169-8-0.

ČAPEK, Jan. 1995. *Evropský soud a Evropská komise pro lidská práva*. Praha: Linde, 1995. 642 s. ISBN 80-85647-64-8.

DANČIŠIN, Vladimír. 2006. *Cenzúra obscénnej literatúry v USA*. In ed. ŽEMBEROVÁ, Viera. *Teória umeleckého diela*. Prešov: Prešovská univerzita, 2006. s. 142-148. ISBN 80-8068-510-X.

DEWEY, John. 1920. *Rekonštrukcia liberalizmu*. Bratislava: Kaligram, 2001. 680 s. ISBN 80-7149-281-7

DRGONEC, Ján. 1999. *Základné práva a slobody podľa ústavy SR*. 2. zväzok. Bratislava: MANZ, 1999. 340 s. ISBN 80-85719-23-1.

DRGONEC, Ján. 2004. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár*. Šamorín: Heuréka, 2004. 812 s. ISBN 80-89122-05-1.

FAURISSON, Robert. 2006. *Problém „plynových komôr“*. In: Radio Islam [online] [cit. 2006-12-27] dostupné na internete: <<http://www.radioislam.org/slovakien/problem.htm>>

HAMILTON, Alexander - MADISON, James - , JAY, John. 1789. *Listy federalistom*. Bratislava: Kalligram, 2002. 704 s. ISBN 80-7149-455-0

HOBHOUSE, Leonard Trelawny. 1911. *Liberalizmus*. Bratislava: Kaligram, 2002. 216 s. ISBN 80-7149-261-2.

JOHNSON, Paul. 1991. *Dějiny 20. století*. Praha: Rozmluvy, 1991. 848 s. ISBN 80-8533-607-3

KAŠPAR, Lukáš. 2006. *David Irving*. In: *Reflex* [online] 8/2006 [cit. 2006-12-27] dostupné na internete: <<http://reflex.cz/Clanek22826.html>>

KATUŠČÁK, Dušan. 2004. *Ako písať záverečné a kvalifikačné práce*. 3.vyd. Nitra: Enigma, 2005. 164 s. ISBN 80-89132-10-3

KERECMAN, Peter. 2003. *Novinári a sloboda tlače v rozhodnutiach Európskeho súdu pre ľudské práva*. Bratislava: Informačná kancelária Rady Európy v Bratislave, 2003. 208 s. ISBN 80-89141-01-3

ed. KILLIAN, Johnny H. – BECK, Leland E. 1987. *The Constitution of the United States. Analysis and Interpretation*. Washington: U. S. Government Printing Office, 1987. 2308 p.

KLOKOČKA, Vladimír – WAGNEROVÁ, Eliška. 1997. *Ústavy štátů Evropské unie*. Praha: Linde, 1997. 792 s. ISBN 80-7201-056-5.

KUPCOVÁ, Zuzana. 2004. *Interpretácia § 11 Občianskeho zákonníka alebo ochrana osobnosti trochu inak*. In: *Justičná revue*, roč. 56, 2004, č. 3, s. 316-335.

LEUPRECHT, Peter. 1997. *Europe vs. Intolerance*. In: *Justice. The International Association of Jewish Lawyers and Jurists* [online], č. 12, March 1997, p. 27-33, [cit. 2007-02-27] dostupné na internete: <<http://www.intjewishlawyers.org/doccenter/viewDocument.asp?id=9257>>

MACEDO, Stephen. 1995. *Liberálne cnosti. (Občianstvo, cnosť a spoločnosť v liberálnom ústavnom štáte)*. Bratislava: Archa, 1995. 300 s. ISBN 80-7115-071-1.

MILL, John Stuart. 1859. *O politickej slobode*. Bratislava: Kalligram, 2001. 176 s. ISBN 80-7149-405-4

MORAVEC, Ondřej. 2006. *Svoboda médií v kolizi s právy třetích osob*. Rigorózná práca. [online] Brno: Právnická fakulta Masarykovy univerzity. Katedra ústavního práva a politologie, 2006. 140 s. [cit. 2007-02-26] dostupné na internete: <http://is.muni.cz/th/51890/pravf_r/svoboda_medii_v_kolizi_s_pravy_tretich_osob.pdf>

MURPHY, PAUL L. 1993. *Symbolic Speech and the First Amendment*. In: ed. BODENHAMER, David J. – ELY, James W. 1993. *The Bill of Rights in Modern America. After 200 Years*. Indiana: Indiana University Press, 1993. p. 39-56. ISBN 0-253-20767-3.

Občiansky zákonník SR, zákon č. 40/1964 Zb., posledná novelizácia zákonom č. 188/2006 Z.z.

ORLET, Christopher. 2006. *Marry Christmas as Hate Speech*. In: *The American Spectator* [online] published 19. december 2006 [cit. 2007-03-05] dostupné na internete: <http://spectator.org/dsp_article.asp?art_id=10775>

PECNÍKOVÁ, Marica. 2004. *O osviencimskej lži*. In: *Justičná revue*, roč. 56, 2004, č. 10, s. 1049-1065.

PETRÍK, Matúš. 2004a. *Liberálna teória slobody prejavu*. In: *Justičná revue*, roč. 56, 2004, č. 8-9, s. 867-873.

PETRÍK, Matúš. 2004b. *Sloboda prejavu a fašistické, rasistické a iné extrémistické prejavy*. In: *Justičná revue*, roč. 56, 2004, č. 4, s. 418-434.

PETRÍK, Matúš. 2004c. *Sloboda prejavu a prejavy zasahujúce do osobnostných práv*. In: *Justičná revue*, roč. 56, 2004, č. 6-7, s. 698-712.

ed. PETRÁČKOVÁ, Věra – KRAUS, Jiří. 1995. *Slovník cudzích slov*. Bratislava: SPN, 1997. 992 s. ISBN 80-08-02673-1.

PRITCHETT, Herman C. 1984. *Constitutional Civil Liberties*. New Jersey: Prentice-Hall 1984. 406 p. ISBN 0-13-167858-2.

PUDDINGTON, Arch. 2006. *Freedom of Expression after the „Cartoon Wars“*. [online verzia v pdf]. [cit. 2007-02-28] dostupné na internete: < <http://www.freedomhouse.org/uploads/fop/FOP2006cartoonessay.pdf> >

PURVIS, Thomas L. 2004. *Encyklopedie dějin USA*. Praha: Ivo Železný, 2004. 576 s. ISBN 80-237-3889-5.

STRÁŽNICKÁ, Viera. 2004. *Reforma prejednávania sťažností pred Európskym súdom pre ľudské práva*. In: *Justičná Revue*, roč. 56, 2004, č. 10, s. 1041-1048.

SUNSTEIN, Cass R. 1993. *Democracy and the Problem of Free Speech*. New York: The Free Press, 1993. 300 p. ISBN 0-02-932271-5.

SVÁK, Ján. 2003. *Ochrana ľudských práv*. Žilina: Poradca podnikateľa, 2003. 934 s. ISBN 80-88931-19-3.

ŠKOP, Martin. 2005. *Hranice práva a kyberprostoru – subverzivita kyberprostoru*. In: *Právnik*, roč. 144, 2005, č. 10, s. 1157-1168.

TOCQUEVILLE, Alexis de. *O demokracii v Amerike*. 1835/1840. Bratislava: Kalligram, 2006. I. a II. zväzok. 1040 s. ISBN 80-7149-765-7.

Trestný zákon SR, Zbierka zákonov č. 300/2005.

UELLEN, Gerald. 1992. *The Price of Free Speech. Campus Hate Speech Codes*. In: *Issues in Ethics* [online] vol. 5, no. 2. [cit. 2006-03-08] dostupné na internete: < <http://www.scu.edu/ethics/publications/ie/v5n2/codes.html> >

UROFSKY, Melvin. 2003 *Rights of the People. Individual Freedom and the Bill of Rights*. U.S. Department of State. Bureau of International Information Programs 2003. 96 p.

VLČKOVÁ, Veronika. 2004. *Svoboda projevu v USA*. In: *Právník*, roč. 143, 2004, č. 3, s. 262-284.

Ústava SR v znení ústavných zákonov s účinnosťou od 20.7.2004.

ZRNO, Matyáš – KUBÁLEK, Petr. 2006. *Kreslit Mohameda, nekreslit Mohameda...* (Úplné znenie prednášky prednesenej v Občanském institutu 28.2.2006) [cit. 2007-02-28] dostupné na internete: < <http://www.obcinst.cz/clanek.asp?id=877>>

Internetové databázové zdroje:

<http://caselaw.lp.findlaw.com> – FindLaw Corporate Counsel Center

<http://www.firstamendmentcenter.org> – First Amendment Center

<http://www.oyez.org> – The OYEZ Project : U.S. Supreme Court Multimedia

<http://supct.law.cornell.edu> – Legal Information Institute, University of Virginia

<http://www.coe.int> – Council of Europe

http://www.bc.edu/free_speech – Boston College

<http://www.freespeechcoalition.com> – Free Speech Coalition

<http://www.worldlii.org/> – World Legal Informational Institute

Konzultantský posudok

Sloboda prejavu v európskom a americkom práve

Autor diplomovej práce Michal Drotován si vybral ambiciózny projekt – pokúsil sa komparovať obmedzenie slobody prejavu v Európe a USA. Aby to mohol urobiť, bol nútený vstúpiť do, na Slovensku zatiaľ neprebádanej, oblasti relevantných rozhodnutí Najvyššieho súdu v USA. V tomto zmysle je diplomová práca Michala Drotována priekopnícka.

Autor rozdelil svoju prácu do piatich kapitol. V prvej sa zaoberá filozofickými a právnymi hľadiskami slobody prejavu. V druhej nastoľuje otázku obmedzenia slobody prejavu v záujme ochrany práv a slobôd iných, z hľadiska úpravy tejto problematiky v Európe a USA. V tretej kapitole rieši vzťah slobody prejavu a verejného poriadku a bezpečnosti štátu. Vo štvrtej vzťah slobody prejavu a morálky a napokon, v piatej kapitole komparuje európske a americké právo týkajúce sa slobody prejavu a predovšetkým jej obmedzenia.

Sloboda prejavu, osobitne obmedzenie slobody prejavu je živou témou, ktorá denne rezonuje v médiách. Spoločnosť hľadá limity, mantinely, pokiaľ až môže táto sloboda siahať, aby sa nezmenila na anarchiu. Toto hľadanie, napokon ako každé iné, predpokladá – predovšetkým – zodpovednosť.

Michal Drotován sa pokúsil zmapovať tieto hranice, mantinely slobody prejavu a – následne – metódou komparácie právnych úprav a rozhodnutí súdu v USA a Európe posúdiť opodstatnenosť týchto hraníc slobody prejavu. Z veľkej časti sa mu to podarilo. V tomto zmysle môže byť diplomová práca Michala Drotována inšpirujúcim čítaním nielen pre akademickú obec, ale pre všetkých, ktorí sa problematikou ľudských práv zaoberajú. V piatej kapitole sa však dočítajú (str. 72) nasledovné:

„...pod ochranu štátu, ktorý obmedzuje slobodu prejavu v záujem skupinovej ochrany práv iných, spadajú podľa zákonov iba niektoré vybrané skupiny. Iná vec je, či je táto ochrana poskytovaná aj v skutočnosti. Patria sem na jednej strane napríklad

Rómovia, mulati, homosexuáli, katolíci, Slováci či židia. Táto ochrana sa však nepriznáva napríklad odborárom, právnikom, politikom, ženám v domácnosti, deťom, zamestnávateľom, agnostikom, komunistom, študentom či skautom. Na základe čoho chce Európsky súd pre ľudské práva tvrdiť, že nenávisťný prejav voči skautom spôsobuje menšiu emocionálnu ujmu ako prejav proti homosexuálom?...”

Túto časť som autorovi pripomienkoval bezúspešne. Unikol v nej Michalovi Drotovánovi nielen širší historický, spoločenský a etický, ale aj právny kontext problematiky. Napríklad, k otázke absencie zákonnej ochrany komunistov. Stačilo si prečítať zákon č. 125/1996 Z.z. o nemorálnosti a protiprávnosti komunistického režimu.

Napriek uvedenej pripomienke hodnotím prácu Michala Drotována ako výbornú.

V Bratislave, 11.5.2007

JUDr. Dušan Pálka

Oponentský posudok

Sloboda prejavu v európskom a americkom práve

Text práce obsahuje prevážne deskriptívne a právno-analytické časti. Téma je závažná a zaujímavá a to aj pokiaľ ide o význam vo vzťahu k politickej vede. Keďže však nie som vyštudovaný právnik, moje vyjadrenia k viacerým častiam textu by mohli byť nekvalifikované. Zdá sa navyše, že právna filozofia je u nás pomerne zanedbávaný obor. Výsledkom je, že téma, na ktorej spracovanie sa Michal Drotován podujal, volá o to naliehavejšie po pokračujúcej diskusii. To, či posudzujeme kvalitu právnych noriem z hľadiska princípu nedotknuteľnosti slobody prejavu alebo z hľadiska nejakého iného nadradeného princípu, nás môže priviesť k veľmi odlišným záverom, ako o tom svedčí napr. aj autorom spomenutý prípad „Osvienčimského paragrafu“. A vyzdvihovanie slobody prejavu ako princípu nadradeného iným nie je tak neotrasiteľne filozoficky podložené ako sa zdá na prvý pohľad. Preto oceňujem, že p. Drotován uviedol prácu kapitolou o filozofických aspektoch slobody prejavu, zároveň však – možno trochu sebecky – ľutujem, že sa nestala ťažiskovou témou.

Treba oceniť, že autor svojim malým príspevkom zaplňa určitú medzeru v našej právnej literatúre systematickou komparáciou noriem európskeho práva a práva USA. Z textu vyplývajú zaujímavé a signifikantné rozdiely medzi anglosaským a kontinentálne-európskym právom, napr. rôzne ponímania ľudských práv, výzvy pre právo týkajúce sa vzťahov odlišných kultúr alebo obrysy problému vytyčovania hraníc slobody prejavu. Autor spracoval tému na solídnej úrovni, hoci občas sa vyskytne nepresná formulácia či nesprávny pojem. Napr. v časti 5 sa konštatuje, že „Spjené štáty sú budované na základoch multikulturalizmu a európske ponímanie národného štátu je tu bezpredmetné...“ Multikultúrnosť je stav, multikulturalitmus je ideológia. Na dôvažok, v Spojených štátoch od začiatku (a viac než dnes) prevládala kultúra bielych (anglosaských) protenstancov, ktorá má dodnes citeľný vplyv na americkú politiku aj právo, či politickú a právnu teóriu. Oveľa výraznejšie sa ideológia multikulturalizmu prejavuje v právnom poriadku susednej Kanady, čo má historický koreň najmä v boji frankofónnych Quebečanov za svoj zvláštny „národný“ štatút.

Zhrnutie: Autor ukazuje seriózny záujem o danú tému, odvahu púšťať sa do tém, ktoré nie sú na politologických katedrách bežné a solídne vedomosti vo viacerých smeroch. Vyslovené názory poctivo konfrontuje s použitými prameňmi. Text diplomovej práce má aj po stránke technickej a jazykovej solídnu úroveň. Navrhujem postúpiť prácu na obhajobu a ohodnotiť známku A (výborne).

17 05 07

Mgr. Tomáš Zálešák, PhD.

Diplomová práca „Sloboda prejavu v európskom a americkom práve“ bola obhájená dňa 23. mája 2007 na známku A (výborne).